

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΜΣ «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ» 2012 -13

**«ΟΜΟΤΙΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΒΑΣΙΣΜΕΝΗ ΣΤΑ ΚΟΙΝΑ (COMMONS BASED PEER
PRODUCTION): Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ P2P»**

Ημ/νία κατάθεσης εργασίας: 10 Ιουνίου 2014

Τριμελής επιτροπή:
Μάρθα Μιχαηλίδου (Επιβλέπουσα)
Νίκος Λέανδρος
Γιάννης Σκαρπέλος

Σταυρούλα Χρυσόχου
A.M. 4112M014

Ευχαριστίες

Η εργασία αυτή δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την πολύτιμη συμβολή των μελών της ελληνικής κοινότητας του P2P, που δέχτηκαν να πάρουν μέρος στην παρούσα έρευνα, και ήταν πολύ πρόθυμα και ανοικτά να μοιραστούν την εμπειρία και τη γνώση τους. Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η υποστήριξη της επιβλέπουσας καθηγήτριας μου Μάρθας Μιχαηλίδου σε όλα τα επίπεδα. Τέλος, δεν θα μπορούσα να μην αναφερθώ στις: Έλενα Γιαννοπούλου, για την απομαγνητοφώνηση μέρους των συνεντεύξεων και την κριτική ανάγνωση του κειμένου, Έμη Κίτσαλη, για την κριτική ανάγνωση του κειμένου και τις εύστοχες παρατηρήσεις της, και Δώρα Τριγκάκη, για το, πραγματικά, εμπνευσμένο εξώφυλλο.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	3
Εισαγωγή	5
1. Η πληροφορία ως μέρος της γνωστικής διαδικασίας στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον	8
2. Το διαδίκτυο ως μοντέλο ανάδυσης μιας νέας ψηφιακής οικονομίας	11
3. Το μοντέλο της Ομότιμης Παραγωγής βασισμένης στα Κοινά (Commons Based Peer Production)	18
4. Το μοντέλο της Δημιουργίας Περιεχομένου βασισμένου στην Παραγωγή/Χρήση (Producers-based content creation model)	23
5. Η γέννηση ενός νέου παραδείγματος; Η ομότιμη θεωρία (P2P Theory)	26
6. Η εξέταση των ομότιμων προοπτικών στο ελληνικό κάδρο: το πλαίσιο της έρευνας.....	34
α) Η ερευνητική μέθοδος	34
β) Η συνέντευξη ως τεχνική της ποιοτικής έρευνας: σκεπτικό, σχεδιασμός και ερωτήματα	36
γ) Η διεξαγωγή των συνεντεύξεων και η παραγωγή των δεδομένων	40
δ) Κατάταξη, οργάνωση και ταξινόμηση των δεδομένων	42
7. Οι ομότιμες προοπτικές μέσα από το διεθνές Ίδρυμα P2P.....	44
α) Θεωρητικό υπόβαθρο και ερευνητικοί στόχοι.....	44
β) Οργανωτικές δομές και δράσεις	51
8. Οι ομότιμες προοπτικές στην ελληνική πραγματικότητα	58
α) Ο ελληνικός κόμβος του P2P Foundation	58

β) P2P Lab Research Hub: σκοπός, οργάνωση, συνεργασίες.....	62
γ) P2P Lab - Research Hub: έργο και απεύθυνση.....	67
δ) Η γνωσιακή εργασία: προς μια αναπροσαρμογή των υφιστάμενων δομών ιδιοκτησίας.....	71
ε) Η παραγωγή γνωσιακής οικονομίας με ομότιμες διαδικασίες: δύο ελληνικά εγχειρήματα.....	75
Συμπεράσματα	92
Βιβλιογραφία	99
Παράρτημα	104

Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες η ταχύτατη εξέλιξη των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας έχει προωθήσει ιδιαίτερα την παραγωγή και διαμοίραση γνωσιακών έργων στο ψηφιακό περιβάλλον από εκατομμύρια διασυνδεδεμένους πολίτες του κυβερνοχώρου. Η πρώτη έκφραση γνωσιακών ψηφιακών έργων που βασίστηκε στην άμισθη συνεισφορά χρηστών του διαδικτύου και η χρήση και διακίνηση τους ήταν ελεύθερη, ήταν το ελεύθερο λογισμικό. Η ψηφιακή εγκυκλοπαίδεια Wikipedia αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα παραγωγής πληροφοριακών κοινών βασισμένη αποκλειστικά στην εθελοντική εργασία χρηστών του διαδικτύου. Αυτή η σύγχρονη έκφραση επικοινωνίας και διάχυσης της πληροφορίας, που μετατρέπεται σε ελεύθερο γνωσιακό αγαθό, αποτέλεσε για μας ένα πολύ ελκυστικό ερευνητικό πεδίο, καθώς ο ιδιαίτερος χαρακτήρας που τη διακρίνει ενισχύει τις δημιουργικές και κοινωνικές δεξιότητες των συμμετεχόντων κατασκευάζοντας παράλληλα μια υπερ-εθνική κουλτούρα.

Πέρα από το προσωπικό ενδιαφέρον, η επιλογή του θέματος της παρούσας εργασίας οριστικοποιήθηκε με την ανακάλυψη, της *Ομότιμης Παραγωγής Βασισμένης στα Κοινά (Commons Based Peer Production)*, κατά τη διάρκεια της βιβλιογραφικής μας επισκόπησης. Η ομότιμη παραγωγή διακρίνει τη δημιουργία πληροφοριακών έργων στη διαδικτυακή σφαίρα βασιζόμενη στην αυτοδιαχειριστική αντίληψη και στην ελεύθερη διακίνηση της γνώσης. Σε μια διευρυμένη μορφή τους αυτές οι διαδικασίες θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να αποτελέσουν προοπτικές και για άλλους τομείς παραγωγής, προτείνοντας μια άλλη αντίληψη πολιτικής οικονομίας.

Η μελέτη μας, λοιπόν, θα διερευνήσει τη γνωσιακή οικονομία των ψηφιακών κοινών στο πλαίσιο της ομότιμης παραγωγής και των προοπτικών της στον ελληνικό χώρο, καθώς η ελληνική κοινότητα του P2P είναι ιδιαίτερα δραστήρια στην έρευνα και την εφαρμογή των ομότιμων πρακτικών. Για την παραγωγή των δεδομένων της έρευνάς μας επιλέξαμε την ποιοτική μέθοδο και, συγκεκριμένα, την τεχνική της λήψης ημι-δομημένων συνεντεύξεων από τα άτομα που εμπλέκονται στο ελληνικό P2P.

Οι πέντε πρώτες ενότητες αποτυπώνουν τη βιβλιογραφική επισκόπηση σχετικά με την παραγωγή των γνωσιακών κοινών στο ψηφιακό περιβάλλον. Στην πρώτη, εξετάζεται ο τρόπος που η πληροφορία, ως κατεξοχήν στοιχείο αναπαραγωγής της γνώσης, έχει διαμορφωθεί στα σύγχρονα ψηφιακά περιβάλλοντα. Στη δεύτερη, εξετάζουμε το Υπερ-Δίκτυο ως το πλαίσιο ανάδυσης μιας νέας οικονομίας, της ψηφιακής, η οποία σε μεγάλο βαθμό οφείλει την ύπαρξή της στην κατασκευή και διάχυση των γνωσιακών κοινών σε ένα τεράστιο υπερ-εθνικό κοινό. Στην τρίτη και την τέταρτη, εισάγουμε τον αναγνώστη στον κύριο θεωρητικό κορμό στον οποίο στηρίζεται η έρευνά μας, εξετάζοντας δύο μοντέλα διερεύνησης της παραγωγής άυλων αγαθών στα ψηφιακά περιβάλλοντα ως νέο τρόπο παραγωγής: πιο συγκεκριμένα, την *Ομότιμη Παραγωγή Βασισμένη στα Κοινά (Commons Based Peer Production)*, και το *Μοντέλο Δημιουργίας Περιεχομένου Βασισμένου στην Παραγωγή/Χρήση (Producership-Based Content Creation Model)*. Η πέμπτη ενότητα είναι η τελευταία της βιβλιογραφικής επισκόπησης. Υπεισέρχεται στην ανάλυση της *Ομότιμης Θεωρίας (Peer Theory)*, η οποία εξετάζει την παραγωγή ψηφιακών κοινών στη βάση των ομότιμων προοπτικών της παραγωγής, διακυβέρνησης και ιδιοκτησίας και τον αντίκτυπο που μπορεί να έχουν σε ευρύτερες κοινωνικές αναπροσαρμογές και αλλαγές των υφιστάμενων δομών. Η εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών αποτελεί και το κύριο αντικείμενο της έρευνάς μας, η οποία έχει στόχο να εμβαθύνει στις πρακτικές και τις δράσεις που διακρίνουν τα ομότιμα εγχειρήματα στο ελληνικό συμφραζόμενο.

Στην ενότητα που ακολουθεί, αποτυπώνουμε την ανάλυση της μεθοδολογίας στην οποία βασίστηκε η έρευνα και διαρθρώνεται σε τέσσερις υποενότητες. Στην πρώτη, εξηγούμε την επιλογή της ποιοτικής έρευνας ως της πιο κατάλληλης μεθόδου, καθώς και θέτουμε τους βασικούς άξονες σε σχέση με τις ομότιμες προοπτικές στην ελληνική κοινότητα του P2P. Η δεύτερη υποενότητα παρουσιάζει το σκεπτικό επιλογής της συνέντευξης ως της πλέον πρόσφορης τεχνικής για την παραγωγή δεδομένων στο ερευνητικό μας κάρδο. Η τρίτη και τέταρτη αφορούν τις διαδικασίες διεξαγωγής των συνεντεύξεων και της οργάνωσης του υλικού.

Η έκτη ενότητα είναι το πρώτο στάδιο της ανάλυσής μας, και χωρίζεται σε δύο υποενότητες στις οποίες παρουσιάζουμε το διεθνές ερευνητικό όχημα P2P

Foundation, το θεωρητικό του υπόβαθρο, το έργο που παράγει και τις δομές οργάνωσής του. Η έβδομη ενότητα αποτελεί το κύριο σώμα της ανάλυσης της ομότιμης προοπτικής στο ελληνικό πλαίσιο και διαρθρώνεται σε πέντε υποενότητες. Σε αυτές εξετάζουμε διαδοχικά τον ελληνικό κόμβο του διεθνούς Ιδρύματος του P2P, το ελληνικό ομότιμο εγχείρημα του P2P Lab-Research Hub, τη γνωσιακή εργασία στο πλαίσιο της ομότιμης παραγωγής και την αναπροσαρμογή του πλαισίου της πνευματικής ιδιοκτησίας. Στην πέμπτη και τελευταία υποενότητα αναλύονται δύο εγχειρήματα παραγωγής πολιτιστικών έργων που πραγματοποιήθηκαν από μέλη της ελληνικής κοινότητας του P2P.

Στην τελευταία ενότητα, ανακεφαλαιώνουμε τα ευρήματα της ερευνητικής μας εργασίας υπό μορφή συμπερασματικών σχολίων. Στο πλαίσιο αυτό επιχειρούμε να προβάλλουμε τα σημεία, που, κατά τη γνώμη μας ανταποκρίθηκαν ή όχι στα υπό διερεύνηση ζητήματα θέτοντας, υπό συζήτηση τις ενδεχόμενες ασάφειες ή αντιφάσεις που προέκυψαν.

1. Η πληροφορία ως μέρος της γνωστικής διαδικασίας στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον

Δεδομένης της ισχύος που έχει αποκτήσει η γνώση που παράγεται μέσω της τεχνολογίας, η πληροφορία επαναπροσδιορίζεται ως γενεσιουργός ή διαμορφώτρια ενός καινούριου τρόπου παραγωγής, που καθορίζει τη μετάβαση από τη νεωτερικότητα στη μετανεωτερικότητα.¹ Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, ο Pierre Levy αποφαινόταν ότι «οι πληροφορίες και οι γνώσεις συγκαταλέγονται στο εξής μεταξύ των θεμελιακών οικονομικών αγαθών, πράγμα που δεν συνέβαινε πάντα» (Levy, 1999: 79). Ο συλλογισμός αυτός συνδεόταν άμεσα με την ραγδαία εξέλιξη της επιστήμης της πληροφορικής, και της καθοριστικής εμφάνισης του Υπερ-Δικτύου, που επηρέασε άμεσα το μεγαλύτερο μέρος των καθημερινών συναλλαγών των κοινωνικών δρώντων². Σύμφωνα με τον John Pavlík «είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι η λεωφόρος των πληροφοριών γίνεται πραγματικότητα εξαιτίας ενός ευρέος φάσματος ή μιας ευρείας συμβολής δυνάμεων, στις οποίες δεν περιλαμβάνονται μόνο οι τεχνολογικές αλλά και οι πολιτικές, οι κοινωνικές και οι οικονομικές δυνάμεις». Η εξέλιξη αυτή σηματοδότησε μια αλλαγή πνεύματος όσον αφορά τις δράσεις των συμμετεχόντων σε τεχνολογικό, κοινωνικό, οικονομικό και ψυχολογικό επίπεδο. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια αλληλεπίδραση η οποία, όπως αναφέρει ο

¹ Πολύ σημαντική κριτική ανάλυση για τη σημασία της πληροφορίας εντός του σύγχρονου τεχνοκρατικού περιβάλλοντος, αποτελεί η θεωρητική προσέγγιση του Jean-Francois Lyotard. Σύμφωνα με τον Γάλλο στοχαστή, η πληροφορία απεκδύεται πλέον τον αναστοχαστικό ρόλο που διατηρούσε μέσα από τις μεγάλες αφηγήσεις και μετατρέπεται σε επιτελεστικό όργανο εργαλειακού χαρακτήρα. Η παραπάνω διαπίστωση συνάδει με την επικρατούσα οικονομική θεωρία, καθώς προσδίδει στην πληροφορία ποσοτικά χαρακτηριστικά που δύνανται να την καθορίσουν ως παράγοντα διαμόρφωσης των σύγχρονων αγορών (Terranova, 2006: 287)

² Η έννοια της πληροφορίας καταλαμβάνει σημαντική θέση στα μέσα του 20ου αιώνα εξαιτίας της αυξημένης βαρύτητας που είχε στις φυσικές επιστήμες, ενώ μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο αποκτά ρόλο καταλυτικό στην διαδικασία επανένωσης διακριτών επιστημονικών κλάδων μέσω της κυβερνητικής ή της θεωρίας των μηνυμάτων (Terranova, 2006: 286)

Σκαρπέλος στο *Terra Virtualis*, είχε κοινό παρανομαστή τις λεγόμενες «Νέες Τεχνολογίες» (1999: 21).

Οι Νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) αποτέλεσαν, ενδεχομένως, την δεξαμενή άντλησης των «πρώτων υλών» για την εγκαθίδρυση των πληροφοριακών έργων ως κύριου εξαγόμενου «προϊόντος» του Υπερ-Δικτύου. Ωστόσο, δίχως τη συνειδητή ή ασυνείδητη προσφορά των χιλιάδων ανώνυμων πολιτών του δικτύου, των νέων κοσμοπολιτών (Netizens) - η επινοητικότητα και η εθελοντική εργασία των οποίων ήταν πέρα από κάθε προσδοκία – οι ΤΠΕ θα παρέμεναν απλώς μοχλοί προώθησης σε ερευνητικό και ακαδημαϊκό πεδίο. Άλλωστε αυτά αποτελούσαν τα αρχικά πεδία δράσης του Δικτύου των Δικτύων. Κατά τον ισχυρισμό του ίδιου του εφευρέτη του Tim Berners-Lee, η διεύρυνση του ιστού δεν αποτέλεσε στρατηγική επιλογή ή κεντρικό στόχο, αλλά ήταν το αποτέλεσμα της αυθόρμητης κίνησης από κάτω προς τα πάνω (bottom-up) εκατομμύρια χρηστών να αποκτήσουν πρόσβαση (Λέανδρος, 2005: 75). Κατά αυτόν τον τρόπο, «ο ιστός και η ραγδαία εξάπλωση του διαδικτύου που ακολούθησε, αποτέλεσε μια απροσδόκητη εξέλιξη την οποία κανένας δεν είχε σχεδιάσει ή προβλέψει από το χώρο της δημόσιας διοίκησης, των ερευνητικών οργανισμών ή των μεγάλων επιχειρήσεων» (Λέανδρος, 2005: 65). Αυτή η εξέλιξη δεν θα είχε συμβεί, εάν ο ίδιος ο Berners-Lee δεν είχε επιλέξει να διαθέσει ελεύθερα την επινόηση του διαδικτύου στους χρήστες του (Λέανδρος, 2005: 79).

Παρά το γεγονός ότι τα συμβατικά μέσα επικοινωνίας εξακολουθούν να λειτουργούν καταλυτικά στη σύγκλιση, ή και αφομοίωση πολλές φορές, των πολιτιστικών προτύπων, η άνευ προηγούμενου υπερ-εθνική διάσταση του Internet οφείλεται μάλλον στην σύλληψη και την ανάπτυξη του, υπό το πρίσμα ενός δικτύου των δικτύων, ως τοπολογικού χώρου με ιδιαίτερη δυναμική στην διαμόρφωση μιας παγκόσμιας δικτυακής κουλτούρας (Terranova, 2006: 41). Από την άλλη πλευρά, ο Jean Baudrillard, κύριος θεωρητικός της μετανεωτερικότητας που υποστηρίζει ότι στις σύγχρονες κοινωνίες κυριαρχούν προσομοιωμένα μοντέλα και πολιτιστικές πρακτικές, στην *Έκσταση της Επικοινωνίας* σχολιάζει αρνητικά τις επιπτώσεις της πρωτοκαθεδρίας των πληροφοριακών δικτύων. Κατά τον Γάλλο διανοητή, τα δίκτυα έχουν την δυναμική να μεταλλάξουν την ανθρώπινη αντίληψη

σε ηλεκτρονική εγκεφαλοποίηση, κατάσταση που καταδικάζει σε αχρηστία και βαθμιαία εξαφάνιση αυτά που κάποτε αποτελούσαν κύρια χαρακτηριστικά της επίγειας ζωής και των δημιουργημάτων της (Baudrillard, 1991: 27). Ο Πωλ Βιρίλιο, αναλύοντας κριτικά το Διαδίκτυο και τις προσφερόμενες υπηρεσίες του στη συλλογή δοκιμίων *Η Πληροφορική Βόμβα*, διαπιστώνει πως αποτελεί εγχείρημα μετάλλαξης της κοινής γνώμης, το οποίο περιφρονεί τη συλλογική νόηση και την κουλτούρα των εθνών (Βιρίλιο, 2000: 105).

Αν και πρόκειται για ιδιαίτερα σκεπτικιστικές και απαισιόδοξες εκτιμήσεις, η πραγματικότητα της άνευ ορίων διείσδυσης των νέων μέσων οδηγεί σε σύγκλιση απόψεων στο θεωρητικό πεδίο, ως προς τον παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα και την τεράστια προοπτική που εμφάνιζε η ελεύθερη πρόσβαση στην δημιουργία και διακίνηση της πληροφορίας. Και εντέλει, είναι αυτή η σύνθεση των επιπέδων της ψηφιοποίησης, του φαντασιακού, της οικονομίας, της βιοηθικής και της παγκοσμιοποίησης που αποδίδει στις Νέες Τεχνολογίες κεντρικό ρόλο. Γύρω από αυτόν εγκαθίσταται σταδιακά η μεταμοντέρνα συνθήκη, στον πυρήνα της οποίας οικοδομείται η συνολική εμπειρία του ανθρώπου, και μετατρέπει την πληροφορική σε ολικό γεγονός: «γεγονός δηλαδή που επεκτείνεται στο σύνολο των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, από τις πλέον εργαλειακές έως τις εξόχως προσωπικές και πνευματικές» (Σκαρπέλος, 1999: 61).

2. Το διαδίκτυο ως μοντέλο ανάδυσης μιας νέας ψηφιακής οικονομίας

Στο πλαίσιο αυτό των, κατεξοχήν, επαναστατικών αλλαγών που προκάλεσε, και συνεχίζει να προκαλεί, το Διαδίκτυο οριοθετείται και η παρομοίωση του Castells ως το «Γαλαξία του Διαδικτύου». Αναστοχαζόμενος το «Γαλαξία του Γουτεμβέργιου», όρος που είχε χρησιμοποιηθεί παλαιότερα από τον McLuhan για να καταδείξει την τυπογραφία ως κυρίαρχο επικοινωνιακό μοντέλο που ως υψηλό τεχνολογικό επίτευγμα διαμόρφωσε μια κοινωνικοοικονομική ρήξη εντός του δυτικού πολιτισμού κατά την περίοδο της Αναγέννησης, ο Ισπανός κοινωνιολόγος υποστηρίζει ότι το διαδίκτυο φέρει τα χαρακτηριστικά ενός καινοτόμου παραδείγματος προώθησης νέων μοντέλων οργάνωσης και διαχείρισης των οικονομικών και κοινωνικών δομών (στο Λέανδρος, 2005: 113).

Η προσέγγιση του Castells απομακρύνεται από τις ανθρωπολογικές φιλοσοφικού τύπου προσεγγίσεις των εικονικών κόσμων και της αποτοπικοποιημένης διάστασης του Υπερ-Δικτύου, και εξετάζει τα νέα μέσα τεχνολογίας ως παράγοντα ανάδυσης ενός νέου, ενδεχομένως, τεχνοοικονομικού παραδείγματος. Στο *The Rise of The Network Society*, αναλύει τα κοινωνικά δίκτυα ως τη βασικότερη μορφή κοινωνικής οργάνωσης, και την τεχνολογία της πληροφορικής ως την «υλική βάση» στην οποία έχει στηριχθεί η διεισδυτική εξάπλωση των κοινωνικών δικτύων. Παράλληλα χαρακτηρίζει την οικονομική σφαίρα της δικτυακής κοινωνίας ως «πληροφοριακό καπιταλισμό» ή «παγκόσμια οικονομία», την πολιτική σφαίρα ως δικτυακό κράτος, και την πολιτιστική σφαίρα ως κουλτούρα της εικονικής πραγματικότητας. Στην πραγματικότητα, ο Καταλανός διανοητής προχωράει ακόμα πιο πέρα τη συζήτηση που έχει ανοίξει σχετικά με την δυναμική που διαθέτουν οι νέες τεχνολογίες για την συγκρότηση ενός νέου κοινωνικού μοντέλου στο βαθμό που οι σχέσεις παραγωγής, εξουσίας και δημιουργικής εμπειρίας «οργανώνονται όλο και περισσότερο γύρω από τα δίκτυα» και «συγκροτούν τη νέα μορφολογία των κοινωνιών» (στο Fuchs, 2009). Παράλληλα, ο όρος Νέα Οικονομία χρησιμοποιείται ευρύτερα, για να δηλώσει, σύμφωνα με την έννοια που δίνει ο Κατσουλάκος, τους κλάδους Πληροφορικής και

Επικοινωνιών «καθώς και το σύνολο των επιδράσεων των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται σε αυτούς τους κλάδους ή γενικότερα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) σε όλους τους άλλους κλάδους και τις δραστηριότητες της Οικονομίας» (στο Λέανδρος, 2005: 355).

Την προαναφερόμενη περίοδο η παραγωγή γνώσης εντός του κυβερνοχώρου είχε ξεπεράσει τα στενά όρια των κοινοτήτων των επαγγελματιών τεχνικών λογισμικού και των μεγάλων εταιρειών εφαρμογών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών. Το κίνημα του ελεύθερου λογισμικού αναπτυσσόταν ραγδαία με τη συμβολή μεγάλου αριθμού χρηστών, που συνέπρατταν στη δημιουργία μικρών ή μεγάλων έργων πληροφορικής, τα οποία στη συνέχεια διακινούνταν ελεύθερα. Το λειτουργικό πρόγραμμα Linux, βασίστηκε εξ' ολοκλήρου σε συνεισφορές που παρείχαν χιλιάδες ερασιτέχνες χρήστες με γνώσεις πληροφορικής και διάθεση συνεργασίας στο πνεύμα της αμοιβαιότητας και της αλληλεγγύης. Ταυτόχρονη ήταν η διάχυση εφαρμογών λογισμικού, διαδικτυακών παιχνιδιών, πρόσθετων εφαρμογών κ.λπ., που υλοποιούνταν και απευθύνονταν σε οποιονδήποτε χρήστη ενδιαφερόταν να εξελίξει τις δυνατότητες του τερματικού του χωρίς να χρειαστεί να απευθυνθεί στους επαγγελματίες του χώρου. Πέρα από τα προϊόντα βελτιστοποίησης και ανάπτυξης λογισμικού, αναπτύχθηκαν επίσης διαδικτυακές πλατφόρμες ελεύθερης ανταλλαγής πολιτιστικών προϊόντων όπως το Napster, το Gnutella, το Kazaa κλπ.

Ο όρος «ψηφιακή οικονομία» είχε κάνει ήδη την εμφάνιση του στα τέλη της δεκαετίας του 1990 συνδέοντας το μονοπάτι της μεταμοντέρνας οικονομίας του πολιτισμού, όπως διαμορφωνόταν μέσα από τους τομείς της εκπαίδευσης, των τεχνών, και των μέσων επικοινωνίας, με αυτό της βιομηχανίας της πληροφορίας και των τηλεπικοινωνιών (Terranova, 2006: 75, 76). Η προσπάθεια σύγκλισης δύο μέχρι τότε τόσο αλλότριων κατευθύνσεων, εξαιτίας του τρόπου παραγωγής, συνιστούσε μια πρόκληση, καθώς προκαλούσε θεωρητικά και πρακτικά ζητήματα σχετικά με το ερώτημα που ανέκυπτε ως προς τη φύση της εργασίας που συνέβαινε εντός του διαδικτυακού πεδίου. Στο πλαίσιο αυτό, εμπνεόμενος από το πνεύμα δημιουργικής καινοτομίας και την αυτοδιαχειριστική αντίληψη οργάνωσης και διαχείρισης εγχειρημάτων που διέκριναν το χώρο του ελεύθερου λογισμικού, ο Richard

Barbrook, στο άρθρο του *The Hi-Tech gift-economy* το 1998, υποστήριξε ότι η αδιαμεσολάβητη διάθεση ψηφιακών συνεργατικών προϊόντων χαρακτηριζόταν από την αγνότητα και το ρομαντισμό του προκαπιταλιστικού συστήματος παραγωγής, και είχε κοινή ρίζα με την οικονομία του δώρου και τις τελετές των rotlatch των προβιομηχανικών οικονομιών των φυλών του Ειρηνικού και της Βόρειας Αμερικής (Barbrook, 1998: 1).

Ουσιαστικά, ο Barbrook αναφερόταν σε μια νέα οικονομία ανεξάρτητη από τις επιταγές των εμπορικών καναλιών διακίνησης ή των κρατικών δομών, στο πνεύμα μιας ουτοπικής αναρχοκομμουνιστικής κοινωνίας. Ωστόσο, μάλλον επρόκειτο για μια ιδεαλιστική οπτική, καθώς ήδη και κατά την περίοδο της πρώιμης φάσης του διαδικτύου, μεγάλες εταιρείες που δραστηριοποιούνταν στο χώρο των τηλεπικοινωνιών, αλλά και κρατικοί οργανισμοί, ανέπτυσαν έργα στηριζόμενοι στον ενθουσιασμό και την άμισθη συνεισφορά χιλιάδων πολιτών του διαδικτύου. Όπως υποστήριζε ο Bolter, την ίδια περίοδο με τον Barbrook, «γύρω από το Δίκτυο έχει αναπτυχθεί μία οικονομία της δωρεάς, η οποία δεν είναι απαραίτητο να σβήσει όταν η οικονομία της αγοράς καταστεί κυρίαρχη» (στο Σκαρπέλος, 1999: 91). Εν τέλει, και ο ίδιος ο Barbrook διέκρινε την εξιδανικευμένη διάσταση της πρότερης θέσης του, αφού επρόκειτο μάλλον τελικά για μια μεικτή οικονομία στην οποία η παραγόμενη γνώση μπορεί να είναι και προϊόν και δώρο³.

³ Το 2005 ο Richard Barbrook σε μια αναδημοσίευση του παλιότερου άρθρου του από το περιοδικό *First Monday* σχολίαζε: «Αυτό που με προκαλούσε εκείνη την περίοδο ήταν πως αυτοί οι οπαδοί ασυμφιλίωτων μεταξύ τους ιδεολογιών μοιράζονταν την κοινή πίστη στον τεχνολογικό ντετερμινισμό του μοντέλου του McLuhan . Το Δίκτυο –όχι οι άνθρωποι – ήταν το αντικείμενο της ιστορίας. Αυτό το δημιούργημα υποσχόταν την τελική νίκη μίας –και μόνο μίας- μεθόδου οργάνωσης της εργασίας: το προϊόν ή το δώρο. Όταν έγραφα αυτό το άρθρο ο στόχος ήταν να αντιπαρατεθώ σε αυτές τις σχεδόν ολοκληρωτικές ιδεολογίες. Η διαμοίραση της πληροφορίας στο Δίκτυο κατέρριψε τις νέο-φιλελεύθερες φαντασιώσεις του Wired. Ο ηγετικός ρόλος της καπιταλιστικής αγοράς εντός του κινήματος του ανοικτού κώδικα ήταν ασύμβατος με την αναρχοκομμουνιστική ουτοπία. Ήθελα να δηλώσω ότι η επιλογή δεν ήταν το προϊόν ή το δώρο. Στο Δίκτυο η ίδια πληροφορία μπορεί να υπάρξει και σαν προϊόν και σαν δώρο”

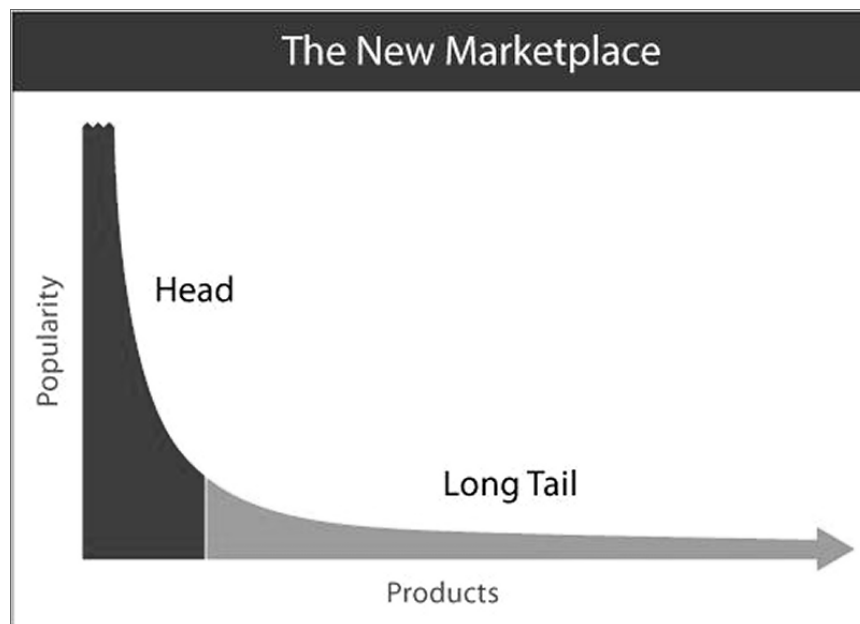
Αναμφισβήτητο παραμένει το γεγονός ότι η αρχή της ελεύθερης διακίνησης έργων στο διαδίκτυο που είχε οραματιστεί ο Berners-Lee στην έναρξη του εγχειρήματος, είχε διαταραχθεί από την άρση των απαγορεύσεων σχετικά με την εμπορική εκμετάλλευση των υποδομών του, με αποτέλεσμα την σταδιακή υπερ-εμπορευματοποίηση του. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Λέανδρος στο βιβλίο του *Το Διαδίκτυο, Ανάπτυξη και Αλλαγή*, το Υπερ-Δίκτυο αφού πέρασε δύο δεκαετίες σχεδόν εκτός της κερδοσκοπικής λογικής, στηριζόμενο μόνο στο δημιουργικό οίστρο, την συνεργατικότητα και την διάθεση για διαμοίραση μιας κοινότητας χρηστών, «μετεξελίχθηκε τελικά, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του ενενήντα, σε μια τεράστια και παγκόσμια αγορά», έκβαση η οποία προκάλεσε μεγάλη αισιοδοξία ως προς την μελλοντική του εξέλιξη (Λέανδρος: 2005 120). Χαρακτηριστικό είναι ότι στις αρχές του 2000 ο Chris Anderson, αρχισυντάκτης του περιοδικού *Wired*, μελετώντας το φαινόμενο της έκρηξης της πληροφοριακής οικονομίας διαμέσου της αλληλεπίδρασης των «κυβερνοναυτών», έκανε λόγο για τις δομικές αλλαγές που επέφερε το niche marketing στην ανάδυση αγορών στο χώρο της ψυχαγωγίας και επικοινωνιών που δεν θα είχαν προκύψει δίχως τις νέες τεχνολογίες (Banks, 2007: 13).

Σε αντίθεση με τον Barbrook, ο Anderson μίλησε για την προσφερόμενη δυνατότητα άνθισης επιχειρηματικών μορφών οργάνωσης μικρομεσαίου βεληνεκούς, που δραστηριοποιούνταν αποκλειστικά στον αποτοπικοποιημένο υπερ-χώρο. Στο βιβλίο του *The Long Tail: Why the Future of Business is Selling Less of More*⁴, με τη χρήση παραδειγμάτων όπως η ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια Wikipedia, η διαδικτυακή πλατφόρμα ανταλλαγής μουσικής Rhapsody, το ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο Amazon, τα blogs κ.λπ., εισάγει την θεωρία της

⁴ Ο Anderson ξεκίνησε να παρουσιάζει το σκεπτικό μέσω μιας σειράς ομιλιών στις αρχές του 2004, και εξαιτίας της ευρείας απήχησης που είχε δημοσίευσε ένα σχετικό άρθρο στο *Wired* το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου. Έχοντας τις περισσότερες αναφορές από οποιοδήποτε άλλο άρθρο στην ιστορία του περιοδικού, ο Anderson αποφάσισε να μεταφέρει τις ομιλίες του σε μορφή βιβλίου το 2006 (Banks, 2007)

Οικονομίας της Μακριάς Ουράς (Long tail economy) η οποία, σύμφωνα με τον ίδιο, μπορεί να συνοψιστεί στο εξής:

«Στην κορυφή της καμπύλης ζήτησης, η κουλτούρα και η οικονομία απομακρύνονται με αυξητικούς όρους από την εστίαση σε ένα σχετικά μικρό αριθμό μεγάλων επιτυχιών (προϊόντα ή αγορές επικρατούσας τάσης), και κινούνται προς έναν τεράστιο αριθμό «κογχών» στην ουρά. Σε μια εποχή χωρίς τα όρια του φυσικού χώρου και τις άλλες δυσχέρειες της διακίνησης προϊόντα και υπηρεσίες περιορισμένου βεληνικού μπορεί να είναι το ίδιο οικονομικά ελκυστικά με αυτά της μαζικής απεύθυνσης» (Anderson, 2006: 62).

Διάγραμμα 1: Η «μακριά ουρά» της οικονομίας, (Banks, 2007)

Παρά το γεγονός ότι ο Anderson εκτίμησε θετικά τις νέες δυνατότητες που προσέφερε η «καπιταλοποίηση» του κυβερνοχώρου, στέκεται ιδιαίτερα, όπως και ο Varbrook, στην δύναμη των συμμετεχόντων να προσχωρούν στην άνευ όρων διαμόρφωση και παραγωγή πληροφοριακού έργου, χρησιμοποιώντας ο καθένας τις προσωπικές του δεξιότητες στην υπηρεσία ενός συλλογικού σκοπού. Κατ' αυτόν, ο εκδημοκρατισμός των μέσων παραγωγής, στην προκείμενη η απρόσκοπτη διάθεση ηλεκτρονικών υπολογιστών και η ελεύθερη πρόσβαση στο διαδίκτυο, μπορούν να εξωθήσουν την δημιουργική διάθεση αποφέροντας πολύτιμα αποτελέσματα

(Anderson, 2006: 54-55). Η κατάρριψη των τειχών ανάμεσα στην εξειδίκευση και την ερασιτεχνία αποτελεί επιπρόσθετη κατάκτηση της ψηφιακής γενεσιουργίας και, ως χαρακτηριστικό της δημοκρατικής υπόστασης που το διακρίνει, συνεισφέρει στην οικοδόμηση μικρών κυψελών καινοτόμων δημιουργημάτων που επιταχύνουν τις εξελίξεις. Το πρόγραμμα της NASA Clickworkers αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα του πώς ένα περίπλοκο έργο, που απαιτεί εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό πλήρους ωραρίου, μπορεί να πραγματοποιηθεί με ένα σαφώς χαμηλότερο προϋπολογισμό ο οποίος θα χρησιμοποιηθεί για τον συντονισμό των προσφερόμενων εθελοντών (Benkler, 2005: 69).

Το κίνημα του “επαγγελματο-ερασιτεχνισμού”⁵ (pro-am movement⁶) για τον εισηγητή του *Long Tail Economy* είναι αποτέλεσμα του εκδημοκρατισμού των μέσων παραγωγής, και έχει τις ρίζες του στην μαρξική θεωρία της πολιτικής οικονομίας. Συγκεκριμένα, στο έργο *German Ideology* ο Μαρξ αναφέρει ότι η εργασία ως επιβεβλημένο, βεβιασμένο και επί μισθώσει έργο θα μπορούσε ενδεχομένως να διακοπεί από την προσωπική δράση (στο Anderson, 2006: 62). Ωστόσο, ο συλλογισμός του Anderson, δεν θα πρέπει να απομονωθεί από την ευρύτερη «τεχνοκρατική» αντίληψη που διατηρεί σχετικά με την οικονομία του διαδικτύου, ως πεδίο δηλαδή δημιουργίας μιας γνωσιακής οικονομίας που αντανακλάται στην εξαργύρωση της σε αξία και κέρδος. Αυτή η αντίληψη φαίνεται μάλλον να ταυτίζεται με την κεφαλαιοκρατική προσέγγιση των αγορών και απομακρύνεται πλήρως από την ουμανιστική προοπτική του Barbrook.

Η σύμπραξη της διαδικτυακής τεχνολογίας, η οποία σε μεγάλο βαθμό οριζόταν από τα επιχειρηματικά συμφέροντα των επικοινωνιακών κολοσσών, με τα

⁵ Η απόδοση του αγγλικού όρου (σύμπτυξη των λέξεων professional και amateur) στα ελληνικά αποτελεί ίδια επιλογή καθώς κρίθηκε η πιο κατάλληλη για να μεταφέρει δύο, κατά βάση, διαφορετικές έννοιες οι οποίες στο πλαίσιο ενός κοινού στόχου ενώνουν δημιουργικά τις δυνάμεις τους για την επίτευξη του.

⁶ Ο όρος pro-am πρωτοεμφανίστηκε σε μια αναφορά του Demos, βρετανική δεξαμενή σκέψης (think tank), και περιέγραφε την σύμπραξη επιστημόνων και ερασιτεχνών σε ερευνητικά έργα της αστρονομίας σχετικά με την λειτουργία του σύμπαντος. Σύμφωνα με το Demos τα παραπάνω επιτεύγματα αποτελούν την καθοριστική στιγμή της έναρξης μιας νέας εποχής, της εποχής που οι επαγγελματίες και οι ερασιτέχνες δουλεύουν δίπλα-δίπλα (2006: 60)

κοινωνικά δίκτυα των χρηστών και η επαναστατική αλλαγή που επέφερε στο επίπεδο της επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης ως προς την δημιουργία της γνωσιακής οικονομίας, έθεσε ερωτήματα σχετικά με τις σχέσεις εξουσίας που αναπτύσσονται μεταξύ των δρώντων δυνάμεων εντός και εκτός του ψηφιακού περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό, ο Castells, έχοντας ήδη τονίσει την κεντρική θέση των δικτύων, της πληροφορικής και της επικοινωνίας στο σύγχρονο «κυβερνοπολιτισμό», το 2009 στο βιβλίο του *“Communication Power”*, επιχειρεί να δείξει ότι η επικοινωνία αποτελεί την κυρίαρχη μορφή εξουσίας στις σύγχρονες δικτυακές κοινωνίες. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, διατυπώνει την άποψη ότι τα υπερ-εθνικά κοινωνικά δίκτυα, και τα κοινωνικά δίκτυα που χρησιμοποιούν τα παγκόσμια ψηφιακά δίκτυα επικοινωνίας, αποτελούν τους θεμελιώδεις πόρους εξουσίας και «αντι-εξουσίας» στον πυρήνα της σύγχρονης κοινωνίας. Θα πρέπει να επισημανθεί, ότι η σχέση μεταξύ εξουσίας και «αντι-εξουσίας» (power, counter-power), αναλύεται βασισμένη στις αντιθέσεις μεταξύ των πολυεθνικών επιχειρηματικών επικοινωνιακών δικτύων και του «δημιουργικού κοινού» (creative audience)⁷, όπως πλαισιώνονται και «ανα-πλαισιώνονται» μέσα από τις προκλητικές πολιτικές των παραδοσιακών Μέσων και τις τακτικές των εναλλακτικών, που βασίζουν την δυναμική τους στην κίνηση των πολιτών του δικτύου από κάτω προς τα πάνω. (Fuchs, 2009: 94, 97).

⁷ Ο Castells, βασισμένος στο σημειωτικό μοντέλο του Umberto Eco, θεωρητικοποιεί τη μαζική «αυτό-επικοινωνία» (mass self-communication) ως την ανάδυση του «δημιουργικού κοινού», που σχετίζεται με την «διαδραστική παραγωγή νοήματος» (Fuchs, 2009)

3. Το μοντέλο της Ομότιμης Παραγωγής βασισμένης στα Κοινά (Commons Based Peer Production)

Μια ιδιαίτερα καινοτόμος, και σημαντική, προσέγγιση ως προς τη φύση της κατασκευής και διάχυσης της γνώσης στο διαδικτυακό περιβάλλον, έγινε το 2006 από τον Yokaï Benkler, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Harvard. Μελετώντας τις νέες τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας και τους δεσμούς αλληλοσύνδεσης των χρηστών στη δημιουργία και διαμοίραση ψηφιακής πληροφορίας, στο βιβλίο του *The Wealth of Networks*⁸, ο Benkler εκτιμάει ότι πρόκειται για ένα νέο τρόπο παραγωγής. Η παραγωγή αυτή εδράζεται στην γενεσιουργία και διακίνηση γνωστικού υλικού, με κύρια χαρακτηριστικά την αποκέντρωση, τη συνεργασία και την έλλειψη ιδιοκτησίας. Στην εισαγωγή του βιβλίου του αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Πρόκειται για την ανάδυση ενός νέου πληροφοριακού περιβάλλοντος, στο οποίο τα άτομα είναι ελεύθερα να αποκτήσουν πιο ενεργητικό ρόλο από ότι ήταν δυνατό στην βιομηχανία της πληροφορίας του 20^{ου} αιώνα. Πρόκειται για μια νέα μορφή ελευθερίας πολλά υποσχόμενη ως προς: την αναπροσαρμογή της διάστασης της ατομικής ελευθερίας, την επίτευξη δημοκρατικότερων διαδικασιών συμμετοχής και την υιοθέτηση μιας κουλτούρας βασισμένης σε μια πιο κριτική και αναστοχαστική οπτική. Όσον αφορά την ολοένα μεγεθυνόμενη παγκόσμια οικονομία της πληροφορίας, υπόσχεται πολλά ως μηχανισμός βελτιστοποίησης και ενίσχυσης της ανθρώπινης εξέλιξης σε καθολικό επίπεδο» (2006: 2).

Στο πλαίσιο της ελαστικής διασύνδεσης σε ένα διευρυμένο πεδίο, τα άτομα συν-δημιουργούν χωρίς να υπόκεινται σε επιχειρηματικές πρακτικές ή στρατηγικές. Ο Benkler ορίζει το προαναφερόμενο πρότυπο δημιουργίας ως *Ομότιμη Παραγωγή βασισμένη στα Κοινά (Commons based Peer Production)* και υποστηρίζει ότι εφορμά από την ανάγκη κοινωνικής αλληλεγγύης μέσα από συνεργατικές διαδικασίες. Με αυτόν τον τρόπο, ενδυναμώνονται οι ενδοκοινωνικοί δεσμοί ενώ ταυτόχρονα

⁸ Ο τίτλος-παράφραση του βιβλίου του Adam Smith *The Wealth of Nations* είναι ενδεικτικός της αντίληψης του συγγραφέα σχετικά με τον ρηξικέλευθο ρόλο που διαδραματίζουν τα δίκτυα στην παραγωγική διαδικασία.

καλλιεργούνται βασικές ουμανιστικές αξίες όπως η ελευθερία, η κοινωνική ισότητα, το καθολικό δικαίωμα στην γνώση (2006: 60).

Ο Benkler ήταν ο πρώτος που εισήγαγε τον όρο της ομότιμης παραγωγής, όταν έθεσε το ερευνητικό ερώτημα του ποιοι λόγοι υποκινούν τη συμμετοχική διαδικασία που είναι υπεύθυνη για το μεγαλύτερο μέρος της παραγόμενης γνώσης στο διαδικτυακό περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό, εκτίμησε ότι, στο μεγαλύτερο βαθμό, η διακίνηση της γνώσης συνιστά αποτέλεσμα κοινωφελούς δράσης σε αντίθεση με τα παραγόμενα προϊόντα που διακινούνται στις φυσικές αγορές. Ο Αμερικανός ερευνητής διατείνεται ότι αυτό οφείλεται στο ότι η ίδια η έννοια της πληροφορίας ως άυλου αγαθού ενέχει την ιδιότητα του «κοινού αγαθού», χωρίς να τίθεται ζήτημα ανταγωνιστικότητας όπως συμβαίνει με τα βιομηχανικά προϊόντα. Στο πλαίσιο αυτό, η πληροφορία διαχωρίζεται πλήρως από την κατηγορία του ιδιωτικού ή του οικονομικού αγαθού (2006: 35-36). Γράφει σχετικά:

«Το κύριο χαρακτηριστικό των κοινών που τα διακρίνει από την ιδιόκτητη περιουσία, είναι πως κανένα άτομο δεν έχει αποκλειστικό έλεγχο στη χρήση και διανομή οποιουδήποτε πόρου κοινών αγαθών. Αντίθετα, οι πόροι που κυβερνώνται από τα κοινά, μπορεί να διατεθούν ή να χρησιμοποιηθούν από οποιοδήποτε μέλος μιας ομάδας ατόμων (λίγο ή πολύ προκαθορισμένης) υπό συγκεκριμένους κανόνες, που ενδέχεται να κυμαίνονται από χαλαρές έως αυστηρά διαμορφωμένες επίσημες δεσμεύσεις, αποτελεσματικά επιβεβλημένες» (2006: 61).

Η τελειότερη μορφή της ομότιμης παραγωγής στο ψηφιακό περιβάλλον, σύμφωνα με τον Benkler, είναι η ανάπτυξη του ελεύθερου λογισμικού και λογισμικού ανοικτού κώδικα (ΕΛ/ΛΑΚ). Η δημιουργία του βασίζεται στη συνεργατική βάση και αποποιείται οποιοδήποτε αποκλειστικό δικαίωμα επί μέρους ή επί συνόλου του τελικού αποτελέσματος. Στο πλαίσιο ενίσχυσης και υποστήριξης της παραπάνω αρχής, οι «εταίροι» συνήθως διατηρούν τα πνευματικά δικαιώματα όσον αφορά την συνεισφορά τους, αλλά προωθούν την άδεια εκμετάλλευσης σε οποιονδήποτε «συνέταιρο» ή άγνωστο άτομο ενδιαφέρεται να

συνεχίσει το συγκεκριμένο έργο. Πρόκειται για ένα πρότυπο συνδυασμού μιας παγκόσμιας άδειας χρήσης των υλικών με περιοριστικούς όρους, συνδυασμός που δυσκολεύει, αν δεν αποκλείει, τη δυνατότητα απόκτησης αποκλειστικού δικαιώματος χρήσης ή απόκτησης του έργου. Το πρότυπο αδειοδότησης που έχει θεσμοθετηθεί, αποτελεί την πιο σημαντική θεσμική καινοτομία του κινήματος του ελεύθερου λογισμικού, με βασική παράμετρο την Γενική Δημόσια Άδεια ή ΓΔΑ (General Public Licence ή GPL)⁹ (2006: 62-63).

Η ομότιμη παραγωγή βασισμένη στα κοινά έχει αποτελέσει, κατά καιρούς, αντικείμενο εμπορικής εκμετάλλευσης από μεγάλες επιχειρήσεις των ΤΠΕ. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της IBM, η οποία έχει επενδύσει τεράστια ποσά, αφενός στην γνωσιακή εργασία προγραμματιστών που ασχολούνταν με την ανάπτυξη του πυρήνα του Linux και άλλων προγραμμάτων ΕΛ/ΛΑΚ, και αφετέρου στη δωρεά πατεντών στο Ίδρυμα Ανοικτού Λογισμικού (Free Software Foundation). Στην πραγματικότητα, η συνεργασία υπήρξε ιδιαίτερα αποδοτική για την εταιρεία. Μέσα από τις συνεισφορές των εργατών της γνώσης και τη διαμοίραση των ψηφιακών κοινών, βελτίωσε το λειτουργικό της σύστημα και τα προϊόντα της, καθιστώντας τα ταχύτερα, πιο αξιόπιστα, άρα πιο ανταγωνιστικά. Παράλληλα, οικοδόμησε σχέσεις εμπιστοσύνης με τους πελάτες της, καθώς βασίστηκε στο ελεύθερο λογισμικό για την παροχή εξειδικευμένων λύσεων προσαρμοσμένων στις ανάγκες του κάθε πελάτη. Με άλλα λόγια, η IBM συνδύασε τις στρατηγικές της προσφοράς και της ζήτησης ώστε να υιοθετήσει ένα μη-ιδιόκτητο επιχειρηματικό μοντέλο, που της απέφερε ετήσιο τζίρο πάνω από 2 δισεκατομμύρια δολάρια. Η συγκεκριμένη στρατηγική, αν και δεν θα μπορούσε να

⁹ Η ιστορία του ελεύθερου λογισμικού ξεκινάει το 1984 από τον Richard Stallman που οραματιζόταν έναν ψηφιακό κόσμο στον οποίο ο καθένας θα μπορούσε να κινείται και να επεμβαίνει ανεμπόδιστα στην διαμόρφωση των προγραμμάτων πληροφορικής, ανάλογα με τις προσωπικές του ανάγκες. Με αυτό το σκεπτικό, ξεκίνησε να εργάζεται για την κατασκευή ενός λειτουργικού συστήματος ελεύθερης πρόσβασης που το ονόμασε GNU (GNU'S not Unix), απευθυνόμενος στη δωρεάν συνδρομή και άλλων χρηστών, με τον όρο να διανέμουν ελεύθερα το παραγόμενο αποτέλεσμα. Ο τύπος της άδειας που υιοθετήθηκε ήταν η πρωταρχική μορφή της GPL, και έμεινε γνωστή, εξαιτίας των νομικών ιδιομορφιών που τη συγκροτούσαν προκειμένου να «εξαναγκάσει» τους χρήστες να συνεισφέρουν και οι ίδιοι στην δωρεάν διακίνηση των πληροφοριακών κοινών, ως «copyleft», που παρέπεμπε με έναν ειρωνικό τρόπο στο copyright (Benkler, 2006: 64-65).

ειπωθεί ότι ήταν συμβιωτική, σίγουρα συμπλήρωνε τις τακτικές του ελεύθερου λογισμικού (2006: 46, 47).

Εξίσου σημαντικό παράδειγμα ομότιμης παραγωγής, αποτελεί η διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια Wikipedia, η οποία ιδρύθηκε το 2001 από τον «πεφωτισμένο» επιχειρηματικό δρώντα του διαδικτύου Jimmy Wales. Πρόκειται για ένα γιγαντιαίο εγχείρημα συσσώρευσης ψηφιοποιημένης εγκυκλοπαιδικής γνώσης, εξολοκλήρου εδραιωμένο στην αυτόβουλη συμμετοχή εκατομμυρίων χρηστών του διαδικτύου. Η προσπάθεια ανάδειξης όλων των πλευρών ενός ζητήματος και η απρόσκοπτη διάχυση των συνεισφερόμενων εισροών γνώσης, συμπεριλαμβάνονται στα βασικά χαρακτηριστικά του τρόπου λειτουργίας της. Η άδεια χρήσης της βασίζεται στο μοντέλο GNU GPL του ΕΛ/ΛΑΚ, με την διαφορά ότι αφορά στην ελεύθερη διακίνηση γραπτού πληροφοριακού έργου. Κατά αυτόν τον τρόπο, η Wikipedia στοιχειοθέτησε ένα διαφορετικό χαρακτήρα ψηφιακής παραγωγής από την περίπτωση του ΕΛ/ΛΑΚ καθώς, αρχικά τουλάχιστον, δεν περιελάμβανε ελεγχόμενη πρόσβαση στο λογισμικό και στα εργαλεία επεξεργασίας των κειμένων. Σύμφωνα με αυτό, ο κάθε χρήστης που επιθυμεί να συνεισφέρει στο έργο, είναι ελεύθερος να παρέμβει στο υλικό, να διαγράψει τις αλλαγές κάποιου άλλου, να συζητήσει τα επιθυμητά περιεχόμενα, να αναζητήσει τα αρχεία για τις προηγούμενες αλλαγές κ.ο.κ. (2006: 70-71).

Η αρχική σύλληψη και οι σκοποί της Wikipedia, όπως είχαν καθοριστεί από τους ίδιους τους δημιουργούς της, αποτυπώνονται στο παρακάτω απόσπασμα:

«Κατά αρχήν και κατά κύριο λόγο, το πληροφορικό έργο Wikipedia θεωρείται, απόλυτα ξεκάθαρα, εγκυκλοπαίδεια και όχι λεξικό, χώρος συζητήσεων, διαδικτυακή πύλη κ.λπ. Τα μέλη της Wikipedia λειτουργώντας συλλογικά ακολουθούν και υποστηρίζουν κάποιες απαραίτητες βασικές πολιτικές προκειμένου να διατηρηθεί η ομαλή και παραγωγική λειτουργία του έργου. Πρώτα από όλα, εξαιτίας της διαπλοκής μιας τεράστιας ποικιλίας συμμετεχόντων διαφορετικής καταγωγής και ιδεολογικού πεδίου, η Wikipedia δεσμεύεται να παρέχει όσο περισσότερο αμερόληπτο έργο γίνεται. Ο σκοπός δεν είναι η συγγραφή άρθρων υπό το φως μιας δεδομένης αντικειμενικής

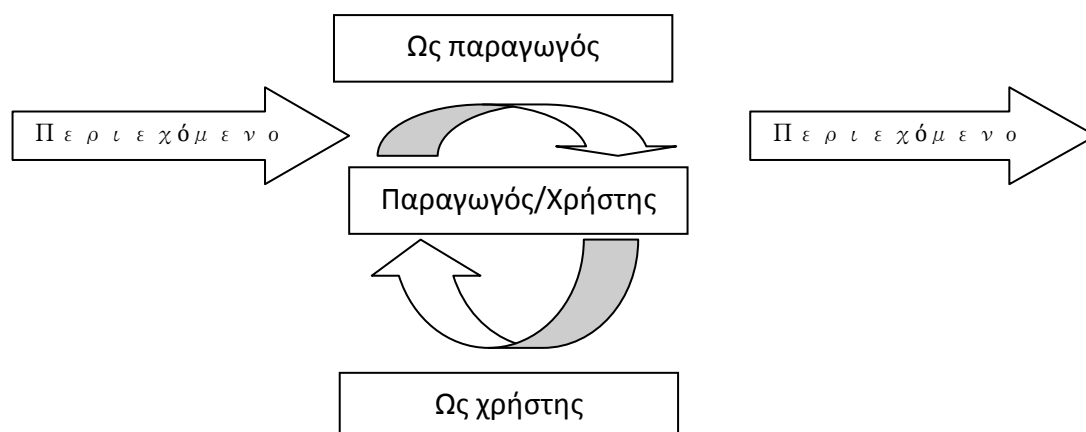
οπτικής –συνήθως σε αυτό το σημείο έγκειται η παρερμηνεία της πολιτικής της Wikipedia- αλλά μάλλον η δίκαιη και ικανοποιητική προσέγγιση όλων των σχετικών, με το διακυβευόμενο ζήτημα, απόψεων. Για περαιτέρω εξηγήσεις βλέπε σελίδα «ουδέτερη οπτική» (2006: 72-73).

Στην πραγματικότητα, ο Benkler αντιλαμβάνεται την γενεσιουργία γνώσης που συντελείται στο ψηφιακό περιβάλλον και τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μέσω αυτής ως ένα τρίτο τρόπο παραγωγής, ριζικά διαφοροποιημένο από τις δομές παραγωγής στις ελεύθερες αγορές των καπιταλιστικών χωρών, ή τις θεσμικά ιεραρχημένες παραγωγικές διαδικασίες των πρώην σοσιαλιστικών χωρών. Σε αντίθεση με την οικονομία της ισότιμης ανταλλαγής ή την οικονομία του καταμερισμού των εργασιών των κοινωνικών δρώντων, η ομότιμη παραγωγή στηρίζεται στη συνεισφορά των συμμετεχόντων και στην ιδιαίτερη επιθυμία να επιτευχθεί ο τελικός στόχος. Είναι πολύ σημαντικό να αναφέρουμε ότι η επιθυμία αυτή δεν πηγάζει από την ανάγκη να κερδίσουν χρήματα, ή την εσωτερικευμένη πειθαρχία σε μια κρατικού τύπου αρχή που διαχειρίζεται τις κοινές υποθέσεις (Siefkes, 2008: 9-10). Στην πραγματικότητα, εκπορεύεται από την ανάγκη να εξυπηρετηθούν οι κοινοί σκοποί μέσω της διασύνδεσης των προσωπικών ικανοτήτων και φιλοδοξιών.

Ο Anderson, αν και έχει χαρακτηριστεί ως πομπός απόψεων νεοφιλελεύθερης κοπής, θεωρούσε ότι ο εκδημοκρατισμός των μέσων παραγωγής που παρατηρείται στην ψηφιακή παραγωγή, η κατοχή δηλαδή των ηλεκτρονικών υπολογιστών και το υπερ-δίκτυο, οδηγεί στη διάρρηξη των στενών ορίων της. Αυτή η οπτική του φαίνεται να τον φέρνει πιο κοντά στη μεταρρυθμιστική άποψη του Benkler. Στην πραγματικότητα, και οι δύο διέκριναν στη μετεξέλιξη της ψηφιακής οικονομίας το πνεύμα μαρξικών προταγμάτων. Για παράδειγμα, το αξίωμα της αναγκαιότητας ελέγχου των μέσων παραγωγής από τους ίδιους τους παραγωγούς που μετουσιώνεται στα κοινά αγαθά, όπως διαμορφώνονται με την δημιουργία έργων συνεργατικού χαρακτήρα ελεύθερα διαθέσιμα. Ωστόσο, αξιοσημείωτο είναι ότι δεν διέκριναν τη δυνατότητα αυτοτελούς ύπαρξης της νέας μορφής παραγωγής έργου έξω από τα όρια του ψηφιακού περιβάλλοντος, διαμορφωμένου στις επιταγές του αγοραίου συμφραζόμενου, θεωρώντας την παρεπόμενη συνέπεια της.

4. Το μοντέλο της Δημιουργίας Περιεχομένου βασισμένου στην Παραγωγή/Χρήση (Producership-based content creation model)

Μια εξίσου ενδιαφέρουσα οπτική για τις παραγωγικές διαδικασίες γέννησης περιεχομένου στα ψηφιακά περιβάλλοντα, αποτελεί αυτή του Axel Bruns, συγγραφέα του *Blogs, Wikipedia, Second Life and Beyond: From Production to Producership* (2008). Κατά τον Bruns, η δημιουργία πληροφοριακών κοινών αποτελεί μια νέα μορφή παραγωγής, όπως εκτιμάει και ο Benkler, καθώς οι παραγωγοί του προς διάθεση περιεχομένου δεν παραμένουν απλοί «εργάτες» στην γραμμή παραγωγής του, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των εργαζομένων στην αλυσίδα παραγωγής ενός αυτοκινήτου μετά την κυκλοφορία του στην αγορά. Αντίθετα, όσοι χρήστες συνεισφέρουν έχουν την δυνατότητα, αλλά και αυτοί που δεν έχουν συνεισφέρει ακόμα, να επέμβουν δημιουργικά ώστε να το αναπροσαρμόσουν στις ανάγκες τους και να διαμοιράσουν τη βελτιωμένη εκδοχή του. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για ανακυκλωτική διαδικασία της παραγωγής που την καθιστά δημιουργική, συνεργατική και ευέλικτη, μέσα από τη συνεχή επεξεργασία των γεινόμενων έργων η οποία δίνει την δυνατότητα στο χρήστη (User) να γίνει παραγωγός (Producer) και το αντίστροφο. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Bruns, οι συμμετέχοντες αποκτούν «μια υβριδική θέση ως χρήστης και παραγωγός ταυτόχρονα – είναι Παραγωγοί/Χρήστες (Producers)» (Bruns, 2008 στο Bruns, 2010: 4).

Διάγραμμα 2: Το μοντέλο δημιουργίας περιεχομένου ως Παραγωγή/Χρήση (Bruns, 2010)

Έτσι, η παραγωγή/χρήση (produsage), απομακρύνεται από τα στενά όρια μιας διεκπεραιωτικής, συμβατικού τύπου, παραγωγικής διαδικασίας που συντονίζεται από μια κεντρική εξουσιαστική αρχή. Στις συνθήκες αναπαραγωγής του, το ψηφιακό έργο αναγεννιέται μέσα από την συνδρομή των χρηστών, οι οποίοι συμμετέχουν σε μια διαδικασία που φαίνεται διαρκής και ατέρμονη στην αλληλουχία της, ριζικά διαφοροποιημένη από την γραμμική αλυσίδα της παραδοσιακής βιομηχανικής παραγωγής (Benkler, 2006, Bruns, 2010).

Η ασταμάτητη αναθεώρηση του δημιουργημένου «τεχνουργήματος» (artefact) μέσω των εθελοντικών εισροών των παραγωγών/χρηστών¹⁰, αποτελεί τη βασική πτυχή της καινούριας πραγματικότητας που έχει εισαχθεί στο χώρο των νέων μέσων επικοινωνίας συγκροτώντας το *μοντέλο Δημιουργίας Περιεχομένου βασισμένου στην Παραγωγή/Χρήση (Produsage-based content creation model)*. Ως κύρια χαρακτηριστικά του μοντέλου ο Bruns διακρίνει την ανοικτότητα¹¹ στη συμμετοχή των συνεισφερόντων, την ευέλικτη ετεραρχία και την ad hoc αξιοκρατία (flux heterarchy, ad hoc meritocracy), την ατελεύτητη διαδικασία παραγωγής και την ελεύθερη διάθεση των παραγόμενων δημιουργημάτων ως κοινών αγαθών (Bruns, 2010). Στο μοντέλο της παραγωγής/χρήσης έχει ιδιαίτερη βαρύτητα η ηθική επιβράβευση των συνεισφερόντων στα παραγόμενα έργα, κάτι που ισχύει και για τους παραγωγούς στο μοντέλο της ομότιμης παραγωγής του Benkler. Οι προαναφερόμενες αρχές έχουν εμβαπτιστεί εντός των ερευνητικών ομάδων και των κοινοτήτων ανάπτυξης έργων σε επιστημονικούς κλάδους όπως η ιατρική, η βιολογία κ.λπ. Τις αρχές αυτές υιοθέτησαν οι κοινότητες των δημιουργών ελεύθερου λογισμικού και ανοικτού κώδικα, και ίσως να αποτελούν δείγμα πρακτικών ορισμένων προ-ψηφιακών ή προ-βιομηχανικών τοπικών κοινωνιών.

¹⁰ Οι παραγωγοί/χρήστες κατά τον Castells είναι όλοι αυτοί των οποίων η πρακτική ανατροφοδότησε άμεσα το τεχνολογικό σύστημα και διαφοροποιούνται από τους καταναλωτές/χρήστες είναι οι αποδέκτες των τεχνολογικών εξελίξεων και δεν αλληλεπιδρούν άμεσα στην ανάπτυξη του Διαδικτύου (Castells, 2001: 64).

¹¹ Η ανοικτότητα στο χώρο των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών αφορά στη δυνατότητα χρήσης, μετατροπής, επανάχρησης και διανομής δεδομένων, περιεχομένου, λογισμικού και τεχνολογιών χωρίς τη μεσολάβηση τεχνολογικών, νομικών ή άλλων περιορισμών, ή με μόνο περιορισμό την αναφορά στην πηγή ή το δημιουργό.

Ωστόσο, εξακολουθούν να διαπνέουν τις διαδικασίες διαχείρισης και δημιουργίας έργου εντός του νέου κοινωνικού ιστού, ακόμα και σε επιχειρηματικά μοντέλα μέσω κοινωνικής δικτύωσης (Bruns, 2010).

5. Η γέννηση ενός νέου παραδείγματος; Η ομότιμη θεωρία (P2P Theory)

Η παρουσίαση της ομότιμης παραγωγής βασισμένης στα κοινά και της παραγωγής/χρήσης περιεχομένου ως μοντέλα ενός νέου τρόπου παραγωγής που διακρίνει τα πληροφοριακά έργα, δημιουργεί ενδεχομένως το ερώτημα αν αυτή αποτελεί μια μετεξέλιξη των υφιστάμενων δομών του υπάρχοντος πλαισίου. Είναι αλήθεια ότι η συμβολή των ΤΠΕ έχει υπάρξει καθοριστική στην διεύρυνση των νέων τρόπων επικοινωνίας και στην διαμόρφωση της παγκόσμιας πληροφοριακής πανσπερμίας. Για τον Castells, η κύρια ρηξικέλευθη πτυχή του Υπερ-Δικτύου, όπως απαντάται στα χαρακτηριστικά του νέου κοινωνικού ιστού (Social Web 2.0) και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είναι η μαζική επικοινωνία και η δυνατότητα απεύθυνσης σε ένα πολυεθνικό κοινό. Ταυτόχρονα συγκροτεί μορφή προσωπικής επικοινωνίας, καθώς η παραγωγή του περιεχομένου των πληροφοριακών έργων είναι αυτοφυής (self-generated). Στο πλαίσιο της προσωπικής επικοινωνίας του χρήστη υπεισέρχεται η ανάκτηση ψηφιακών έργων κατ' επιλογήν του, όπως και οι επαφές που θα έχει με τους υπόλοιπους χρήστες (Fuchs, 2009: 97).

Ωστόσο το διαδικτυακό κοινό, όπως παρουσιάζεται από τον Castells, δεν αποτελεί απαραίτητα μια ενιαία δύναμη που συνεισφέρει εξίσου δημιουργικά στην παραγωγή περιεχομένου. Σύμφωνα με τον Clay Shirky «η κοινότητα διαφέρει από το κοινό (audience) σε θεμελιώδη στοιχεία που ξεπερνούν το τεχνολογικό επίπεδο...παρά το γεγονός ότι έχουν κοινό τόπο την επικοινωνία, το κοινό χαρακτηρίζεται από μια μονόδρομη σχέση μεταξύ αποστολέα/παραλήπτη και την αποσύνδεση του ενός μέλους από το άλλο: το πρότυπο από ένα προς πολλαπλά μέλη (one to many pattern). Σε μια κοινότητα, αντίθετα, οι συμμετέχοντες στέλνουν και λαμβάνουν μηνύματα όντας συνδεδεμένοι ο ένας με τον άλλο, και όχι απλά σε μια κεντρική σύνδεση: το πρότυπο από πολλά προς πολλά μέλη (many to many pattern)» (Shirky στο Bruns, 2010). Έχοντας κατά νου την προηγούμενη διάκριση του Shirky, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι διαδικτυακές κοινότητες, ακολουθούν τα βήματα της ιστορικής εξέλιξης των παραδοσιακών συλλογικοτήτων, εντός των

οποίων αναπτύσσονταν οι άτυπες σχέσεις σύσφιξης των δεσμών μεταξύ των μελών τους και αποτελούν αντικείμενο μελέτης της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Στην πραγματικότητα, η ανθρωπολογική αυτή προσέγγιση είχε ήδη δώσει το έρεισμα το 1993 στον Howard Reinghold, να ορίσει τις διαδικτυακές κοινότητες, ως «κοινωνικές συλλογικότητες που αναδύονται από το διαδίκτυο, όταν αρκετοί άνθρωποι για αρκετό καιρό διεκπεραιώνουν συζητήσεις επενδυμένες με επαρκή ανθρώπινη συναίσθηση (sic), έτσι ώστε να σχηματίζουν εστίες προσωπικών σχέσεων» (στο Πετρίδης, 2011: 97).

Ανεξάρτητα από το επίπεδο της αυτοσυνειδησίας που κατέχουν οι ίδιες οι κοινότητες ως αυτόκλητες συλλογικότητες, αδιαμφισβήτητο είναι το γεγονός ότι η γνωσιακή παραγωγή που πραγματοποιούν μεταλλάσσεται από το κλασικό προϊόν παραγωγής, εξαιτίας της αξίας χρήσης που διαθέτει και της απόδοσης του ως κοινού αγαθού. Από την άλλη πλευρά, και όπως έχουμε ήδη τονίσει σε προηγούμενες ενότητες, μεγάλοι επιχειρηματικοί όμιλοι, με τη βοήθεια των ΤΠΕ έχουν χρησιμοποιήσει την δημιουργική δύναμη των χρηστών, είτε πρόκειται για συλλογικά εγχειρήματα όπως εφαρμογές του ελεύθερου λογισμικού, είτε για συνδρομές του ανώνυμου διαδικτυακού πλήθους σε εγχειρήματα εργολαβίας του πλήθους (crowd sourcing).

Επιπλέον, η εγκαθίδρυση του κοινωνικού διαδικτύου (Social Web) έχει τοποθετήσει τις εξουσίες των υφιστάμενων δικτυοκρατικών πλατφόρμων στο επίπεδο των εξουσιών που διέθεταν τα παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας. Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώνουν πρότυπα, τάσεις, και εξιδανικευμένες εικόνες, που προωθούν στο κοινό, ανεβάζοντας έτσι κατακόρυφα τα κέρδη τους. Οι ιδιόκτητες πλατφόρμες των κοινωνικών δικτύων είναι συμμετοχικές και παράγουν οικονομίες συσσώρευσης που δεν λειτουργούν στο πλαίσιο της παραγωγής κοινών ψηφιακών αγαθών. Οι χρήστες μοιράζονται πληροφορίες ή συνεισφέρουν στην παραγωγή γνωσιακού έργου, τις περισσότερες φορές ορμώμενοι από μη-κερδοσκοπικά αλλά κοινωνικά κίνητρα όπως η αναγνώριση, η ψυχαγωγία, η φήμη και η γνώση (Benkler, 2011 στο Kostakis, 2012: 4). Εντούτοις, η συνεισφορά αυτή γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης οδηγώντας, όπως αναφέραμε προηγούμενα, στη μεγιστοποίηση των κερδών των επιχειρηματικών κολοσσών.

Αυτού του είδους η χρήση αποτελεί άραγε τραγωδία και παρωδία των ψηφιακών κοινών (Bruns 2010, Kostakis-Stavroulakis 2013) σε ένα αμιγώς αγοραίο συμφραζόμενο, στο οποίο η ομότιμη παραγωγή αδυνατεί να αυτονομηθεί ως ένας νέος και υποδειγματικός τρόπος παραγωγής, όπως αυτός ορίστηκε από τον Benkler; Πρόκειται για μια νέα κοινωνική μορφή, της δικτυακής κοινωνίας, που δυναμιτίζει τα θεμέλια του υπάρχοντος τεχνοοικονομικού συστήματος, χρησιμοποιώντας τις ΤΠΕ ως βασικό εργαλείο εξουσίας των παραδοσιακών επικοινωνιακών μέσων και «αντι-εξουσίας» (counter-power) των εναλλακτικών μέσων (Castells 2009 στο Fuchs 2009); Αποτελεί η ομότιμη παραγωγή μια νέα μορφή παραγωγής που θα μπορούσε να ξεφύγει από τα όρια του ψηφιακού κόσμου και να υπεισέρθει στην αναμόρφωση της παρούσας αντίληψης πολιτικής οικονομίας (Bauwens, 2006);

Η Ομότιμη Θεωρία (P2P Theory), όπως μελετάται εντός του κόλπου του P2P Foundation¹², αποτελεί απόπειρα συγκρότησης μιας θεωρίας, η οποία θέτει στο ερευνητικό της μικροσκόπιο όλα τα ζητήματα που τέθηκαν προηγουμένα. Μέσα από την διερεύνηση της ομότιμης παραγωγής διακρίνει την ανάδυση ενός νέου τρόπου παραγωγής που ενδεχομένως θα μπορούσε να επεκταθεί σταδιακά εκτός ψηφιακού περιβάλλοντος. Η Ομότιμη Θεωρία έχει υιοθετήσει τη βασική ορολογία του Benkler για την ομότιμη παραγωγή βασισμένη στα κοινά, τον πυρήνα της σκέψης του σχετικά με τις συλλογικές διαδικασίες δημιουργίας και διακίνησης των ψηφιακών κοινών, και τη θέση της κοινωνικής αναπροσαρμογής μέσω της καλλιέργειας κοινωνικών αξιών όπως η ισότητα, η ελευθερία και ο αλληλοσεβασμός. Το σημείο που διαφοροποιείται εδράζεται στο μέρος που ο Benkler δεν διακρίνει την ομότιμη παραγωγή ως τρόπο παραγωγής εκτός του ψηφιακού περιβάλλοντος. Ως μια εναλλακτική δηλαδή που θα μπορούσε να επεκταθεί και σε άλλους τομείς, προωθώντας, ενδεχομένως, μια πιθανή μετακαπιταλιστική συνθήκη. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Michel Bauwens,

¹² Η οργανωσιακή δομή και οι περαιτέρω δράσεις του P2P Foundation (Ίδρυμα Ομότιμων Εναλλακτικών Προοπτικών) θα αναφερθούν σε επόμενο κεφάλαιο.

προεξάρχον μέλος του Ιδρύματος P2P και βασικός εισηγητής της Ομότιμης Θεωρίας, ο Αμερικανός συγγραφέας του *Wealth of Networks* «σε καμία περίπτωση δεν υπονοεί ότι η ομότιμη παραγωγή θα μπορούσε να αποτελεί τον πυρήνα μιας ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης, η οποία δεν θα αιωρείται πλέον γύρω από μια καπιταλιστική λογική» (Bauwens, 2012).

Στο διακηρυκτικού τύπου μελέτημα του Michel Bauwens, *The Political Economy of Peer Production* αναφέρεται προλογικά:

«Βαθύτερη μετάλλαξη των δομών της κοινωνικής ζωής έχει να συμβεί από την εποχή που ο Μαρξ αναγνώριζε στις βιομηχανικές μονάδες του Μάντσεστερ τα ίχνη της νέας καπιταλιστικής κοινωνίας. Καθώς τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά συστήματα αυτό-μετατρέπονται σε δίκτυα διακίνησης, μια νέα ανθρώπινη δυναμική αναδύεται: η δυναμική του ομότιμου (P2P). Ενώ το P2P προωθεί την ανάδυση ενός τρίτου μοντέλου παραγωγής, ενός τρίτου μοντέλου διακυβέρνησης, ενός τρίτου μοντέλου ιδιοκτησίας, εξετάζει λεπτομερώς την άνευ προηγούμενου αναμορφούμενη πολιτική οικονομία». (Bauwens, 2006:1).

Η Ομότιμη Θεωρία εξετάζει την διαδικτυακή παραγωγή μέσα από μια διαφοροποιημένη οπτική, καθώς, με αφορμή τα πληροφοριακά κοινά και τις νέες τεχνολογίες, διευρύνει τη συλλογιστική της και σε άλλους τομείς της παραγωγής σε συνθήκες που ανατρέπουν την εμπορευματική ή στενά κρατική λογική. Στο πλαίσιο του ομότιμου πνεύματος, λοιπόν, ως πληροφοριακά κοινά ορίζονται τα έργα που έχουν δημιουργηθεί μόνο υπό απόλυτα «ισοδυναμικές» συνθήκες μεταξύ των συμμετεχόντων, εντός των κοινοτήτων και μέσω ομότιμων διαδικασιών. Σύμφωνα με τον Bauwens, ως ομότιμες διαδικασίες ορίζονται εκείνες που

- παράγουν αξία χρήσης μέσω της ελεύθερης συνεργασίας των παραγωγών που έχουν πρόσβαση στον διατιθέμενο πόρο ενώ το παραγόμενο προϊόν δεν έχει ανταλλακτική αξία για τις αγορές αλλά αξία χρήσης για την κοινότητα των χρηστών
- κυβερνώνται από την κοινότητα των ίδιων των παραγωγών και όχι από τα δίκτυα διανομής των αγορών ή μια συλλογικότητα με ιεραρχική δομή

- κατασκευάζουν αξία χρήσης απόλυτα προσβάσιμη σε οικουμενικό επίπεδο μέσω της επεξεργασίας νέου ενιαίου συστήματος ιδιοκτησίας (Bauwens, 2006: 1)

Οι αρχές που προαναφέραμε αποτελούν βασικές συνιστώσες της υπό συγκρότηση εναλλακτικής των ομότιμων προοπτικών, όπως πρωτοξεκίνησε μέσα από την παραγωγή ψηφιακών κοινών, με κύρια ζητούμενα: την *άμεση παραγωγή και διακυβέρνηση, εντός ενός κοινωνικού πλαισίου ανοίκειου ως προς τα καταχρηστικά δικαιώματα χρήσης εκ μέρους επιχειρηματικών ή κρατικών συμφερόντων ομάδων*. Όπως διατείνεται ο Κωστάκης στο *Ομότιμο Μανιφέστο*, στη διαδικτυακή υπερ-χώρα οι ιδιοκτήτες ψηφιακές πλατφόρμες, αποτελούν κόμβους συσσώρευσης κέρδους μέσω της υπέρ-συγκέντρωσης και εμπορευματικής χρήσης των πληροφοριακών αγαθών. Σε αυτή την περίπτωση, αναπτύσσεται μια οικονομία ανάλογη με αυτή της καπιταλιστικής αγοράς, η οποία, έχοντας κυρίαρχη επιδίωξη τη μεγιστοποίηση της οικονομικής ωφελείας, εκμεταλλεύεται την επιθυμία των χρηστών για αλληλεπίδραση, επικοινωνία και δημιουργία (2012: 20).

Στο κίνημα των ομότιμων προοπτικών, οι επαγγελματο-ερασιτέχνες ή επαγγελματίες/ερασιτέχνες (Pro-amateurs) βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της παραγωγής αξίας χρήσης και διαφοροποιούνται από άλλους χρήστες που συμμετέχουν σε μη-ομότιμες διαδικασίες ψηφιακής αλληλεπίδρασης, εξαιτίας της προσήλωσης στις αξίες και τις αρχές ενός κοινού οράματος. Η συνεισφορά τους δεν βασίζεται στην αμοιβαιότητα, με την έννοια της αναπόδραστης προσφοράς, αλλά στις προσωπικές επιλογές, στο διατιθέμενο χρόνο και σε ένα ιδεολογικό πεδίο που καλλιεργείται ο σεβασμός στις προσωπικές δεξιότητες και την κοινοτική αλληλεγγύη. Στο πλαίσιο αυτό, το μαρξικό πρόταγμα της κοινής διάθεσης των μέσων παραγωγής και των παραγόμενων τεχνουργημάτων στα εμπλεκόμενα μέρη των παραγωγικών διαδικασιών, ώστε να αποφευχθούν τα φαινόμενα της συσσώρευσης κέρδους και της διατάραξης των κοινωνικών ιστών, φαίνεται να ταυτοποιείται στην κοινωνία της ομότιμης τεχνολογίας που διαχέει τη γνώση αδιάκριτα από οικονομικές ή κοινωνικές παραμέτρους. Όπως αναφέρει ο Bauwens, το P2P αντιπροσωπεύει την ιδανική συνθήκη παραγωγής γνωσιακής εργασίας, καθώς ανταποκρίνεται στις αντικειμενικές ανάγκες της επιδεξιότητας που

χαρακτηρίζει τις νέες δομές της γνωσιακής εργασίας. Οι γνωσιακοί εργάτες δεν είναι πλέον υποχρεωμένοι να εργάζονται σε ωράρια εργοστασιακής παραγωγής, αλλά ακολουθούν ευμετάβολα εργασιακά μονοπάτια, από επιλογή ή ανάγκη, γεγονός που τους δίνει τη δυνατότητα να ανακυκλώνουν τις εργασιακές τους εισροές ως μισθωτοί εργαζόμενοι, ανεξάρτητοι σύμβουλοι ή επιχειρηματίες. Ανεξάρτητα από το αν οι συνθήκες έχουν επιλεγεί ή επιβληθεί, οι εργαζόμενοι έχουν αντικειμενικό ενδιαφέρον να είναι δικτυωμένοι, ώστε να κερδίσουν πρακτική εμπειρία, κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο και πρόσβαση σε δίκτυα ανταλλαγής και αλληλεγγύης. Με το σκεπτικό αυτό, η ομότιμη παραγωγή είναι ο καλύτερος τρόπος για να αποκτήσει κάποιος αυτά τα πλεονεκτήματα (2012: 261).

Πρόκειται για μια σύλληψη ενός «ουτοπικού» κοινωνικού συμβολαίου που διακλαδώνεται στον τρόπο λήψης των αποφάσεων, από κάτω προς τα πάνω, αψηφώντας τις διαβαθμισμένες μορφές εξουσίας και τις ανταλλακτικές συνιστώσες της αγοραίας αντίληψης, «που δημιουργεί τον κόσμο που θέλει μέσα στον κόσμο που θέλει να ξεπεράσει» (Κωστάκης, 2012). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η ουτοπική διάσταση του Δικτύου έχει απασχολήσει θεωρητικούς του κυβερνοχώρου μέσω της οικονομίας του δώρου (Barbrook, 1998, Collock, 1999) ή μιας νέας τεχνοκοινωνικότητας που ωθεί στην αλλαγή του υπάρχοντος παραδείγματος μέσω μιας, κατά κύριο λόγο, «αντιεξουσιαστικής», συγκρότησης κοινωνικών σχέσεων (Castells, 2000, 2009 στο Fuchs, 2009). Όπως αναφέρει ο Σκαρπέλος στο *Terra Virtualis*, «ως Ουτοπία, το Δίκτυο αποτελεί το χώρο μιας διαφορετικής πολιτικής, μιας συμμετοχικής διαδικασίας, τη στιγμή που ...οργανώσεις πολιτικής αυτό-οργάνωσης για την υπεράσπιση του δικαιώματος στην Ουτοπία διακηρύσσουν την επιστροφή στα *Δικαιώματα του Πολίτη* και στον *Πολίτη Πέιν*, οδηγώντας στην εμφάνιση του νέου κοσμοπολίτη, του Netizen” (1999: 104). Ωστόσο, η οραματική διάσταση της ομότιμης εναλλακτικής διαφοροποιείται από την ουτοπική αναρχοκομμουνιστική θεώρηση της οικονομίας του δώρου, όπως είχε συλληφθεί από τον Barbrook, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, δεν στηρίζεται στην αμοιβαία προσφορά σε ένα δομημένο ανταλλακτικό κοινωνικό χώρο, ή στην ανεξέλεγκτη ανατροπή του υπάρχοντος συστήματος αφήνοντας ένα κενό στη θέση του. Εδράζεται στη ζύμωση και τη δημιουργία από τους συμμετέχοντες ενός νέου

πολιτικοκοινωνικού παραδείγματος, «μιας νέας εναλλακτικής μορφής πολιτισμού» (Κωστάκης, 2012: 29)¹³ όπου οι νέες τεχνολογίες και τα ψηφιακά κοινά θα κατέχουν κυρίαρχη θέση στη πραγμάτωση του.

Η Ομότιμη Θεωρία αποτελεί μια θεωρητική προσέγγιση που εγκολλώνεται τις διεκδικήσεις κοινωνικών και πολιτικών κινήματων, χωρίς να επέχει η ίδια θέση αυτόκλητου κοινωνικού ή πολιτικού κινήματος. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι δεν αποτελεί μια πλήρως συνεκτική θεωρία ενταγμένη σε αυστηρά δομημένο πλαίσιο εκτός του οποίου αδυνατεί να υποστηριχθεί. Σύμφωνα με τον Bauwens «η P2P θεωρία σαν μια προσπάθεια ανάλυσης και επεξήγησης των μορφών ομότιμης διακυβέρνησης, ομότιμης παραγωγής και ομότιμης ιδιοκτησίας, καταγράφει τα αναδυόμενα συστήματα αξιών που προκύπτουν από τα ανοικτά/ελεύθερα, συμμετοχικά και κοινωνικά κινήματα» (2007: 3). Με κύρια ενδιαφέροντα λοιπόν, την κατανόηση και μελέτη της απελευθερωτικής δυναμικής της ομότιμης παραγωγής, την προώθηση της γνώσης και τη διερεύνηση των στοιχείων εκείνων που ενδεχομένως διαθέτουν τη δυναμική να μεγεθύνουν την προοπτική μετάβασης σε μια ομότιμη διαρθρωμένη κοινωνία και οικονομία, προσπαθεί να ενοποιήσει το λόγο των ομότιμων προσπαθειών σε ένα ομογενοποιημένο λόγο. Για να καταστεί δυνατό αυτό, θα πρέπει να δημιουργηθούν σχέσεις διασύνδεσης και συνεργασίας με τα κινήματα που διαπνέονται από τις αξίες και τις αρχές της ομότιμης παραγωγής, ώστε να μπορέσουν να συμπορευτούν προς ένα ρεαλιστικό, κοινό στόχο (Bauwens, 2009).

Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια σημαντική προσπάθεια συναρμολόγησης ενός θεωρητικού ιστού που βρίσκεται σε συνεχή διαμόρφωση, με μοχλό κινητοποίησης τα συμπεράσματα που αναδύονται μέσα από τη μελέτη των ομότιμων πρακτικών στον πυρήνα της δράσης τους. Στα επόμενα κεφάλαια, θα επιχειρηθεί να διερευνηθεί η ομότιμη παραγωγή που διακρίνει τα πληροφοριακά έργα στα ψηφιακά περιβάλλοντα, ως ένας τρόπος παραγωγής, διακυβέρνησης και ιδιοκτησίας, προς την κατεύθυνση της θεμελίωσης μιας ενδεχόμενης νέας

¹³ Το ζήτημα της Ουτοπίας και της χρήσης της από την Ομότιμη Θεωρία θα εξεταστεί εκτενέστερα παρακάτω στην ανάλυση του ελληνικού παραδείγματος του P2P Media Lab

αντίληψης πολιτικής οικονομίας. Εξαιτίας της συγκρότησης της ομότιμης θεωρίας μέσα στον πυρήνα της γέννησης των ομότιμων εγχειρημάτων, θα επιχειρηθεί να εξεταστεί ο βαθμός υλοποίησης των ομότιμων προταγμάτων μέσα από τις δράσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της ελληνικής κοινότητα του P2P.

6. Η εξέταση των ομότιμων προοπτικών στο ελληνικό κάδρο: το πλαίσιο της έρευνας

α) Η ερευνητική μέθοδος

Στην προηγούμενη ενότητα θέσαμε ως βασική μέριμνα της παρούσας εργασίας την εξέταση των ομότιμων προοπτικών και την εφαρμογή τους σε αντίστοιχα εγχειρήματα που, ενδεχομένως, αποτελούν τους οδηγούς προς την κατεύθυνση μιας νέας αντίληψης της πολιτικής οικονομίας. Το κύριο αντικείμενο μελέτης αποτελεί η ελληνική κοινότητα του P2P, και πώς μέσα από τις πρακτικές που ερευνά και εφαρμόζει χαρτογραφείται η προοπτική της ομότιμης εναλλακτικής στις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στο ελληνικό συμφραζόμενο. Εξαιτίας της αρχικής κομβικής σχέσης του ελληνικού P2P με το διεθνές P2P Foundation -κύριο όχημα έρευνας των ομότιμων πρακτικών- η μελέτη μας περιλαμβάνει αρχικά ένα μέρος κατά το οποίο παρουσιάζεται το διεθνές ίδρυμα P2P. Σε αυτό το κομμάτι, αναλύουμε το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο στηρίζεται, τις δομές και τις διαδικασίες οργάνωσης του, καθώς το ελληνικό P2P διαπνέεται από την ομότιμη θεωρία και ακολουθεί το οργανωτικό πρότυπο του διεθνούς ιδρύματος. Στο πλαίσιο αυτό, η αναφορά στο πρότυπο διαχείρισης του ελληνικού και διεθνούς P2P είναι σημαντική για την εργασία μας, αφού πρόκειται για ίδια ομότιμα εγχειρήματα στα οποία βρίσκουν εφαρμογή οι προοπτικές της ομότιμης παραγωγής που εξετάζουμε.

Καθώς εξετάζουμε την εναλλακτική των ομότιμων στο ελληνικό κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κοινωνιολογική έρευνα η εξέταση του κοινωνικού φαινομένου στο πεδίο που λαμβάνει χώρα (Κυριαζή, 2009). Έχοντας επίσης στο νου πως η εξέταση των εγχειρημάτων που αποτυπώνουν το ομότιμο πνεύμα, αποτελούν πολύ σημαντικό βοήθημα στην ανάδειξη των δυνατοτήτων, αδυναμιών ή αντιφάσεων του υπό συγκρότηση πλαισίου της εναλλακτικής των ομότιμων προοπτικών, θα μελετηθούν διεξοδικά δύο εγχειρήματα παραγωγής πολιτιστικών αγαθών από ομότιμους παραγωγούς/χρήστες. Συγκεκριμένα, θα εξεταστούν οι περιπτώσεις των

ελληνόγλωσσων έργων συνεργατικής τέχνης *Ματριόσκα* και ο *Άνδρας με την Πουά Γραβάτα*, τα οποία δημιουργήθηκαν με ομότιμες διαδικασίες εντός του ψηφιακού περιβάλλοντος.

Έχοντας ήδη ορίσει το πεδίο έρευνας που θα στραφεί η παρούσα εργασία, ως μέθοδο έρευνας επιλέγουμε την ποιοτική γιατί αποτελεί, κατά την γνώμη μας, την πιο κατάλληλη για την εμβάθυνση και ανάδυση των ιδιαίτερων στοιχείων που συνθέτουν την ομότιμη παραγωγή στον ιδιαίτερο χώρο που συμβαίνει. Σε αυτό το σημείο θεωρούμε χρήσιμο να εστιάσουμε στην διάκριση που κάνει η Mason (2011) μεταξύ των μεθόδων παραγωγής δεδομένων και των πηγών δεδομένων. Σύμφωνα με τη Mason (2011), οι πηγές δεδομένων είναι οι χώροι ή τα φαινόμενα μέσα από τα οποία, ή διαμέσου αυτών, δύναται να παραχθούν δεδομένα, ενώ οι μέθοδοι παραγωγής δεδομένων είναι οι τεχνικές και οι στρατηγικές που χρησιμοποιούνται προκειμένου να επιτευχθεί ο ερευνητικός στόχος. Ας σημειωθεί ότι ο όρος «παραγωγή δεδομένων» εμπεριέχει την αναπόφευκτη διάδραση που συμβαίνει μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών στην έρευνα -ερευνητής, κοινωνικό πλαίσιο, πηγές δεδομένων προς διερεύνηση- και απομακρύνεται από την ουδετερότητα που συμπαραδηλώνει η «συλλογή δεδομένων», καθώς το κύριο ζητούμενο της ποιοτικής έρευνας είναι το σταδιακό κτίσιμο της γνώσης (2011: 72, 73).

Τοποθετώντας λοιπόν σαν κύριο ζήτημα της έρευνάς μας την εξέταση των ομότιμων προοπτικών εντός των χώρων που διαμορφώνονται οι πρακτικές και τα εγχειρήματα που διαπνέονται από το ομότιμο πνεύμα, ως πηγές δεδομένων επιλέχθηκαν: α) οι ιδρυτές του ελληνικού κόμβου του P2P και του P2P Lab – Research Hub, και β) οι συμμετέχοντες παραγωγοί των ομότιμων εγχειρημάτων συνεργατικής τέχνης. Τα άτομα που ανήκουν στην πρώτη ομάδα επιλέχθηκαν γιατί έχουν εντρυφήσει στην παραγωγή ερευνητικού έργου όσον αφορά τα ομότιμα εγχειρήματα και συνεχίζουν να εργάζονται ανελλιπώς για την διάδοση και περαιτέρω εξέλιξη της ομότιμης θεωρίας σε εφαρμοσμένο επίπεδο στο ελληνικό πλαίσιο που αποτελεί και το πεδίο της παρούσας έρευνας. Τα άτομα που ανήκουν στην δεύτερη ομάδα επιλέχθηκαν γιατί η συμμετοχή τους στη δημιουργία ψηφιακών πολιτιστικών προϊόντων ομότιμου χαρακτήρα τους καθιστά ένα μικρό αλλά αντιπροσωπευτικό δείγμα συμπαραγωγών κοινών αγαθών, το οποίο μπορεί

να παρέχει πολύ σημαντικά δεδομένα που θα φωτίσουν βασικά σημεία της έρευνάς μας ως προς: α) την επιτυχή ή όχι εφαρμογή των στοιχείων αυτών που διακρίνουν την ομότιμη παραγωγή ως ένα νέο τρόπο παραγωγής και β) την ανάδειξη του είδους των ατομικών και κοινωνικών ωφελειών που αποκόμισαν ή όχι στο πλαίσιο του κοινού ήθους που διακρίνει τους ομότιμους παραγωγούς.

β) Η συνέντευξη ως τεχνική της ποιοτικής έρευνας: σκεπτικό, σχεδιασμός και ερωτήματα

Στο βαθμό που τα ερωτήματα σχετικά με τις ομότιμες προοπτικές, τη θεωρητική τους προσέγγιση και την υλοποίησή τους σε συγκεκριμένα εγχειρήματα που εξετάζουμε, αποτελούν φαινόμενο σε διαρκή εξέλιξη και ανασχηματισμό ως τεχνική παραγωγής δεδομένων κρίθηκε σκόπιμη η συνέντευξη. Με το σκεπτικό λοιπόν, ότι οι δρώντες βρίσκονται σε μια συνεχή αναζήτηση και αναπροσαρμογή στο περιβάλλον που δρουν, και εξαιτίας της επιθυμίας εμβάθυνσης στους τρόπους και στις στάσεις τους, επιλέξαμε να διεξάγουμε ημι-δομημένες, ή χαλαρά δομημένες, συνεντεύξεις εξαιτίας της εύκαμπτης και ευέλικτης μορφής που μπορεί να πάρει η συνομιλία μεταξύ του συνεντευξιαστή και του συνεντευξιζόμενου.

Το γεγονός της επιλογής της ημι-δομημένης, ή χαλαρά δομημένης συνέντευξης, ή “συζήτησης με κάποιο σκοπό” (Burgess στο Mason, 2011: 78) για την παραγωγή του ερευνητικού υλικού, δεν μειώνει την ανάγκη της βεβαιότητας ότι η διαδραστικότητα της συνομιλίας κατά την διάρκεια της συνέντευξης προσφέρει τα δεδομένα εκείνα που είναι σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα (2011: 84). Στο πλαίσιο αυτό, ο σχεδιασμός των συνεντεύξεων υπήρξε προσεκτικός και δομημένος, ενώ η τελική διευθέτηση των ερωτημάτων διαμορφώθηκε για δύο διαφορετικές κατηγορίες ερευνώμενων.

Στην πρώτη κατηγορία εντάχθηκαν οι ιδρυτές του ελληνικού κόμβου του διεθνούς P2P και οι ιδρυτές του ελληνικού P2P Lab, εξαιτίας της ανάγκης λήψης δεδομένων όσον αφορά τη σχέση του διεθνούς ιδρύματος με τον ελληνικό κόμβο

και το P2P Lab-Research Hab, το οργανωσιακό πρότυπο, τη θεσμική μορφή, τα έργα που αναλαμβάνει, την παραγωγή ερευνητικού έργου για την υπό συγκρότηση ομότιμη θεωρία, τη δυναμική εξέλιξης της ομότιμης οικονομίας στο ελληνικό πλαίσιο. Με το σκεπτικό αυτό λοιπόν, τα ερωτήματα του οδηγού συνέντευξης διαμορφώθηκαν ως εξής:

- Η μετεξέλιξη της εναλλακτικής των ομότιμων μέσα από το ερευνητικό έργο, τις δομές και τους τρόπους διακυβέρνησης του παραδείγματος του διεθνούς ιδρύματος P2P
- η ανάδυση του ελληνικού P2P εντός του διεθνούς Ιδρύματος P2P
- η θεσμική και τεχνοοικονομική υπόσταση του ελληνικού P2P Media Lab-Research Hub, τα κριτήρια και οι δυνατότητες ένταξης των μελών ή όσων επιθυμούν μελλοντικά να ενταχθούν σε αυτό
- οι ομάδες απεύθυνσης και οι πηγές χρηματοδότησης
- το κέντρο βάρους του παραγωγικού του έργου

Ο συγκεκριμένος οδηγός συνέντευξης δομήθηκε κατά τρόπο ώστε να ερευνηθούν οι ομότιμες προοπτικές της παραγωγή, διακυβέρνησης και ιδιοκτησίας, στο επίπεδο της οικοδόμησης μιας ενδεχόμενης διαφορετικής αντίληψης πολιτικής οικονομίας μέσα από τον τρόπο εφαρμογής τους στα ομότιμα εγχειρήματα που εξετάζουμε. Προκειμένου να διερευνήσουμε κατά πόσο οι εξεταζόμενες προοπτικές αντιστοιχούν στις πρακτικές των εμπλεκόμενων στο πλαίσιο που δραστηριοποιούνται οι ερωτήσεις αφορούσαν:

- το πνεύμα που διαπνέει την αποστολή, τη λειτουργία και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων
- το παρόν ελληνικό πλαίσιο δράσης και οι δυνατότητες συνομιλίας και συνύπαρξης της ομότιμης κοινότητας με κοινωνικά κινήματα, κρατικούς φορείς, κοινωνία των πολιτών
- το ρόλο των ερασιτεχνών παραγωγών/χρηστών στα σύγχρονα ψηφιακά περιβάλλοντα

- τη δυνατότητα διεύρυνσης του ομότιμου πνεύματος σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες
- το ζήτημα των πνευματικών δικαιωμάτων και τις άδειες διακίνησης πληροφοριακών έργων μέσω αδειών κοινών αγαθών
- τη δυνατότητα εξέλιξης των ομότιμων προοπτικών σε ρεαλιστικό επίπεδο και τη δυναμική τους στο ελληνικό πλαίσιο

Στην δεύτερη κατηγορία εντάχθηκαν οι συμμετέχοντες στην παραγωγή δύο ομότιμων εγχειρημάτων συνεργατικής τέχνης. Ο οδηγός συνέντευξης, σχεδιάστηκε λαμβάνοντας υπόψη την κρισιμότητα που έχει στην ποιοτική έρευνα η όσο γίνεται βαθύτερη μελέτη των προσωπικών εμπειριών των συμμετεχόντων, στην εξέλιξη των κοινωνικών φαινομένων που εξετάζονται (Κυριαζή, 2009, Mason, 2011). Συγκεκριμένα στη δική μας έρευνα η συμμετοχή στην παραγωγή διαδικτυακών κοινών με ομότιμες διαδικασίες. Πιο αναλυτικά, τα ερωτήματα που τέθηκαν επιχειρούν να διερευνήσουν:

- τους λόγους συμμετοχής των συμπαραγωγών στη δημιουργία των συγκεκριμένων έργων και την προηγούμενη εμπειρία τους
- το φάσμα των ενδιαφερόντων τους
- τη βιωματική εμπειρία δημιουργικού έργου μέσω των νέων τεχνολογιών
- την προσωπική άποψη των συμπαραγωγών για την ομότιμη παραγωγή βασισμένη στα κοινά, τα ομότιμα εγχειρήματα παραγόμενης γνώσης και το ρόλο που διαδραματίζουν οι ερασιτέχνες, ως παραγωγοί/χρήστες, στη δημιουργία τεχνουργημάτων χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες που προσφέρει το νέο Υπερ-Δίκτυο
- την προσωπική άποψη τους για τις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων και του συντονισμού των έργων που συμμετείχαν
- την προσωπική άποψη τους για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τη διαδικτυακή μικροχρηματοδότηση (crowd funding) σαν νέες μορφές ψηφιακής δράσης

- τα οφέλη που εκτιμούν ότι απεκόμισαν οι συμμετέχοντες σε επαγγελματικό, υλικό και προσωπικό επίπεδο

Στην ομάδα των εγχειρημάτων συνεργατικής τέχνης ένας από τους συμμετέχοντες, εκτός από συνδημιουργός, λειτούργησε και ως συντονιστής των εγχειρημάτων. Το ίδιο πρόσωπο αποτελεί μια από τις δεσπόζουσες μορφές της ελληνικής κοινότητας του P2P, αποτελώντας ιδρυτικό μέλος του ελληνικού κόμβου του P2P, αρχικά, και του P2P Media Lab στη συνέχεια. Εξαιτίας της βαρύτητας που έχει το κομμάτι του συντονισμού και της δόμησης των εργασιών στα ομότιμα εγχειρήματα που εξετάζουμε, και του ταυτόχρονου ρόλου του συγκεκριμένου ατόμου ως συντονιστή, ερευνητή και συμπαραγωγού, σχεδιάστηκαν κάποια επιπλέον ερωτήματα στον ίδιο οδηγό συνέντευξης, τα οποία εστιάστηκαν στα ακόλουθα ζητήματα:

- την πηγή χρηματοδότησης, αν υπήρχε, για την υλοποίηση των έργων
- τα κριτήρια συμμετοχής στα συγκεκριμένα εγχειρήματα
- τις διαδικασίες ανάδειξης συντονιστή, την αναγκαιότητα ύπαρξης του και το ρόλο που διαδραματίζει στην παραγωγή και διαχείριση των έργων
- τα ομότιμα εγχειρήματα και ο ρόλος τους στην διαχείριση των κοινών
- τα μελλοντικά σχέδια όσον αφορά τη συνεργατική τέχνη

Τέλος στην ίδια ομάδα ένας εκ των συνδημιουργών ήταν ο κύριος υπεύθυνος του εκδοτικού οίκου που είχε αναλάβει την προώθηση της *Ματριόσκα*, ενός εκ των δύο τεχνουργημάτων δημιουργημένου με ομότιμες διαδικασίες. Έχοντας κατά νου, την ανάγκη εξερεύνησης των ιδιαίτερων πλευρών που τυχόν παρουσιάζει η συγκεκριμένη πηγή δεδομένων στην διερεύνηση ερωτημάτων σχετικών με τις ομότιμες διαδικασίες σε ένα εφαρμοσμένο επιχειρηματικό μοντέλο, σχεδιάστηκε ένας επιπλέον οδηγός συνέντευξης για αυτόν (εκτός από τον δεύτερο που απευθυνόταν σε όλα τα άτομα της ομάδας των συνδημιουργών των εγχειρημάτων) που επικεντρωνόταν στα εξής:

- τη σχέση του με την εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών
- την πηγή πρόκλησης του ενδιαφέροντος του για μια εναλλακτική μορφή πνευματικών δικαιωμάτων και το μέγεθος της εκδοτικής παραγωγής του με άδειες κοινών
- το θέμα της κατάργησης πνευματικών δικαιωμάτων στα πολιτιστικά αγαθά
- το μοντέλο του εκδοτικού οίκου του και η σχέση που έχει με τα συμβατικά μοντέλα
- ο λόγος συμμετοχής του στο εγχείρημα της *Ματριόσκα* και η συχνότητα συμμετοχής του σε παρόμοια έργα
- την εμπορική επιτυχία ή όχι της *Ματριόσκα*
- το μέλλον των κοινών στο ελληνικό τοπίο όσον αφορά την παραγωγή πολιτιστικών αγαθών και τα επόμενα σχέδια του στο χώρο που δραστηριοποιείται

γ) Η διεξαγωγή των συνεντεύξεων και η παραγωγή των δεδομένων

Οι συνεντεύξεις που διεξάχθηκαν με τα άτομα που ανήκουν στην κατηγορία των ιδρυτικών μελών του ελληνικού κόμβου του P2P και του P2P Lab ήταν έξι, όσες και τα συνολικά μέλη δηλαδή, και έλαβαν χώρα μεταξύ 6 και 19 Μαρτίου 2014. Η αρχική επαφή έγινε με αποστολή ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, όπου διασφαλίστηκε η συμμετοχή των ερευνώμενων και ορίστηκαν οι ημερομηνίες λήψης των συνεντεύξεων στο πλαίσιο των δυνατοτήτων των συνεντευξιαζόμενων. Εξαιτίας της διασποράς τους σε διαφορετικά γεωγραφικά σημεία (Γιάννενα, Εκουαδόρ, Εσθονία, Αθήνα) οι πέντε από τις έξι συνομιλίες έγιναν μέσω διαδικτυακής επικοινωνίας - συγκεκριμένα με τη χρήση της εφαρμογής skype - ενώ η έκτη πραγματοποιήθηκε στον επαγγελματικό χώρο του συνεντευξιαζόμενου.

Οι συνεντεύξεις με τα άτομα που ανήκουν στην κατηγορία των συνδημιουργών των ομότιμων έργων πολιτιστικής δημιουργίας ήταν έξι από ένδεκα συνολικά εμπλεκόμενους. Η αρχική επαφή έγινε μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, οι διευθύνσεις των οποίων είχαν γνωστοποιηθεί μέσω του συντονιστή και συνεργάτη των εγχειρημάτων, και οι συνομιλίες ορίστηκαν και πάλι ανάλογα με τις δυνατότητες των συνεντευξιζομένων. Εξαιτίας της γεωγραφικής διασποράς (Γιάννενα, Ηράκλειο, Γερμανία, Ολλανδία, Θεσσαλονίκη, Αθήνα) και του επιβαρυσμένου προγράμματος κάποιων συνεντευξιζόμενων, οι τρεις οδηγοί συνέντευξης στάλθηκαν και παραλήφθηκαν συμπληρωμένοι μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Οι υπόλοιπες συνεντεύξεις έγιναν δύο μέσω skype και μία διά ζώσης σε χώρο εστίασης της Αθήνας. Έλαβαν χώρα μεταξύ 6 και 25 Μαρτίου 2014.

Επιθυμώντας το πνεύμα της παρούσας έρευνας να είναι όσο το δυνατόν πλησιέστερο σε εκείνο που διαπνέει τα ομότιμα δίκτυα και τα εγχειρήματα που εξετάζονται, επιλέχθηκε τα δεδομένα που προέκυψαν από τις οκτώ συνομιλίες που έγιναν μέσω skype να ηχογραφηθούν μέσω της εφαρμογής MP3 Skype Recorder 4.3, η οποία αποτελεί πληροφοριακό έργο με άδεια freeware και διανέμεται δωρεάν και ελεύθερα για εκπαιδευτικούς ή ανθρωπιστικούς λόγους. Οι υπόλοιπες δύο συνομιλίες που έγιναν διά ζώσης ηχογραφήθηκαν σε συσκευή κινητής τηλεφωνίας. Ακολουθώντας το ίδιο σκεπτικό, οι απομαγνητοφωνήσεις έγιναν μέσω του προγράμματος Listen & Write Free.

δ) Κατάταξη, οργάνωση και ταξινόμηση των δεδομένων

Τα δεδομένα που προέκυψαν από τις ημιδομημένες ή χαλαρά διαμορφωμένες συνεντεύξεις, όπως επισημαίνει ότι συμβαίνει πολύ συχνά σε τέτοιες περιπτώσεις η Mason, χαρακτηρίζονται από έλλειψη αυστηρής οργάνωσης και συνεκτικής δομής (2011: 199, 200). Επιπλέον, και παρά το γεγονός ότι ο κύριος στόχος μας ήταν να διατηρήσουμε τη συζήτηση στο πλαίσιο που είχε σχεδιαστεί ο οδηγός συνέντευξης, παρατηρήθηκε σε αρκετές περιπτώσεις, εξαιτίας της ημι-χαλαρής δομής, η επικάλυψη κάποιων θεμάτων από άλλα, ή προέκυψαν ευρήματα που δεν είχαν προβλεφθεί αρχικά (2011: 196). Στην πλειονότητα τους, οι συνεντεύξεις πήραν τη μορφή σχετικά ελεύθερης συζήτησης με ερωτήσεις που διαφοροποιήθηκαν ή προστέθηκαν κατά την διάρκεια τους (Κυριαζή, 2009). Αντίθετα, τα παραπάνω ζητήματα δεν παρουσιάστηκαν στους οδηγούς συνέντευξης που διοχετεύτηκαν και ελήφθησαν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, καθώς οι απόψεις των συνεντευξιζόμενων στα θέματα που τέθηκαν, παρέμειναν ως επί το πλείστον στο πλαίσιο των ζητούμενων, γεγονός που αρχικά φαίνεται ότι ξεφεύγει από τους στόχους της ποιοτικής έρευνας (2009: 122, 123). Ωστόσο, τα ζητήματα προς εξερεύνηση ήταν κατά τέτοιο τρόπο δομημένα ώστε να δίνουν την δυνατότητα περαιτέρω ανάπτυξης τους με τη χρήση των εννοιολογικών κατηγοριών, περιγραφών και ερμηνειών των ίδιων των υποκειμένων (Κυριαζή 2009).

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, η κατάταξη, οργάνωση και ταξινόμηση των δεδομένων ήταν ένα έργο με σχετικές δυσκολίες ως προς την ανάδειξη ξεκάθαρων κατευθύνσεων στην διερεύνηση των υπό μελέτη ζητημάτων. Η μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν αυτή της διατμηματικής και κατηγορικής ή κωδικοποιητικής ταξινόμησης, η οποία στηρίζεται στην αρχή της εφαρμογής ενός ομοιόμορφου συνόλου κατηγοριών ή κωδικών ταξινόμησης με συστηματικό και συνεπή τρόπο (Mason, 2011: 200,201). Θα πρέπει να επισημανθεί ότι αυτή η μέθοδος λειτουργεί περιοριστικά σε παραγόμενα δεδομένα που έχουν προκύψει από ημι-δομημένες ή

χαλαρά διαμορφωμένα συνεντεύξεις, καθώς διακρίνονται από την έλλειψη συνεκτικότητας, είναι πολυεστιακές και πολυεπίπεδες (Mason, 2011). Ωστόσο, κρίθηκε η πιο κατάλληλη εξαιτίας της σχετικά ιεραρχημένης δομής των οδηγιών συνεντεύξεων και των ερωτημάτων που εξετάζονται.

Η κωδικοποίηση, ταξινόμηση και ανάκτηση των τεκμηρίων έγινε με την υποβοηθητική χρήση της εφαρμογής QDA Miner και ακολουθήθηκαν τα εξής βήματα:

- εισαγωγή ξεχωριστών αρχείων που αντιστοιχούσαν σε κάθε συνέντευξη
- προσεκτική ανάγνωση των κειμένων και εισαγωγή κωδικών ταξινόμησης με κατευθυντήριες γραμμές τους οδηγούς συνέντευξης (Mason, 2011)

Εξαιτίας της ποικιλομορφίας των παραγόμενων δεδομένων, όπως έχει ήδη αναφερθεί, επιλέχθηκε «η στρατηγική της «ευαισθησίας» απέναντι στα δεδομένα με υψηλό βαθμό ευελιξίας» (2011: 226), επιλογή που συνέστησε σε αρκετές περιπτώσεις την αναπροσαρμογή ή την εισαγωγή νέων κωδικών για την ανάκτηση όσο το δυνατόν ασφαλέστερων δεδομένων.

7. Οι ομότιμες προοπτικές μέσα από το διεθνές Ίδρυμα P2P

α) Θεωρητικό υπόβαθρο και ερευνητικοί στόχοι

Το P2P Foundation (Ίδρυμα Ομότιμων Εναλλακτικών) αποτελεί Μη Κυβερνητικό Οργανισμό (NGO), ιδρύθηκε από τον Michel Bauwens - με συνιδρυτές τους Brice Le Blevennec και James Burke - και η επίσημη έδρα του βρίσκεται στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας. Όπως αναφέρει ο Γ.Δ., μέλος του ιδρυτικού πυρήνα του διεθνούς, αρχικά, και έπειτα του ελληνικού P2P, πρόκειται «για ένα παγκόσμιο δίκτυο ακτιβιστών-ερευνητών, που ασχολούνται με την ομότιμη παραγωγή και πώς μπορεί αυτή να μετασχηματιστεί σε μια αυθεντική κοινωνική αλλαγή», στην ανάδυση δηλαδή ενός νέου τρόπου παραγωγής όπως έχει ξεκινήσει μέσα από την δημιουργία της άυλης γνωσιακής οικονομίας των ψηφιακών κοινών (Benkler, 2006, Bauwens, 2005, Κωστάκης-Παπανικολάου, 2013). Ωστόσο, όπως τονίζει ο Γ.Π., εκ των ιδρυτών του ελληνικού P2P, η σύμπραξη ατόμων «που κινούνται σε έναν παράλληλο κόσμο ιδεών, δεν σημαίνει ότι δεν έχουν διαφορές μεταξύ τους, και σε σχέση με το τι εξειδικεύονται και με τι γνωρίζουν καλύτερα, και σε σχέση με το ότι μπορεί να έχουν διαφορετικές πτυχές που βλέπουν το φαινόμενο. Άρα, κατά κάποιον τρόπο, όλο αυτό το μάζεμα των ανθρώπων γύρω από αυτό το εγχείρημα θα λέγαμε ότι είναι κάπως πλουραλιστικό,... δεν είναι καθόλου μονολιθικό». Στο πλαίσιο αυτό, δραστηριοποιούνται στη μελέτη βιώσιμων μοντέλων ανάπτυξης όπως αυτά επεξεργάζονται και υλοποιούνται μέσα από τις P2P (ομότιμες), ή σχεσιακής δυναμικής (relational dynamic) προοπτικές, με βασικά εργαλεία τις νέες τεχνολογίες.

Στον επίσημο ιστότοπο του ιδρύματος αναγράφεται χαρακτηριστικά:

«Προκειμένου να αλλάξεις ένα υπάρχον παράδειγμα δεν αγωνίζεσαι για να προσπαθήσεις να αλλάξεις το προβληματικό μοντέλο. Δημιουργείς ένα καινούριο, κάνοντας το προηγούμενο παρωχημένο. Αυτό είναι στην ουσία

η υψηλότερη αποστολή την οποία καλούμαστε όλοι να υπηρετήσουμε»¹⁴.

(Buckminster Fuller)

Το διακύβευμα αυτό, στην πραγματικότητα αναδεικνύει την κριτική στάση της ομότιμης θεωρίας απέναντι στην «τωρινή αντικαπιταλιστική αναποτελεσματική ρητορική» η οποία και «χρειάζεται να μετουσιωθεί σε γόνιμη, καινοτόμα μετακαταπιταλιστική δημιουργία» (Bauwens, 2007: 3). Όπως τονίζει και ο Γ.Δ., η συζήτηση που διεξάγεται στους κόλπους του ιδρύματος P2P στοχεύει στην θετική κριτική του υπάρχοντος μοντέλου, με την έννοια της εκπόρευσης της από μια μη καταστροφική τάση, και στην αρνητική των προβληματικών πλευρών του και την δυνατότητα αλλαγής τους. Αναφέρει χαρακτηριστικά: *«δεν θέλουμε να καταστρέψουμε το υπάρχον σύστημα, θέλουμε να οικοδομήσουμε κάτι στη θέση του, το οποίο είναι περισσότερο παραγωγικό, περισσότερο ανθρώπινο, περισσότερο δημιουργικό,... ταυτόχρονα μια προσπάθεια οικοδόμησης, δημιουργίας ενός διαφορετικού, ενός εναλλακτικού δηλαδή, μοντέλου, το οποίο είναι μετακαπιταλιστικό, το οποίο είναι βασιζόμενο στις αρχές του P2P, του ανοικτού κώδικα, του ελεύθερου λογισμικού, το οποίο ουσιαστικά προτάσσει τη δημιουργία ενός διαφορετικού μοντέλου για τη διαχείριση της ζωής μας».*

Πρόκειται άραγε για την απόπειρα ανάδυσης ενός νέου τεχνοοικονομικού παραδείγματος, το οποίο αυτή την στιγμή διαδραματίζεται εντός της συνεχώς αναμορφούμενης δικτυακής κοινωνίας (Castells 2000 a,b, Benkler 2006) με άξονα την ομότιμη παραγωγή όπως έχει διαμορφωθεί μέσα από τα ψηφιακά πληροφοριακά κοινά (Benkler 2006); Όπως αναφέρει ο Λέανδρος, κατά τους Freeman και Perez διακρίνονται τέσσερις τύποι τεχνολογικής αλλαγής, οι οριακές καινοτομίες, οι ριζοσπαστικές καινοτομίες, οι αλλαγές στο σύστημα της τεχνολογίας και οι μεταβολές στο τεχνοοικονομικό παράδειγμα. Οι διαφορές

¹⁴ *"In order to change an existing paradigm you do not struggle to try and change the problematic model. You create a new model and make the old one obsolete. That, in essence, is the higher service to which we are all being called"*

μεταξύ οριακών και ριζοσπαστικών καινοτομιών προσδιορίζονται στο βαθμό που οι δεύτερες έχουν την δυναμική να τροποποιήσουν την υπάρχουσα διαδικασία παραγωγής. Ωστόσο, οι τροποποιήσεις που επιφέρουν συνήθως περιορίζονται στο τομέα εφαρμογής τους, χωρίς να προκαλέσουν συνολική αναδιάρθρωση της παραγωγικής διαδικασίας. Αντιθέτως, οι αλλαγές στο σύστημα της τεχνολογίας προκαλούν πιο διευρυμένες μεταβολές, καθώς γεννούν νέους αναπτυξιακούς τομείς στην οικονομία. Συνεπώς, όταν οι μεταβολές αυτές φτάνουν στο επίπεδο να επηρεάζουν άμεσα την υπάρχουσα οικονομική συνθήκη, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι διαδραματίζεται αλλαγή του τεχνοοικονομικού παραδείγματος (Λέανδρος, 2005: 200-201). Ουσιαστικά, κάθε μια από αυτές τις έντονα κυμαινόμενες τεχνολογικές διακυμάνσεις, που αποτελούν θεμελιακά στοιχεία του νέου παραδείγματος, κατευθύνουν σε δομικές αλλαγές την παραγωγή, την διανομή, την επικοινωνία, την κατανάλωση, όπως επίσης προκαλούν βαθιές και ποιοτικές κοινωνικές αναπροσαρμογές (Perez, 2002: 15 στο Kostakis 2013: 2).

Στο παρόν τεχνοκοινωνικό πλαίσιο των πληροφοριακών δικτύων, το οποίο ο Castells έχει προσεγγίσει ως «πληροφοριακό τεχνολογικό παράδειγμα» (στο Rigi, 2012: 4) οι παραγωγικές δυνάμεις δραστηριοποιούνται μέσω των ομότιμων δραστηριοτήτων. Όπως αναφέρει ο Rigi «στο περιβάλλον της ομότιμης παραγωγής, οι παραγωγοί παράγουν αγαθά συλλογικά μέσω της εθελοντικής συμμετοχής σε ένα σύστημα παραγωγής που είναι αποκεντρωμένο και βασισμένο σε δίκτυα. Οι εθελοντές επιλέγουν τις εργασίες που θα εκτελέσουν, το ποσό του χρόνου που ξοδεύουν για τη συλλογική παραγωγή καθώς και τον τόπο και το χρόνο της παραγωγικής τους δραστηριότητας. Όσον αφορά στη διανομή, οποιοσδήποτε στον κόσμο μπορεί να χρησιμοποιεί τα προϊόντα δωρεάν σύμφωνα με τις δικές του ανάγκες και ανεξάρτητα από τη συνεισφορά του» (Rigi, 2012: 1). Φαίνεται λοιπόν ότι με τους όρους που προαναφέρθηκαν όσον αφορά τη στοιχειοθέτηση ενός τεχνολογικού παραδείγματος, η ομότιμη παραγωγή δίνει έμφαση στην τήρηση άτυπων και χαλαρών διακυβερνητικών δομών, υιοθετεί την άποψη περί της αλληλεπίδρασης τεχνολογίας και παραγόμενων πληροφοριακών έργων, και ενσωματώνει τις νέες τεχνολογίες ως κύρια εργαλεία για τη διεύρυνση της σε άλλους τομείς παραγωγής. Στον πυρήνα της ομότιμης παραγωγής κυρίαρχο ρόλο

διαδραματίζουν οι ίδιοι οι εργάτες της γνώσης, οι οποίοι ενδεχομένως αποτελούν και το πιο «σημαντικό στοιχείο των παραγωγικών δυνάμεων του πληροφοριακού τεχνολογικού υποδείγματος» (Rigi, 2012: 4). Θα μπορούσαμε να πούμε, λοιπόν, ότι η αλληλεπίδραση τεχνολογίας και «εργατικού δυναμικού» -π.χ. οι προγραμματιστές που αναπτύσσουν ελεύθερο λογισμικό με ομότιμες διαδικασίες- προκαλεί τεχνολογικές αλλαγές που ωθούν, με τη σειρά τους, δομικές αλλαγές στην παραγωγή, διανομή και διακυβέρνηση. Στις συνθήκες αυτές, έρχονται στην επιφάνεια ποιοτικές κοινωνικές αναπροσαρμογές μέσα από την κοινωνική αναπαραγωγή, η οποία επιτυγχάνεται εξαιτίας της θεμελίωσης της άυλης γνωσιακής οικονομίας των κοινών αγαθών (Bauwens, 2006, Benkler, 2006, Bruns, 2010, Kostakis, 2013).

Στο πλαίσιο αυτό, ο Β.Κ., προεξάρχον μέλος του διεθνούς και ιδρυτικό μέλος του ελληνικού P2P, προσδιορίζει τις δράσεις και τα κίνητρα της εναλλακτικής των ομότιμων προοπτικών ως προσπάθεια έρευνας και ανάπτυξης βιώσιμων εναλλακτικών μοντέλων παραγωγής, βιώσιμων εναλλακτικών μοντέλων διακυβέρνησης, βιώσιμων εναλλακτικών μοντέλων ιδιοκτησίας, δημιουργίας ενός εναλλακτικού κόσμου. Επιπρόσθετα, όπως συμπληρώνει ο Γ.Δ., *«απευθύνεται στο σύνολο των ανθρώπων, όχι μόνο στην κοινότητα των ανθρώπων που χρησιμοποιούν την τεχνολογία. Το όραμα δηλαδή της ομότιμης οργάνωσης της κοινωνίας και της οικονομίας είναι κατά πολύ μεγαλύτερο της τεχνολογικής σφαίρας. Ουσιαστικά μιλάμε για μοντέλα οργάνωσης τα οποία κάλλιστα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από μικρούς δημιουργούς, ας πούμε, από μικρές ομάδες οι οποίες ως πρότινος είχαν ελάχιστη επαφή με την τεχνολογία. Ή τουλάχιστον με την επικοινωνιακή, διαδικτυακή τεχνολογία»*. Ωστόσο, φαίνεται ότι για να γίνει εφικτό το πέρασμα σε βιώσιμα μοντέλα ανάπτυξης μέσω της υιοθέτησης των ομότιμων πρακτικών, θα πρέπει το ομότιμο κίνημα να «συνομιλήσει» με το υπάρχον σύστημα στο οποίο έχει γαλουχηθεί και αναπτυχθεί. Όπως, διευκρινίζει, ο Γ.Π., *«η αστική τάξη ή οι μικροί εμπορευματοπαραγωγοί ή οι συντεχνίες [έκαναν] ένα deal με το βασιλιά και το φεουδάρχη για να ζήσουν στους κόλπους της εκεί κοινωνίας. Είχαν κάποιον τρόπο να αναγνωρίζεται η δική τους [βιωσιμότητα], να εξασφαλίζουν την δική τους βιωσιμότητα. Ποιος ήταν; Η αναγνώριση ότι είχαν το μονοπώλιο, για*

παράδειγμα, να παράγουν ένα αντικείμενο μέσα στην επικράτεια που ήταν ο βασιλιάς, λέω για παράδειγμα, συντεχνίες. Ότι δεν μπορούσαν να μπουν όλοι. Άρα είχαν έναν τρόπο προστασίας. Και μέσα στο σύστημα είχαν φτιάξει έναν τρόπο να ενσωματωθούν. Παρόλο που αποτελούσαν ένα δυναμικό στοιχείο που μετά διέλυσε το σύστημα, αλλά ζούσαν μέσα σε αυτό. Αυτό είναι που δίνει τη μεγαλύτερη ελπίδα στο ότι η ομότιμη παραγωγή δεν είναι μια φούσκα, δεν είναι μια επινόηση θεωρητική... Έχει αναδυθεί δηλαδή μέσα στους κόλπους του και έχει έναν τρόπο συνύπαρξης».

Στο πλαίσιο αυτό, η ομότιμη παραγωγή βασισμένη στα κοινά, όπως ξεκίνησε να διαμορφώνεται μέσα από τα ψηφιακά περιβάλλοντα και τα ομότιμα δίκτυα παραγωγής κοινών πληροφοριακών έργων, φαίνεται να ενσωματώνει σπερματικά τα στοιχεία εκείνα που καθόρισαν τη μετάβαση από παλαιότερα σε νεότερα παραδείγματα, κατά την διάρκεια της εξέλιξης των συστημάτων παραγωγής και αναπαραγωγής των κοινωνικών σχηματισμών. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Χ.Γ., ιδρυτικό μέλος και ερευνητής του P2P Lab «έτσι όπως πολλοί ισχυρίζονται ότι έγινε αλλαγή από το φεουδαρχικό σύστημα στο καπιταλιστικό σύστημα, έτσι θα μπορούσε να περάσει κάποιος από το καπιταλιστικό σύστημα σε ένα σύστημα το οποίο ασπάζεται τις ομότιμες αρχές». Αυτή η μετάβαση, σύμφωνα με τον Bauwens, είναι εφικτή, καθώς από την εποχή του Μαρξ έχει να συμβεί βαθύτερη μετεξέλιξη του υπάρχοντος τρόπου παραγωγής, διακίνησης και οργάνωσης των έργων η οποία στοιχειοθετεί την ανάδυση μιας νέας πολιτικής οικονομίας (Bauwens, 2005). Σύμφωνα με τη δεσπόζουσα φυσιογνωμία της εναλλακτικής των ομότιμων προοπτικών, στις μεταρρυθμίσεις που διαδραματίζονταν κατά την διάρκεια των μεταβάσεων το κομβικό στοιχείο ήταν το ότι, αν και αρχικά επενδύονταν με το μανδύα της λογικής της διεξόδου από το παλαιό σύστημα, στην πορεία αποδείχθηκε ότι ήταν αποτέλεσμα της ταύτισης τους με πιο καινοτόμες και αποδοτικές παραγωγικές διαδικασίες. Κατ' αυτόν τον τρόπο καθιστούσαν τις προηγούμενες αναχρονιστικές που ωθούσαν σε τροχοπέδη την ήδη αναπροσαρμοζόμενη κοινωνική τάξη πραγμάτων (Bauwens, 2009). Στην παραπάνω διαπίστωση οδηγείται και ο Β.Κ. όταν επισημαίνει ότι «όταν λοιπόν θα έχεις κάτι να παρουσιάσεις, το οποίο μπορεί να δουλεύει καλύτερα από το αντίστοιχο

καπιταλιστικό κατασκεύασμα, ας πούμε, τότε μόνο μπορείς, κατά την γνώμη μας, να προκαλέσεις το υπάρχον σύστημα και να πετύχεις πραγματικά αλλαγές όχι απλά προσπερνώντας τον καπιταλισμό αλλά ξεπερνώντας τον».

Στο παράδειγμα των ομότιμων προοπτικών, αυτό μετουσιώνεται στην κατοχή των μέσων παραγωγής από τους ίδιους τους παραγωγούς και στον εθελοντικό χαρακτήρα της παραγωγής/χρήσης δημιουργικού περιεχομένου, κάτι που διαφέρει πλήρως από τη συμβατική παραγωγική αλυσίδα προϊόντων πλήρως αποξενωμένων από τους παραγωγούς τους. Έτσι, τα εμπλεκόμενα υποκείμενα γίνονται δημιουργικά μέλη μιας κοινότητας που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, τα παραγόμενα πληροφοριακά κοινά διαμοιράζονται ελεύθερα, η οργάνωση και ο συντονισμός των ομάδων επιτυγχάνεται μέσα από άμεσες διαδικασίες διακυβέρνησης (Bruns, 2010, Benkler, 2006, Bauwens, 2006). Καθώς επισημαίνει ο Γ.Π. η ομότιμη παραγωγή *«είναι η θεωρητική έκφραση ενός τμήματος της γνωσιακής εργασίας. Αποτελεί μια ιδεολογία των γνωσιακά εργαζομένων η οποία έχει μια ιστορικότητα το πώς αναδύθηκε και πώς εξελίσσεται. Και η ιστορικότητα είναι σαφής. Δηλαδή η πηγή αυτής της θεωρίας είναι στην πραγματικότητα οι ταξικές δυνάμεις της γνωσιακής εργασίας που αναδείχθηκαν μέσα στον πληροφοριακό καπιταλισμό, ήταν οι πρώτοι άνθρωποι που άρχισαν να θέτουν το ερώτημα μήπως εδώ μπορούμε να κάνουμε κάτι διαφορετικό, ήταν οι πρώτοι άνθρωποι που είχαν την εργασιακή εμπειρία».*

Στην πραγματικότητα, και όπως έχει προαναφερθεί, η μαρξική σκέψη σχετικά με την «ουτοπική» αναδιάρθρωση του κεφαλαιοκρατικού συστήματος μέσω της εγκαθίδρυσης μιας νέας πολιτικής οικονομίας με τους παραγωγούς επικεφαλής των συστημάτων παραγωγής, διακυβέρνησης και ιδιοκτησίας φαίνεται να διαπνέει τις ομότιμες προοπτικές. Έχοντας στο νου μας, ότι η ομότιμη θεωρία ξεκίνησε να αυτοπροσδιορίζεται μέσα από την έρευνα σχετικά με την γνωσιακή εργασία που συνέβαινε στους κόλπους των επαγγελματιών ή εθελοντών του χώρου των ΤΠΕ, και κυρίως την κοινότητα των χάκερς, θα λέγαμε πως ενσωμάτωσε στις αρχές της εκείνες που διέπνεαν την προαναφερόμενη κοινότητα. Όπως αναφέρουν οι Δαφέρμος-Σόντεμπεργκ, το κίνημα των χάκερς στην προσπάθεια του να διαφύγει της αλλοτριωμένης ύπαρξης, δημιούργησε ένα εναλλακτικό μοντέλο όσον αφορά

την οργάνωση της εργασίας, το οποίο βασίζεται στις αρχές της κοινοκτημοσύνης των μέσων παραγωγής, στην εθελοντική συμμετοχή και στο δικαίωμα αυτοέκφρασης στην εργασία (Δαφέρμος-Σόντεμπεργκ, 2009). Για τον Jacob Rigi «αυτός ο τρόπος παραγωγής είναι παρόμοιος με ό,τι ο Μαρξ ... περιγράφει ως 'προηγμένο κομμουνισμό'» (Rigi, 2012: 1). Ωστόσο, η ομότιμη παραγωγή, όπως τονίζει ο Γ.Π. «είναι ένα πολύ ρεαλιστικό φαινόμενο, δηλαδή συμβαίνει, ξεκινάμε από κάτι που συμβαίνει, για αυτό είμαστε απόλυτα σίγουροι κατά κάποιον τρόπο. Τώρα το ζήτημα είναι πώς αυτή η δυναμική θα ξεδιπλωθεί, και το πώς θα ξεδιπλωθεί αυτή η δυναμική δεν είναι κάτι που εξαρτάται από τη μηχανική της δυναμικής καθεαυτής, αλλά εξαρτάται από τις δράσεις των ανθρώπων. Άρα έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία η ταξική πάλη. Μην ξεχνάμε ότι πίσω από αυτήν την θεωρία στην πραγματικότητα κρύβονται οι ταξικές δυνάμεις».

Σκόπιμο είναι να αναφέρουμε, πως η εναλλακτική του ομότιμου χρησιμοποιεί τον όρο ουτοπία ως ένα διακριτικό γνώρισμα της (βλ. Ομότιμο Μανιφέστο, 2012), μέσα από μια διαφοροποιημένη οπτική. Όπως σχολιάζει χαρακτηριστικά ο Β.Κ., «Με τον όρο ουτοπία εννοώ αυτήν την βέλτιστη κατάσταση που πιθανότατα όσο ζούμε ή όσο ζει ο καθένας που αγωνίζεται δεν θα καταφέρει ποτέ να την βιώσει, να τη δει. Αλλά προσεγγίζοντας την κριτικά, δηλαδή οραματίζοντας την ως ουτοπία, γνωρίζοντας δηλαδή ότι είναι σχεδόν αδύνατον να πετύχει να τη βιώσει στην ολότητα της, εν ζωή τουλάχιστον, στην πορεία όμως πηγαίνοντας προς τα εκεί θα έχει γίνει καλύτερος. Θα έχει πετύχει περισσότερα. Το κίνημα λοιπόν που έχει αυτή την κριτική προσέγγιση προς την ουτοπία, αλλά την θεωρεί πάρα πολύ σημαντική στην ιστορική εξέλιξη λοιπόν, πηγαίνοντας προς τα εκεί θα έχει πετύχει πραγματικά, πιο όμορφα πράγματα, πιο βιώσιμα πράγματα και ας πηγαίνει αυτή η ουτοπία δύο βήματα πίσω, ενώ εσύ πηγαίνεις ένα βήμα πιο κοντά». Ο Γ.Δ. επίσης επισημαίνει ότι «η ουτοπία έτσι όπως την χρησιμοποιούμε εμείς, είναι ένας προορισμός ο οποίος είναι επιθυμητός και στον οποίο κάλλιστα μπορούμε να μεταβούμε. Αρκεί να το προσπαθήσουμε από κοινού».

Στο πλαίσιο αυτό, η εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών, όπως έχει ήδη τονιστεί από τους πρωτεργάτες της, βρίσκεται σε πρωτόλεια φάση χωρίς να διεκδικεί την στερεότητα της θεμελίωσης ενός πλήρως δομημένου και συνεκτικού ιστού. Στην κατεύθυνση της συγκρότησης της, πολύ σημαντικό στοιχείο αποτελεί η συναρμογή των στόχων με την εφαρμοσμένη πλευρά τους. Για τον Γ.Π., αυτό υλοποιείται μέσα από την ερευνητική δουλειά που έχει γίνει και είναι ελεύθερα διαθέσιμη. *«Μέσα στο μπλογκ του P2P Foundation, ... υπάρχει μια μεγάλη καταγραφή εγχειρημάτων. Σαν να λέγαμε ότι είναι κατά κάποιο τρόπο μια χρονικογραφία. Αυτό έχει τη σημασία του γιατί μιλάμε για το χτίσιμο της θεωρίας η οποία προκύπτει κοιτάζοντας πράγματα τα οποία συμβαίνουν στην πραγματικότητα ... Δηλαδή πρέπει να κοιτάξουμε αυτό που συμβαίνει ήδη στην πραγματικότητα και να προσπαθήσουμε να το καταλάβουμε για να βγάλουμε γενικεύσεις, παρά να βγάλουμε το wishful thinking, δηλαδή τις δικές μας προθέσεις».*

Θα λέγαμε λοιπόν ότι το P2P Foundation ως ερευνητικό όχημα των ομότιμων δράσεων στην ίδια την βάση της γενεσιουργίας και της εξέλιξης τους, για παράδειγμα πως οι διαδικασίες αναπαραγωγής έργων ελεύθερου λογισμικού συνδέονται με την εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών, δεν προσανατολίζεται σε θετικιστικού τύπου θεωρητικές αναγωγές. Όπως η γέννηση των γνωσιακών έργων διακρίνεται από την αναμοχλευτική κίνηση του περιεχομένου τους, έτσι και η ομότιμη θεωρία, που επεξεργάζεται, αναπροσαρμόζει τα ερευνητικά της ευρήματα διατηρώντας τη θεωρητική διαδικασία ζωντανή στο σύγχρονο πλαίσιο.

β) Οργανωτικές δομές και δράσεις

Όπως έχει ήδη αποτυπωθεί και σε προηγούμενες ενότητες, η ίδια η έννοια του peer to peer όπως πρωτοξεκίνησε από τα ομότιμα δίκτυα, αφορά οτιδήποτε είναι κατανομημένο. Στο πλαίσιο, λοιπόν, που το ίδιο το ίδρυμα αποτελεί ένα ομότιμο εγχείρημα, εντός του οποίου εξετάζονται οι δυναμικές των ομότιμων προοπτικών, ενσωματώνει την αρχή της κατανομής στα επίπεδα λειτουργίας και οργάνωσης του. Έτσι, λειτουργεί αποκεντρωμένα μέσω κατανομημένων κόμβων σε διάφορες χώρες

που βρίσκονται σε κατάσταση διασύνδεσης και συνεργασίας Επιπλέον, η έννοια της κατανομής, όπως χρησιμοποιείται από την ομότιμη θεωρία, αφορά τη δυνατότητα προσβασιμότητας στην αφθονία των πόρων, βασικού συστατικού της ομότιμης παραγωγής, μέσα από τη δομοστοιχείωση¹⁵ (modularity) των έργων. Ο όρος προτάθηκε από τον Benkler, και προέρχεται από την οργάνωση των πληροφοριακών έργων του ΕΛ/ΛΑΚ, προκειμένου να εξηγήσει την ιδιότητα ενός έργου να διασπαστεί σε μικρότερα συστατικά ή ενότητες ώστε να επεξεργαστούν ανεξάρτητα μεταξύ τους πριν ενσωματωθούν σε ένα ενιαίο σύνολο¹⁶. Κατά αυτόν τον τρόπο, οι αυτόνομοι συνεισφέροντες μπορούν να επιλέξουν πόσο και πως θα συνεισφέρουν στο έργο (Benkler, 2006: 100). Συνεπαγόμενα, όπως αναφέρει ο Bauwens, μπορούμε να μιλήσουμε για κατανομή νοημοσύνης, παραγωγικής υποδομής και οικονομικού κεφαλαίου (Bauwens, 2007).

Έχοντας, λοιπόν, στο νου μας τη δομοστοιχείωση ως κατεξοχήν χαρακτηριστικό των ομότιμων πρακτικών, το ίδρυμα του P2P παράγει και διαχειρίζεται το ερευνητικό του έργο μέσα από τη διαδικασία του duocracy¹⁷ που θα εξετάσουμε παρακάτω. Εφόσον οι ομότιμες τεχνολογίες αποτελούν τα κατεξοχήν ερευνητικά και μεθοδολογικά εργαλεία που βασίζεται το ίδρυμα (Bauwens, 2005, Kostakis, 2009), δραστηριοποιείται πρωτίστως μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας <http://p2pfoundation.net/> που έχει τη μορφή ενός P2P wiki¹⁸ εντός του οποίου

¹⁵ Για την απόδοση όρου modularity έχει επιλεγεί η απόδοση του Γιώργου Δαφέρμου (2009).

¹⁶ Η φιλοσοφία του Unix παροχής πληθώρας μικρών εξειδικευμένων εργαλείων που μπορούν να συνδυαστούν σε ευπροσάρμοστους τρόπους είναι πιθανόν η παλαιότερη κατασκευή λογισμικού μέσω της αρθρωτής δομής ή της δομοστοιχείωσης (modularity) (Siafkes, 2008: 104)

¹⁷ Η έννοια του duocracy εμπεριέχεται στη συνοπτική οπτική που έδωσε ο Χ.Γ «Αυτός που τείνει να γνωρίζει περισσότερο για ένα πρότζεκτ ηγείται ουσιαστικά και οι υπόλοιποι συνδράμουν».

¹⁸ Wiki είναι ένας τύπος ιστοτόπου που επιτρέπει σε οποιονδήποτε να δημιουργήσει και να επεξεργαστεί τις σελίδες του. Σε ένα wiki, διάφορα άτομα μπορούν να γράφουν μαζί (όχι ταυτοχρόνως). Έτσι, διευκολύνεται η συνεργασία πολλών ατόμων για τη συγγραφή ενός έργου. Αν ένα άτομο κάνει κάποιο λάθος, το επόμενο μπορεί να το διορθώσει. Μπορεί επίσης να προσθέσει κάτι νέο στην σελίδα, πράγμα που επιτρέπει την συνεχή βελτίωση και ενημέρωση. Επίσης στα wiki μπορεί να γίνεται συζήτηση. Μία ιστοσελίδα wiki (wikisite) μπορεί επίσης να διαμοιραστεί μεταξύ των peers χρησιμοποιώντας λογισμικό P2P. Ένα τέτοιο P2P wiki σύστημα είναι ενσωματωμένο στο Code Co-op.

λειτουργεί το διεθνές μπλογκ του P2P. Σ' αυτό αναρτώνται οι δημοσιευμένες εργασίες, οι ερευνητικές μελέτες, τα εν εξελίξει έργα και οι γενικότερες δράσεις που αφορούν την εξέταση των ομότιμων πρακτικών. Σύμφωνα με τον Β.Κ. «αυτό που συμβαίνει είναι ότι ο καθένας που βρίσκεται σε μια χώρα μπορεί εν δυνάμει να ζητήσει από το Foundation να του δώσει χώρο, να του δώσει host δηλαδή για να αναπτύξει τα δικά του εγχειρήματα ανεξάρτητα. Δεν υπάρχει κανένας έλεγχος ... τα πράγματα γίνονται καθαρά αυτόνομα, από τους εκάστοτε ανθρώπους και τους συνεργάτες της εκάστοτε χώρας που αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να αναπτύξουν ένα δικό τους P2P¹⁹».

Όσον αφορά στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, για την οργάνωση και το συντονισμό των ερευνητικών έργων ή των ζητημάτων που προκύπτουν, όπως επίσης και στη λειτουργική δομή του ιδρύματος βασίζονται στο μοντέλο του κρεμμυδιού (onion model). Το μοντέλο του κρεμμυδιού αποτελεί μια μορφή διακυβέρνησης που χρησιμοποιείται συνήθως στα ομότιμα εγχειρήματα του ΕΛ/ΛΑΚ. Σύμφωνα με αυτό, υπάρχει ένας πυρήνας (core), στο κέντρο του οποίου βρίσκεται ένας ή περισσότερα άτομα που ή ξεκίνησαν το εγχείρημα ή έχουν συνεισφέρει σημαντικά σε αυτό, ενώ γύρω-γύρω συστοιχίζονται, ανάλογα με τη συνεισφορά τους, οι υπόλοιποι συμμετέχοντες στο εγχείρημα (Kostakis, 2012: 11). Στην κοινότητα του P2P, σύμφωνα με τον Β.Κ, βρίσκονται «στο κέντρο τα άτομα εκείνα που είτε ξεκίνησαν το P2P Foundation, είτε εκείνα που στην πορεία έχουν δείξει μέσω του έργου τους και της συνεισφοράς ότι έχουν κάποια αξία, δηλαδή βασιζόμαστε σε αξιοκρατία, σε meritocracy. Υπάρχουν κάποιοι άγραφοι κανόνες και νόρμες όπου αυτό που θα προτείνουν ... τα άτομα που έχει αναγνωρίσει η κοινότητα, όπως είναι ο James Burke, ως πιο ενεργούς και συνήθως ξεκινάει μια συζήτηση όπου ο καθένας θα πει τη γνώμη του. Και συνήθως η απόφαση θα είναι consensus based δηλαδή θα βασίζεται στο τι επιχειρήματα αναπτύσσονται». Στο σημείο αυτό, εφαρμόζεται η αρχή της ισοδυναμικότητας (equipotentiality) της προϋπόθεσης, δηλαδή, ότι ενώ οι γνώσεις και δεξιότητες των συμμετεχόντων στο

¹⁹ Για να συμμετάσχει κάποιος στο ίδρυμα αρκεί να μπει στην e-mail list που υπάρχει στο διεθνές blog καθώς είναι ανοικτή σε όλους

ομότιμο εγχείρημα δεν είναι ίσες, έχουν ίση δυνατότητα να συνεισφέρουν αξία σε αυτό (Bauwens, 2005).

Αυτή η μορφή διακυβέρνησης διαφοροποιείται από τα ιεραρχικά δομημένα μοντέλα των παραδοσιακών μορφών διακυβέρνησης, παραπέμποντας σε αυτό της ρευστής ετεραρχίας ή ad hoc αξιοκρατίας (Bruns 2008, Kostakis 2012). Το προαναφερόμενο πρότυπο διαχείρισης των κοινών με τις αξιοκρατικές διαδικασίες που προκρίνει κατά την διάρκεια της γενεσιουργίας τους –ανάληψη της ευθύνης και του συντονισμού κάθε έργου από τον ίδιο τον παραγωγό της ιδέας ή duocracy, η λήψη των αποφάσεων στη βάση της κοινής συναίνεσης, ψηφοφορίες- παραμένει λειτουργικό ακόμα και αν η συνεισφορά των συμμετεχόντων συρρικνωθεί.

Αυτό που φαίνεται ξεκάθαρο στην «ανάγνωση» της οργανωτικής δομής του Ιδρύματος, όπως αναδεικνύεται και μέσα από τις αρχές της ομότιμης θεωρίας, είναι η ενσωμάτωση των χαρακτηριστικών εκείνων που διέκριναν, και διακρίνουν, τις ομάδες εργασίας των συμμετεχόντων στην παραγωγή ανοικτού λογισμικού, και γνωσιακών κοινών όπως η Wikipedia (Benkler, 2006). Η χαλαρή δομή των διαδικασιών, επιτρέπει την ευέλικτη λύση των ζητημάτων που τίθενται εξαιτίας της ευκαμψίας που διακρίνει την παραγωγική της βάση –συσπείρωση αυτόνομων μικρών ομάδων εργασίας. Το αποτέλεσμα είναι η ίδια η δημιουργία των τεχνουργημάτων να βρίσκεται σε μια διαρκή αναμοχλευτική διαδικασία που τα διαφοροποιεί από τα παραγόμενα έργα μιας ιεραρχικά καταμερισμένης αλυσίδας παραγωγής (Bruns, 2010, Benkler, 2006).

Ένα εξίσου σημαντικό δεδομένο είναι ότι η ρευστή ιεραρχία, η ανοικτότητα της συμμετοχής, η συνεργατικότητα κ.λπ. που χαρακτηρίζουν τα μοντέλα των ομότιμων εγχειρημάτων δεν στέφονται πάντα από πλήρη επιτυχία. Στην περίπτωση ανοικτών πεδίων δράσης που επιλέγονται από διαδικτυακές κοινότητες, όπως η Wikipedia ή το Linux, ελλοχεύουν κίνδυνοι όπως η κυριαρχία των πιο ενεργών ομάδων έναντι των λιγότερο ενεργών, η πόλωση ομάδων με κοινές πεποιθήσεις, η πληροφοριακή υπερφόρτωση, η διαφορά του τεχνολογικού υπόβαθρου των συμμετεχόντων κ.λπ. Οι παραπάνω κίνδυνοι ενδέχεται να οφείλονται στην

«τυραννίας της μη-δομής»²⁰ και να οδηγήσουν στην πρόκληση δυσχερειών στην ομαλή λειτουργία των εγχειρημάτων (Kostakis, 2010: 1). Αυτό φαίνεται να προκαλείται από το γεγονός ότι δεν αποτελούν όλοι οι χρήστες των ομότιμων δικτύων μια κοινότητα, ούτε ανήκουν όλοι σε κάποια από αυτές που δημιουργούνται στο πλαίσιο της προσωπικής επαφής που ενδέχεται να αναπτυχθεί ανάμεσα στα μέλη της. Σύμφωνα με τον Πετρίδη τα ομότιμα δίκτυα αποτελούν μια πολλαπλότητα με την έννοια του Deleuze, ενός συνόλου στοιχείων, διαφορικών σχέσεων και μοναδικοτήτων που δεν χρειάζεται να έχει την συνεκτικότητα μιας ενότητας ώστε να μορφοποιηθεί ως σύστημα (Πετρίδης, 2011: 141). Αυτού του τύπου η πολλαπλότητα, κατά την γνώμη μας, θα μπορούσε να αποτελεί μια μορφή συλλογικής νοημοσύνης, όπως προσδιορίζεται από τον Levy η δημιουργική συνύπαρξη εκατομμυρίων χρηστών του Υπερ-Δικτύου, από τον πυρήνα της οποίας «αναδύεται μια μνήμη δυναμική, κοινή, «αντικειμενοποιημένη», διαπλεύσιμη» (Levy, 1999: 147).

Όσον αφορά την κοινότητα των ομότιμων παραγωγών, όπως σχολιάζει ο Γ.Δ., *«είναι ένα πολύ diverse σώμα που ... απαρτίζεται από διαφορετικά κίνητρα, διαφορετικές επιδιώξεις, διαφορετικές ανάγκες και εντέλει σε αυτό συνίσταται η ομορφιά αυτών των δικτύων, αυτών των ομάδων, αυτών των ομότιμων έργων»*. Πιο συγκεκριμένα, στο P2P Foundation, όπως αναφέρει ο Β.Κ., *«πολλές φορές ... όπως συμβαίνει σε όλα τα ομότιμα εγχειρήματα, γιατί και το P2P Foundation είναι και αυτό ένα ομότιμο εγχείρημα που σαν σκοπό έχει να παράξει ένα γνωσιακό κοινό, το οποίο υπάρχει στο wiki του P2P Foundation, πολλές φορές πρωτοβουλίες μελών δεν ευδοκιμούν. Δηλαδή μπορεί να μαζευόμαστε να λέμε, να λέμε, να λέμε διάφορα και*

²⁰ «Αντίθετα με αυτό που θα θέλαμε να πιστεύουμε, δεν υπάρχει ομάδα χωρίς δομή. Κάθε ομάδα πάσης φύσης ανθρώπων, που βρίσκονται μαζί για οποιοδήποτε χρονικό διάστημα και σκοπό, αναπόφευκτα θα καταλήξει με έναν οποιοδήποτε τρόπο στο να σχηματίσει μια δομή. Η δομή μπορεί να είναι ευέλικτη, μπορεί να αλλάζει κατά καιρούς, μπορεί να κατανέμει στα μέλη της ομάδας καθήκοντα, εξουσία και πόρους με ομαλό ή μη τρόπο. Ωστόσο θα σχηματιστεί ανεξάρτητα από τις ικανότητες, τις προσωπικότητες και τις προθέσεις των εμπλεκόμενων. Ακριβώς το γεγονός ότι είμαστε άνθρωποι με διαφορετικά ταλέντα, προδιαθέσεις και υπόβαθρα κάνει το παραπάνω αναπόφευκτο. Μόνο αν είχαμε αρνηθεί να αλληλεπιδρούμε με κάθε τρόπο θα προσεγγίζαμε τη “μη δομή”, κάτι το οποίο είναι αντίθετο στη φύση μιας ομάδας ανθρώπων». (Jo Freeman, στο Kostakis, 2010)

κάποια από αυτά να γίνονται, άλλα να μην γίνονται». Ουσιαστικά, στο χώρο της εναλλακτικής των ομότιμων προοπτικών, η έννοια της κοινότητας, εδράζεται στη βάση της αναγνώρισης κάποιων κοινών ιδεολογικών κατευθύνσεων που προσδιορίζονται στο ήθος²¹ (ethos) των εμπλεκόμενων μερών, στοιχείο που, από ότι φαίνεται, αποτελεί το πρώτο βήμα για τη δημιουργία μιας κοινής συνείδησης η οποία κατέχει και τον καθοριστικό ρόλο στη βελτιστοποίηση των σχέσεων των μελών της.

Στο πλαίσιο αυτό, από τη στιγμή που τα μέλη αυτοαναγνωρίζονται ως κοινότητα γίνεται και εφικτή η εκπροσώπησή τους σε μεγαλύτερη κλίμακα όπως συμβαίνει και στους κόλπους μιας κοινωνικής δημοκρατίας (Watson, 1997 125-127 στο Πετρίδης, 2011: 135). Στο βαθμό λοιπόν που το Ίδρυμα εξελίσσεται σαν αυτοαναγνωρισμένη κοινότητα υπό συνεχή διεύρυνση, χρειάζεται μια σταθερή διαχειριστική αρχή η οποία μετουσιώνεται στην ύπαρξη ενός συμβουλίου διευθυντών, που ανανεώνεται κάθε χρόνο. Το συμβούλιο αυτό προβλέπεται να ενεργοποιηθεί σε περιπτώσεις διαμάχης ανάμεσα σε κάποια μέλη για ζητήματα που υπεισέρχονται στο πεδίο της αποστολής του Ιδρύματος. Στην πιθανότητα, λοιπόν, εμφάνισης τέτοιων περιπτώσεων θα πρέπει να παρέμβει «πυροσβεστικά» ώστε να προστατεύσει τα μέλη από αψιμαχίες που θα απειλήσουν τη συνοχή του εγχειρήματος. Όπως αναφέρει ο Γ.Δ. αρχικά ήταν αυτοεπιλεγόμενο, τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, εκλέγεται μέσω κλήρου *«τυχαία δηλαδή αποφασίζονται, επιλέγονται κάποια άτομα από το δίκτυο των μελών του P2P Foundation στα οποία στέλνεται ένα μέγλ ζητώντας τους αν επιθυμούν να συμμετέχουν στο συμβούλιο»*.

Ωστόσο είναι πολύ σημαντικό ότι δεν έχει χρειαστεί να ενεργοποιηθεί ως τώρα, καθώς, όπως τονίζει ο Γ.Δ. *«το ίδρυμα είναι περισσότερο ένα όχημα έρευνας και κατανόησης παρά ένα όχημα λήψης αποφάσεων. Οπότε και ο χώρος για τέτοιες διαδικασίες είναι ουσιαστικά πολύ μικρός. Δεν υπάρχει δηλαδή λόγος να*

²¹ Ο Benkler χρησιμοποιεί τον όρο ethos για να αναφερθεί στο ανοικτό καινοτόμο ήθος που διακρίνει την κοινότητα των προγραμματιστών και μηχανικών της διαδικτυακής πλατφόρμας όταν εξίσου δημιουργεί ελεύθερο ή ιδιόκτητο λογισμικό στη βάση της παραγωγής και διαμοίρασης του ως κοινού αγαθού (2006: 393).

λαμβάνονται αποφάσεις κάθε μέρα. Δεν υπάρχει και ο λόγος για τις αποφάσεις που πολλές φορές σχετίζονται και με την κατανομή της εργασίας. Είμαστε ένα δίκτυο εθελοντών, όπου δεν μπορείς ουσιαστικά να δίνεις εργασίες σε ανθρώπους οι οποίοι "εθελοντούν" το χρόνο και την ενέργεια τους. Οπότε, πολλές από τις αποφάσεις που είναι απαραίτητες, που συναντάμε σε συμβατικούς οργανισμούς, τέτοιες δεν υπάρχουν στο P2P Foundation». Με άλλα λόγια, πρόκειται για αυτό που ήδη έχουμε εξετάσει ως κοινό ιδεολογικό πλαίσιο που συνδέει τα μέλη του Ιδρύματος και υποστηρίζει την έννοια της κοινότητας. Αυτή η κοινότητα στόχων, ιδεών και αντιλήψεων στους κόλπους του P2P εκφράζεται από τον Γ.Π. ως εξής: «το ήθος ... της αποδοχής του μοιράσματος και της ελεύθερης συνεργασίας. Αυτό ήδη είναι αρκετό. Αν ένα εγχείρημα παίρνει διαφορετική μορφή, οι άνθρωποι που έχουν άλλες αντιλήψεις στο πώς πρέπει να συνεργάζονται, δεν συμμετέχουν. Και κατά κανόνα, αυτό αυτοεκπληρώνεται, γιατί οι άνθρωποι που έχουν τραβηχτεί σε αυτόν τον πόλο ήδη ξεκινάνε από αυτήν την αρχή. Της χαλαρής συνεργασίας και του ότι συμμετέχουν όταν αποδέχονται κάτι».

Αυτό που διακρίνουμε, είναι ότι η επιλογή του τρόπου διακυβέρνησης των δράσεων του ιδρύματος αποτυπώνει μια πολιτική θέση που αναδεικνύεται μέσα από το νέο ήθος που διαπνέει τις ομότιμες πρακτικές. Γράφει χαρακτηριστικά ο Bauwens στο *P2P and Human Evolution* πως «το κίνημα "Alterglobalisation" είναι ένα γνωστό παράδειγμα του ομότιμου ήθους σε επίπεδο εφαρμογής στο πολιτικό πεδίο. Το κίνημα αυτοπροσδιορίζεται ως ένα δίκτυο των δικτύων, συνδυάζοντας άτομα από μια διευρυμένη δεξαμενή πεδίων και απόψεων, όπου, και παρά το γεγονός ότι δεν εξετάζουν υπό την ίδια οπτική κάθε πλευρά των ζητημάτων, καταφέρνουν να συσπειρώνονται γύρω από μια κοινή πλατφόρμα δράσης εστιάζοντας σε συγκεκριμένα σημεία-κλειδιά. Παρά το γεγονός ότι δεν διαθέτουν τα παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας όπως είναι η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και ο τύπος είναι ικανοί να κινητοποιήσουν ένα τεράστιο αριθμό ανθρώπων από κάθε ήπειρο. Στην πραγματικότητα, βασίζονται αποκλειστικά στις ομότιμες τεχνολογίες» (Bauwens, 2005: 32).

8. Οι ομότιμες προοπτικές στην ελληνική πραγματικότητα

α) Ο ελληνικός κόμβος του P2P Foundation

Στο πλαίσιο της συζήτησης μας, το διεθνές Ίδρυμα του P2P, όπως έχουμε δει, ενδιαφέρεται κυρίως για τη μελέτη των ομότιμων πρακτικών στον πυρήνα της δράσης τους. Αποτελώντας λοιπόν και το ίδιο ένα ομότιμο εγχείρημα είναι ανοικτό σε όσους ενδιαφέρονται να συνδράμουν στο ερευνητικό του έργο, εξετάζοντας τις ομότιμες πρακτικές στο ιδιαίτερο συμφραζόμενο που λαμβάνουν χώρα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δραστηριοποιήθηκε ο ελληνικός κόμβος του P2P Foundation το 2007 μέσω της «συνάντησης» Ελλήνων ερευνητών στην Ολλανδία με την ομότιμη θεωρία. Ανατρέχοντας στην περίοδο που ξεκίνησε η δραστηριοποίηση του P2P στο ελληνικό πεδίο, ο Γ.Π. σχολιάζει: *«Εκείνη την εποχή ήταν, αν θυμάμαι καλά, κοντά στο 2007, οπότε η συζήτηση μπορούσε να μπει στην Ελλάδα σε ένα πιο χαμηλό επίπεδο, αρχικά έπρεπε να εξοικειωθεί ο κόσμος με ορισμένες βασικές έννοιες. Ο ελληνικός κόσμος δεν είχε πολύ μεγάλες παραστάσεις από το τι συνιστά ομότιμη παραγωγή, γιατί η ευρυζωνικότητα στην Ελλάδα έγινε αρκετά μετά, και άρα βλέπεις ότι ειδικά μετά το 2007 γίνεται μια έκρηξη της ευρυζωνικότητας αλλά και μια έκρηξη των εμπειριών των ανθρώπων».*

Προκειμένου λοιπόν να μεταφερθεί το ομότιμο πνεύμα σε ένα κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο, το οποίο δεν είχε ακόμα εντρυφήσει πλήρως στις διαδικτυακές πρακτικές -σύμφωνα με έρευνα της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών στην Ελλάδα το 2002 οι χρήστες του διαδικτύου ανέρχονταν σε ποσοστό 15% ανά 100 κατοίκους²² - το ελληνικό μπλογκ δραστηριοποιήθηκε στην μετάφραση υλικού που αφορούσε τις ομότιμες προοπτικές και το γενικότερο ιδεολογικό φάσμα που τις όριζε. Όπως αναφέρει ο Γ.Δ. *«γνωρίστηκα με τον Β. μέσω του Michel Bauwens, εγώ σαν συνιδρυτής του P2P Foundation. Οπότε αισθανθήκαμε την ανάγκη να επικοινωνήσουμε και με τον ελληνικό χώρο σχετικά με αυτά τα θέματα, να έρθουμε σε επαφή δηλαδή με ερευνητές, με ακτιβιστές στην Ελλάδα, που ίσως δεν ήταν εξοικειωμένοι με την ομότιμη παραγωγή και να*

²² Λέανδρος, 2005: 75

προωθήσουμε την έννοια της ομότιμης παραγωγής, των κοινών, της ομότιμης διαχείρισης των κοινών, κ.ο.κ.». Παρά το γεγονός ότι η αρχική επιθυμία να διερευνηθεί η δυναμική της ομότιμης εναλλακτικής στην ελληνική πραγματικότητα, προέκυψε εξαιτίας του ειδικού ενδιαφέροντος για τις ομότιμες πρακτικές από μια μικρή ομάδα ερευνητών, οι συνθήκες ήταν κατάλληλες για την περαιτέρω διάχυση της. Σύμφωνα με τον Β.Κ. «ίσως λόγω της κρίσης που έχει χτυπήσει περισσότερο, σε σχέση με άλλες χώρες, το ενδιαφέρον υπήρξε και, υπάρχει, μεγάλο σε σύγκριση με άλλες χώρες αναφορικά με το P2P, ίσως γιατί το βλέπουμε ως μια εναλλακτική ή οτιδήποτε άλλο. Αυτό το ενδιαφέρον, λοιπόν, μας οδήγησε στο να έχουμε μια κοινότητα μεγαλύτερη στην Ελλάδα από ότι υπάρχει σε άλλες χώρες».

Για τους θιασώτες της ομότιμης προοπτικής στην Ελλάδα, η βασική συνιστώσα που φαίνεται να ενδυναμώνει την εξέλιξη της στο τοπικό πλαίσιο είναι οι ειδικές συνθήκες που επικρατούν όσον αφορά το πολιτικοοικονομικό τοπίο που έχει διαμορφωθεί την τελευταία οκταετία. Κατά την άποψη του Γ.Φ., ενεργού μέλους του ομότιμου κινήματος στην Ελλάδα και διαχειριστή της ανοικτής ψηφιακής βιβλιοθήκης openbook.gr, τα πράγματα παλαιότερα ήταν διαφορετικά, οι άνθρωποι δεν θα εκτιμούσαν ιδιαίτερα μια συνάντηση σε ένα ανοικτό κοινωνικό χώρο όπου θα μπορούσαν να έρθουν κοντά, να συνομιλήσουν και να ανταλλάξουν απόψεις, να είναι πιο ανοικτοί στο καινούριο, στην πρόκληση, στο διαφορετικό. Τώρα λόγω της ιδιαιτερότητας της οικονομικο-κοινωνικής κατάστασης οι άνθρωποι έχουν μεγαλύτερη ανάγκη, εξαιτίας και της οικονομικής δυσπραγίας, να συννευρεθούν σε ανοικτά κοινωνικά γεγονότα και χώρους. Στο πλαίσιο αυτό, διακρίνοντας την διαφορετικότητα των τωρινών συνθηκών προσανατολίζονται περισσότερο στα ομότιμα εγχειρήματα. Όπως παρατηρεί και ο Γ.Δ. «ολοένα και περισσότερα εγχειρήματα πηγάζουν από την ίδια την ανάγκη δομών υποστήριξης, δομών αλληλεγγύης, παρατηρούμε δηλαδή τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα της κρίσης, των προβλημάτων, μια άνθιση του πειραματισμού με μορφές συνεργατικές, με μοντέλα τα οποία στην ουσία δεν έχουν μεσάζοντες. Είτε μιλάμε για κάποιου είδους συνεργατικά εγχειρήματα παραγωγής κάποιων κοινών αγαθών, κάποιων ψηφιακών κοινών αγαθών, είτε μιλάμε για κάποια δίκτυα αυτό-οργάνωσης ως πούμε δίκτυο αγροτών, ή ως πούμε κάποιους συνεταιρισμούς».

Θέλοντας να σχηματοποιήσουμε τις απόψεις των ερευνητών του P2P σχετικά με τις ομότιμες προοπτικές στην Ελλάδα, μπορούμε να πούμε πως στο τοπικό συμφραζόμενο η ομότιμη παραγωγή προκρίνει τη μετάβαση σε μια ηθική οικονομία (ethical economy), η οποία, αναδυόμενη μέσα από μια μειοψηφία, φαίνεται να αποκτά ισοδύναμο ρόλο στο υπάρχον πλαίσιο και ίσως οδηγεί στην αποδοχή της ως τον πυρήνα μιας νέας πολιτικής οικονομίας, μιας νέας κοινωνίας ή ενός νέου πολιτισμού (Arvinsson-Bauwens-Peitersen, 2008: 17). Όπως συνεχίζει ο Γ.Δ. *«Ουσιαστικά μιλάω για εγχειρήματα που αναλαμβάνουν να καλύψουν τις ανάγκες της κοινότητας ακριβώς επειδή το κράτος έχει γίνει collapse, δεν μπορεί πλέον να αναπληρώσει τις ίδιες τις λειτουργίες που είχε αυτό αναλάβει. Οπότε μιλάμε για την ίδια την κοινότητα, την ενεργοποίηση της κοινότητας, από την συνεισφορά των μελών της κοινότητας σε μια εθελοντική βάση και την οργάνωση γύρω από μοντέλα συλλογικά, γύρω από μοντέλα αυτο-οργάνωσης».*

Αυτή η ενεργοποίηση της κοινότητας, όπως περιγράφεται από τον Γ.Δ., μοιάζει να ανακινεί τη σημασία του ρόλου της από το υπόδειγμα των Αδελφοτήτων ή των Ταβερνών ως κύριων μορφών συλλογικότητας, η οργάνωση των οποίων βασιζόταν σε αυτοδιαχειριστικές πρακτικές, προσφέροντας οικονομική βοήθεια και αλληλοϋποστήριξη στα μέλη τους (Palmer, 2006: 323-55 στο Πετρίδης, 2011: 96). Ωστόσο, είναι πολύ σημαντικό πως για να εξελιχθεί η κοινότητα του P2P, σε ένα ευέλικτο όχημα αναδιάρθρωσης του υπάρχοντος κοινωνικοοικονομικού ιστού μέσα από την ανάπτυξη βιώσιμων μοντέλων σε ευρύτερη κλίμακα, θα πρέπει να επεκταθεί πέρα από τα στενά όρια των συλλογικοτήτων που κινούνται σε παρόμοιους ιδεολογικούς χώρους. Σύμφωνα με τον Γ.Π. *«πρέπει να πιάσει ένα modus vivendi με το υπάρχον σύστημα. Δηλαδή να σταθεροποιηθεί πιο πολύ. Το γεγονός λοιπόν ότι αναπτύχθηκε μέσα στο σύστημα, και ότι έχει επιζήσει, έχει επιζήσει προβάλλοντας αξίες που είναι αντιδιαμετρικές με το σύστημα, δείχνει ότι είναι ένα μοντέλο που μπορεί πραγματικά να επεκταθεί.....Έχει περάσει δηλαδή το crash test της φυσικής επιλογής, σε έναν μεγάλο βαθμό».* Ειδικά στο ελληνικό πεδίο δράσης, η δεδομένη συγκυρία και η συνύπαρξη κάποιων ειδικών παραγόντων, είναι πιθανόν να ενισχύουν τη μελλοντική θετική έκβαση του εγχειρήματος, καθώς, όπως εξηγεί ο Γ.Π. *«..το πρώτο στοιχείο είναι ότι υπάρχει εκτεταμένη*

μικροϊδιοκτησία, και μια νοοτροπία η οποία κάνει τους ανθρώπους πιο ισότιμους, δηλαδή δεν δέχονται πάρα πολύ σαν λαός ένα αυστηρά δομημένο ιεραρχικό σύστημα, και θα έλεγα ότι οι συνθήκες της οικονομίας μας κάνουν εγγενώς να είμαστε πιο δυναμικοί στο ζήτημα της δημοκρατίας εν πάση περιπτώσει».

Για να μπορέσουν, όμως, οι συνθήκες που αναφέρει ο Γ.Π. να αποτελέσουν τον ιδανικό οδηγό ανάπτυξης μέσω των ομότιμων προοπτικών θα πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να αποσαφηνιστεί το πλαίσιο εντός του οποίου θα βρει γόνιμο έδαφος να καλλιεργηθεί και να ωριμάσει δημιουργικά το όραμα της εναλλακτικής των ομότιμων προοπτικών. Ως προς την κατεύθυνση αυτή είναι αναγκαίες συμμαχίες με κοινωνικά κινήματα που ενστερνίζονται παρόμοιες αξίες όπως για παράδειγμα περιβαλλοντικής και κοινωνικής δικαιοσύνης, και κοινωνικές ομάδες, όπως εργάτες ή αγρότες, η παραγωγική αξία των οποίων στραγγαλίζεται στην παρούσα κοινωνικοοικονομικής συνθήκης. Ιδιαίτερα σημαντική για την επίτευξη των συμμαχιών αυτών, είναι, όπως αναφέρει και ο Bauwens, η άσκηση πίεσης στα θεσμικά όργανα και φορείς, να μεταστρέψουν τον προσανατολισμό τους από τη λογική της στήριξης των κεφαλαιοκρατικών δομών σε αυτήν «της κοινωνίας των πολιτών, και την υποστήριξη των υποδομών στην κατεύθυνση των νέων παραγωγικών μορφών από ένα κράτος–εταίρο» (Bauwens, 2009).

Εν ολίγοις, και ακολουθώντας τον συνεκτικό λόγο του Γ.Π.: *«Η ομότιμη θεωρία προσπαθεί να φτιάξει έναν ενοποιητικό λόγο όλων αυτών των κινήματων ... Είναι ένα πάρα πολύ ουσιαστικό στοιχείο της δράσης του P2P Foundation να δημιουργήσει επαφές, δηλαδή να έρθουν σε επαφή κατ' αρχάς όλα τα κινήματα που δεν συνομιλούν και να καταλάβουν την κοινότητα τους.»*. Για να μπορέσει να συμβεί η συνένωση των δράσεων σε ένα κοινό μέτωπο, το πιο σημαντικό είναι η διάχυση της γνώσης για τις ομότιμες προοπτικές ώστε να προσελκύσει το ενδιαφέρον και να ενεργοποιήσει την τοπική κοινότητα. Ο στόχος αυτός αποτελεί το κύριο μέλημα του Ιδρύματος και ενσωματώνεται στον ελληνικό κόμβο που μελετά τις δυναμικές που ενυπάρχουν στο τοπικό συμφραζόμενο. Αναλύει σχετικά ο Γ.Δ. πως *«ουσιαστικά το μοντέλο ήταν αυτό της προσαρμογής του παγκόσμιου P2P στην ελληνική πραγματικότητα, στο ελληνικό πλαίσιο. Δηλαδή μια προσπάθεια κατανόησης, έρευνας, μελέτης ομότιμων μοντέλων παραγωγής και διαχείρισης των*

κοινών και ουσιαστικά είναι και ο λόγος της ύπαρξης του παγκοσμίου P2P Foundation ... και φυσικά, ταυτόχρονα, δημιουργήθηκε μια κοινότητα, ερευνητών ακτιβιστών σε αυτά τα θέματα όπου να εστιάζει στην Ελλάδα». Στο πλαίσιο λοιπόν, της διεύρυνσης των δράσεων της ελληνικής κοινότητας του P2P, δραστηριοποιήθηκε το P2P Lab Research Hub το οποίο θα αναλυθεί παρακάτω.

β) P2P Lab Research Hub: σκοπός, οργάνωση, συνεργασίες

Το P2P Lab–Research Hub δημιουργήθηκε τα τέλη του 2011 από Έλληνες ακτιβιστές ερευνητές και επιστήμονες, κάποιοι από τους οποίους δραστηριοποιούνταν ήδη στον ελληνικό κόμβο του διεθνούς Ιδρύματος P2P, μέσω της δημοσίευσης του ερευνητικού τους έργου και των μεταφράσεων στην ελληνική γλώσσα ξενόγλωσσου υλικού σχετικού με την ομότιμη θεωρία. Ο αρχικός σκοπός, όπως περιγράφει ο Β.Κ., εκ των ιδρυτών του Lab, ήταν η οικοδόμηση ενός χώρου ο οποίος θα αποτελούσε ένα μικρό ερευνητικό κέντρο, ένα μικρό Πανεπιστήμιο, εντός του οποίου θα συστηματοποιούνταν τα αντικείμενα μελέτης τους όσον αφορά την προσπάθεια ανάδυσης βιώσιμων μοντέλων ανάπτυξης μέσω των ομότιμων τεχνολογιών και προοπτικών. «Ένα χώρο δηλαδή όπου έχουμε ανοικτές τεχνολογίες και μπορούμε να τις έχουμε και να πειραματιζόμαστε από πρώτο χέρι, [να] συζητάμε, [να] προτείνουμε νέα θέματα διερεύνησης, νέες χρήσεις αυτών των τεχνολογιών, χρήσεις των πρακτικών, εκμετάλλευση, αν θέλεις, αυτών των πρακτικών μέσω των οποίων αναπτύσσονται». Κατ' ουσία, η ίδρυση του Lab συσσωματώνει την προοπτική εφαρμογής κάποιων πλευρών της εναλλακτικής των ομότιμων, που προωθούν τη στρατηγική της δημιουργίας ανεξάρτητων υποδομών, εμβλαπτισμένων στις ανοικτές νέες τεχνολογίες και πρωτόκολλα. Ακολουθώντας λοιπόν τις κατανεμημένες διαδικασίες στην υλοποιημένη μορφή τους, όχι μόνο στον τομέα των ΤΠΕ αλλά σταδιακά και σε κάθε τομέα της παραγωγής, έρχονται στο φως οι πρακτικές εκείνες που βασίζονται στα κοινά και που θα μπορούσαν να

αντικαταστήσουν σιγά-σιγά τις επιχειρηματικά ιδιόκτητες δικτυοκρατικές²³ πλατφόρμες (Bauwens, 2009).

Όσον αφορά το είδος της σχέσης που διασυνδέει το διεθνές Ίδρυμα P2P με το ελληνικό Lab όπως αναφέρει ο Γ.Δ., «το Lab είναι αυτόνομο έχει ... τα δικά του resources, έχει κάποιους ανθρώπους που είναι κάθε μέρα εκεί και βοηθούν στην διαχείριση του χώρου, ...θα μπορούσαμε να πούμε ότι η σχέση του ελληνικού με το παγκόσμιου P2P είναι μια σχέση συνεργασίας, αμοιβαιότητας, αλληλεγγύης και πάνω από όλα υιοθέτησης κάποιων κοινών αρχών. Των αρχών των ανοικτών τεχνολογιών, της ανοικτής τέχνης, της ελεύθερης πρόσβασης κ.λπ. Δεν είναι δηλαδή το P2P Lab στα Γιάννενα κάτι που ελέγχεται ή διαχειρίζεται από το παγκόσμιο P2P Foundation». Το P2P Lab – Research Hub έχει νομική μορφή ατομικής επιχείρησης, προκειμένου να μπορεί να συμμετέχει σε ευρωπαϊκά και κρατικά χρηματοδοτικά προγράμματα έρευνας και τεχνολογίας, απεμπολώντας το χαρακτήρα του αυτοχρηματοδοτούμενου εγχειρήματος βασισμένου μόνο στις δωρεές και τις χορηγίες. Όπως σχολιάζει ο Β.Κ. «δεν μπορούσαμε να είμαστε ανταγωνιστικοί ως ερευνητές επομένως, αν θέλεις, ήταν μια μετεξέλιξη του αρχικά κατανεμημένου δικτύου, που ήταν αποκλειστικά ψηφιακό, το οποίο υπήρχε».

Η συμμετοχή στο συγκεκριμένο όχημα έρευνας των ομότιμων πρακτικών στην Ελλάδα, προϋποθέτει την υποβολή από τους ενδιαφερόμενους συγκεκριμένων ερευνητικών αντικειμένων στο πλαίσιο κάποιων καλεσμάτων που γίνονται κατά καιρούς, αλλά και αυτόνομων προτάσεων. Το σημείο διασύνδεσης τους είναι οι αρχές της ανοικτής συνεργασίας και της ελεύθερης διακίνησης των παραγόμενων έργων. Ενδεικτικό είναι το σχόλιο του Χ.Γ. «Εμείς είμαστε ανοικτοί σε οποιαδήποτε πρόταση για συνεργασία και πρόθυμοι. Παρόλα αυτά για μένα ο κανόνας που είναι

²³ Ορίζουμε ως «δικτυοκρατικό καπιταλισμό» (netarchical capitalism) την συνθήκη όπου συναντάται ο κεντρικός έλεγχος μιας κατανεμημένης υποδομής με στόχο τη μεγιστοποίηση της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης. Το δικτυοκρατικό κεφάλαιο αποτελεί ένα μέρος του κεφαλαίου που καθιστά δυνατή και ενδυναμώνει τη συνεργασία, εκμεταλλεύόμενο την ομότιμη δυναμική μέσω μονοπωλιακών πλατφορμών που βρίσκονται υπό κεντρικό έλεγχο (Bauwens-Kostakis 2013)

ο πιο σημαντικός είναι ότι όποια γνώση παραχθεί μέσα από την έρευνα, θα πρέπει να είναι ανοικτή. Κατά τα άλλα όσο πιο ευρύ είναι το πεδίο της έρευνας τόσο το καλύτερο. Αυτή είναι η δική μου άποψη, θα μπορούσε να είναι ο οποιοσδήποτε. Αρκεί η ιδέα που έχει, αυτό που θέλει να ερευνήσει με την δική μας βοήθεια, αυτό που θα παραχθεί να είναι ελεύθερο προς όλους. Με την ίδια λογική που λειτουργεί το ελεύθερο λογισμικό».

Αυτό που μπορούμε συνάγουμε είναι ότι το Lab προσεταιρίζεται το ήθος των ομότιμων σχέσεων που διέκριναν αρχικά τις συλλογικότητες των γνωσιακά εργαζόμενων στις ΤΠΕ, εντός των οποίων ξεκίνησαν τα πρώτα ομότιμα εγχειρήματα πληροφοριακών κοινών, όπως έχουμε ήδη εξετάσει σε προηγούμενες ενότητες. Ας σημειωθεί ότι από τις αρχές της δεκαετίας του ογδόντα, οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις είχαν επιφέρει ανατροπές στις συνθήκες παραγωγής, οδηγώντας στην υιοθέτηση ευέλικτων μοντέλων οργάνωσης, που καθιστούσαν επιτακτική την ανάγκη της ευμετάβολης προσαρμογής των εργασιακών διαδικασιών στις νέες επιταγές. Σύμφωνα με τον Friedman, υπάρχουν δύο ριζικά διαφορετικές στρατηγικές διοικητικής οργάνωσης, η στρατηγική του «άμεσου ελέγχου», που βασίζεται στην αυστηρά ιεραρχημένη δομή, και η στρατηγική της «υπεύθυνης αυτονομίας», κατά την οποία οι εργαζόμενοι αποκτούν ευθύνες, παρεμβαίνοντας στην άμεση παραγωγική διαδικασία και στη λήψη των αποφάσεων. Κατά αυτόν τον τρόπο, η εργασία τονίζει το δημιουργικό χαρακτήρα που μπορεί να έχει - στοιχείο που ενυπάρχει στις μαρξικές θεωρήσεις για το πέρασμα σε ένα προηγμένο μοντέλο παραγωγής - και απομακρύνεται από τις άκαμπτες αρχές που διακρίνουν τις τεύλορικές ή φορντικές αντιλήψεις οργάνωσης της παραγωγής και της εργασίας (στο Λέανδρος, 2005: 242).

Τα παραπάνω διακυβεύματα εντυπώνονται στη φιλοσοφία του τρόπου οργάνωσης της λειτουργίας και των συνεργασιών του P2P Lab-Research ωστόσο, χρήσιμο είναι να αναφέρουμε πως, παρά το γεγονός ότι έχει τη νομική υπόσταση της ατομικής επιχείρησης περισσότερο υπεισέρχεται στη λογική μιας συλλογικότητας διαπνεόμενης από την κοινότητα των στόχων παρά σε αυτήν των αγοραίων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τον Β.Κ.: *«Εμείς θέλαμε να κάνουμε μια κοινωνική εταιρεία, έναν κοινωνικό συνεταιρισμό, ούτως ώστε όλοι οι*

συνεργαζόμενοι ερευνητές να είναι κύριοι του εαυτού τους, να είναι αφεντικά στην ίδια τους την επιχείρηση. Όμως επειδή ο νόμος, γενικότερα το *mainstream* οικονομικό πλαίσιο χαρακτηρίζεται από «δεινοσαυρικές» τάσεις, οι χρηματοδοτήσεις που δίνει η Ε.Ε., αλλά κυρίως εδώ στην Ελλάδα μέσω του ΕΣΠΑ και των κονδυλίων που δίνονται μέσω του ελληνικού κράτους, δεν χρηματοδοτεί κοινωνικούς συνεταιρισμούς». Αυτό που γίνεται σαφές εδώ είναι ότι η συγκρότηση του Lab στις αρχές πιο συμβατικών επιχειρηματικών μοντέλων, έγινε στο πλαίσιο της επιβεβλημένης συνύπαρξης του με το παραδοσιακό σύστημα. Ωστόσο, αυτό που είναι σημαντικό είναι ότι, μετά το πέρας πέντε ετών, μπορεί να μετατραπεί η νομική μορφή σε κοινωνικό συνεταιρισμό. Η εξέλιξη αυτή είναι καθοριστική και ως προς το προδιαγραφόμενο μέλλον, σε πρώτο επίπεδο του ίδιου του Lab και σε δεύτερο της ομότιμης προοπτικής στην ελληνική πραγματικότητα. Όπως μεταφέρεται από τον Β.Κ: «Τα άτομα που θα γνωρίσουμε κατά την διάρκεια των πέντε αυτών χρόνων θέλουμε να τα κάνουμε συνεργάτες, και με το τέλος των πέντε ετών θα γίνουμε συνεταιρισμός. Και τα άτομα που θα έχουμε γνωρίσει στην διάρκεια αυτών των ετώνθα κάνουμε ένα ανοικτό κάλεσμα στην κοινότητα που έχουμε φτιάξει και συνεχίζουμε «παιδιά εμείς θα ανοίξουμε το όλο πράγμα, την όλη πλατφόρμα, όποιος θέλει ας έρθει να συμμετάσχει και να φτιάξουμε ένα συνεταιρισμό τέλος πάντων». Κατά την άποψη του Bruns, μοντέλα συνεργασίας που διακρίνονται για τις ηθικές πλευρές τους, σεβόμενα τα ενδιαφέροντα όλων των συμμετεχόντων, είναι πολύ πιθανό να συνεχίσουν να λειτουργούν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, παράγοντας έργα υψηλότερης ποιότητας και για τα μέλη της κοινότητας και για τους συνεργαζόμενους εταίρους (Bruns, 2010: 6).

Όσον αφορά το ακολουθούμενο πρότυπο των διαδικασιών οργάνωσης και λήψης των αποφάσεων κατά τον Γ.Δ. το Lab «δρα μέσω ενός άτυπου μοντέλου διακυβέρνησης. Στην αρχή ήταν μια πολύ μικρή ομάδα οπότε δεν ετίθετο και θέμα τυποποίησης κάποιων διαδικασιών, κάποιων τρόπων λήψης αποφάσεων. Φυσικά καθώς μεγαλώνει η ομάδα η οποία συμμετέχει στο P2P Lab αυτά τα θέματα προκύπτουν, γίνονται όλο και πιο πιεστικά.οπότε για να ανακεφαλαιώσω θα έλεγα ότι ως τώρα το μοντέλο διαχείρισης και διακυβέρνησης του P2p Lab ... είναι ουσιαστικά άτυπο βασιζόμενο στην αυτο-οργάνωση των μελών του. Δηλαδή σε

μικρές ομάδες που μπορούν να λάβουν αποφάσεις χωρίς να έχουν κάποιο γραφειοκρατικό μανδύα, κάποια γραφειοκρατική οργάνωση. Σίγουρα όμως στο μέλλον αυτό το θέμα θα προκύψει, δηλαδή είναι αναπόφευκτο. Όσο μεγαλώνει η ομάδα που συμμετέχει φαντάζομαι θα παρουσιαστούν και θέματα λήψης αποφάσεων, οργάνωσης κ.λπ.». Όπως βλέπουμε, το μοντέλο διακυβέρνησης του Lab θεμελιώνεται στα βασικά στοιχεία που ορίζουν τις ομότιμες διαδικασίες διακυβέρνησης, όπως η δομοστοιχείωση, η ρευστή ιεραρχία, το duocracy, η διαφάνεια, ο ολοπτιμός (holoptism)²⁴. Εντούτοις, και στην περίπτωση του Lab, φαίνεται ότι υποθάλπεται ο κίνδυνος της «τυραννίας της μη δομής», ζήτημα που έχει τεθεί κατά καιρούς σε ομότιμα εγχειρήματα εξαιτίας της έλλειψης συγκροτημένης αρχής και της ρευστότητας των δομών διακυβέρνησης. Όπως αναφέρει και ο Κωστάκης στο *The Wikipedia Project*, σε ομότιμα έργα, η επαναεισαγωγή κάποιων συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν τις συμβατικού τύπου μορφές οργάνωσης (ιεραρχική ή επιχειρηματική οργάνωση των έργων) συντελούν στη μακροημέρευση τους. Αυτά άλλωστε αποτελούν μέρος αυτού που ορίζεται ως ομότιμη διακυβέρνηση –ένα ετεραρχικό υβριδικό πρότυπο οργάνωσης (Kostakis, 2010).

²⁴ Αντίθετα με τον πανοπτισμό (panoptism) -που χαρακτηρίζει τα ιεραρχικά δομημένα έργα, όπου η γνώση διανέμεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε πλήρη γνώση για αυτά να έχει μόνο ο επικεφαλής του εκάστοτε έργου- ο ολοπτιμός (holoptism) χαρακτηρίζει τα ομότιμα εγχειρήματα, και αφορά στη δυνατότητα που απολαμβάνει κάθε μέρος μιας συλλογικότητας να έχει οριζόντια γνώση των γινόμενων σε αυτή, όπως επίσης και την κάθετη γνώση όσον αφορά τους σκοπούς του έργου που συμμετέχει. (Bauwens, 2005b, στο Kostakis, 2010).

γ) P2P Lab - Research Hub: έργο και απεύθυνση

Όπως έχει ήδη παρατηρηθεί από τα βασικά μέλη του ομότιμου κινήματος στην Ελλάδα, η ρευστή κοινωνικοοικονομική συνθήκη έχει αποτελέσει τον οδηγό για την καλλιέργεια του αλληλέγγυου και συνεργατικού ήθους που διακρίνει την ανάπτυξη μεγάλου αριθμού κοινωνικών εγχειρημάτων. Σύμφωνα με τον Β.Κ. «υπάρχουν και κάποια sites στο διαδίκτυο όπου έχουν καταγράψει εδώ Έλληνες ερευνητές τα διάφορα εγχειρήματα συνεργατικής οικονομίας, αλληλέγγυας οικονομίας ή ομότιμης οικονομίας, όπως εμείς τα αποκαλούμε, και βλέπουμε ότι χρόνο με τον χρόνο αυξάνονται όλο και περισσότερο. Δηλαδή η κοινωνία των πολιτών όλο και περισσότερο ενδιαφέρεται για αυτές τις εναλλακτικές πρακτικές, βλέπουμε και εμείς τελευταία όλο και περισσότερο ενδιαφέρον από ανθρώπους, που μέχρι πρότινος είτε δεν γνώριζαν είτε το γνώριζαν αλλά δεν το πίστευαν, ενώ θέλανε να αλλάξει ο κόσμος δεν πίστευαν ότι υπάρχει κάτι άλλο πέρα από αυτά που έχουν ήδη δοκιμαστεί».

Παρά ταύτα, οι κεντρικές ιδέες της ομότιμης θεωρίας, όπως σχολιάζει ο Γ.Π., «δεν έχουν τονιστεί ως προς τις ιδιαιτερότητες τους σε κάθε τόπο και χώρο. Δηλαδή θα πρέπει να δούμε πως αυτές οι ιδέες, οι οποίες έχουν περιγραφεί έτσι γενικά, υπάρχουν γύρω σε μια αγγλική φιλολογία ή οτιδήποτε, εξειδικεύονται σε μια συγκεκριμένη χώρα. Όταν πας λοιπόν να το εξειδικεύσεις σε μια συγκεκριμένη χώρα, θα πας με μια ειδική μορφή, που σημαίνει ότι δεν θα πας με όλα αυτά που διαβάζεις στη θεωρία Σημαίνει λοιπόν ότι θα πρέπει να εξειδικεύσουμε, μέσα στις ελληνικές συνθήκες, ποια πράγματα από αυτά μπορεί να έχουν εφαρμογή στις ελληνικές συνθήκες. Και ποια πράγματα έχουν εφαρμογή, σχετίζεται με το πώς είναι η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας και της ελληνικής κοινωνίας. Αυτό που πιστεύουμε δηλαδή ότι ίσως η μεγαλύτερη προσφορά που μπορεί να γίνει σήμερα, είναι να δώσει η ομότιμη παραγωγή κάποιες ιδέες για την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας. Η οποία είναι ένα πράγμα που πρέπει να συμβεί, θα συμβεί, το ξέρουμε δηλαδή ότι τα πράγματα δεν μπορούν να είναι έτσι άρα κάπως

πρέπει να επανεργοποιηθεί η οικονομία στη χώρα, ενδεχομένως η υιοθέτηση, όχι ενδεχομένως, ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ ότι η υιοθέτηση κάποιων τέτοιων πρακτικών σε κάποιους τομείς που είναι ώριμοι να τους δεχτούν, γιατί δεν γίνεται όλοι οι τομείς να τους δεχτούν, δεν είναι ίδιες οι συνθήκες στην Ελλάδα με τις συνθήκες που επικρατούν στην Αμερική. Άρα πρέπει να δούμε, ποια από αυτά τα στοιχεία μπορούν να ενσωματωθούν μέσα στον ελληνικό παραγωγικό ιστό».

Στο πλαίσιο αυτό, μία από τις βασικές πτυχές της αποστολής του Lab, όπως αναγράφεται και στον επίσημο διαδικτυακό του τόπο²⁵ είναι η παραγωγή καινοτόμων τεχνοοικονομικών λύσεων σε ζητήματα που προκύπτουν τοπικά. Για τον Β.Κ. πρόκειται, σε πρώτο βαθμό, για προτάσεις εφαρμοσμένης πολιτικής (policy proposals), οι οποίες ενσωματώνουν νέες τεχνολογίες και τεκμηριώνονται μέσω οικονομικής μελέτης. Κύριοι αποδέκτες των παραπάνω προτάσεων είναι οι ομάδες παραγωγών, που υπολείπονται των μέσων και της τεχνογνωσίας ώστε να προσεγγίσουν τα απαιτούμενα τεχνολογικά εργαλεία και τις κατάλληλες μεθόδους για τα θέματα που αφορούν τις διαδικασίες παραγωγής στον τομέα τους. «Για παράδειγμα, είμαστε αγρότες σε ένα ορεινό μέρος στην Ήπειρο. Έχουμε πρόβλημα. Ποιο είναι το πρόβλημα; Έδεν κάνουμε βέλτιστη χρήση, μάλλον δεν κάνουμε αποδοτικές καλλιέργειες και ταλαιπωρούμαστε γιατί δουλεύουμε δεκαπέντε ώρες την ημέρα. Μπορεί να γίνει κάτι; Εσύ έχεις να προτείνεις τη χρήση ανοικτών τεχνολογιών, όπως είναι το Arduino για παράδειγμα, και ανοικτών πρακτικών όπως είναι η πρακτική του να μοιράζεσαι μαζί, του να φτιάξεις μαζί αν θέλεις ένα γεωργικό common, ένα agricultural common όπου η γνώση σχετικά με την καλλιέργεια των σπόρων, τη σύσταση των σπόρων κ.λπ., θα τη μοιράζονται μεταξύ τους οι αγρότες και θα κτίσει πάνω στην ήδη μοιρασμένη γνώση, η οποία υπάρχει ήδη στα αγγλικά, αλλά πού να την βρουν οι αγρότες». Πρόκειται για μια ακόμα εφαρμοσμένη μορφή της εναλλακτικής των ομότιμων προοπτικών, η οποία προσανατολίζεται στην δημιουργία βιώσιμων μοντέλων ανάπτυξης, διακυβέρνησης και ιδιοκτησίας αφού, όπως περιγράφει ο Χ.Γ. με τον όρο τεχνοοικονομικές λύσεις

²⁵ <http://p2plab.gr/en/>

«αναφερόμαστε σε οτιδήποτε θα μπορούσε να προσφέρει μια εναλλακτική σε ένα πρόβλημα το οποίο αντιμετωπίζεται όχι σωστά σήμερα, ... και θα ενσωματώνει τη λογική της θεωρίας την οποία ακολουθούμε και είναι το Commons Based Peer Production Βέβαια από την έρευνα η οποία γίνεται, η γνώση που παράγεται δεν παραμένει σε τοπικό επίπεδο. Γιατί είναι τέτοια η ομότιμη θεωρία που υποστηρίζει την διάχυση της γνώσης. Οπότε, ουσιαστικά, οι προτάσεις οι οποίες ενδεχομένως θα προκύψουν για κάποιο τοπικό πρόβλημα, ενδεχομένως να έχουν εφαρμογή και κάπου αλλού».

Θα λέγαμε λοιπόν ότι η εφαρμογή των ομότιμων πρακτικών, όπως μεταφράζεται μέσα από τα αναπτυξιακά πρότυπα που επεξεργάζεται το Lab, εσωτερικεύει τη βασική αρχή της ομότιμης θεωρίας, την κατανομή των μέσων παραγωγής, τον εκδημοκρατισμό των μέσων παραγωγής με την δυνατότητα που παρέχουν οι νέες τεχνολογίες (Benkler, 2006, Anderson, 2004). Σύμφωνα με τον Γ.Π. *«Τα μέσα παραγωγής είναι κατανεμημένα. Υπάρχουν κατανεμημένα σε πάρα πολλούς παραγωγούς ... Άρα υπάρχει ιδιοκτησία, με μια έννοια, των μέσων παραγωγής. Αντιστρέφεται αυτό που συνέβη στον καπιταλισμό. Στον καπιταλισμό έπρεπε ... να απαλλοτριωθεί ο εργαζόμενος από τα μέσα παραγωγής και να περάσουν σε έναν, αλλά έπρεπε να απαλλοτριωθούν και οι γνώσεις του. Οι γνώσεις του πάνε στο μάννατζμεντ και αυτός γίνεται εκτελεστής μέσα στην αλυσίδα της παραγωγής. Εδώ μιλάμε για την επιστροφή του μάστορα, δηλαδή η γνώση επιστρέφει, είναι ουσιαστικό στοιχείο της παραγωγής, βρίσκεται στα χέρια του εργαζόμενου, και τα στοιχειώδη μέσα παραγωγής, κάποια μέσα παραγωγής βρίσκονται στα χέρια του εργαζόμενου».*

Η παραγωγή τεχνοοικονομικών λύσεων, σε δεύτερο βαθμό, επιτρέπει την περαιτέρω επεξεργασία της εναλλακτικής των ομότιμων σαν μια νέα πολιτική αντίληψη που τεκμαίρεται από την συλλογιστική της ομότιμης παραγωγής ή παραγωγής/χρήσης κοινών αγαθών ως μια νέα μορφή παραγωγής (Bauwens, 2005, Benkler, 2006, Bruns, 2008) και που ενδεχομένως διαθέτει τα στοιχεία εκείνα που θα επιτρέψουν τη μετάβαση σε ένα διαφορετικό τεχνοοικονομικό παράδειγμα. Σχολιάζει χαρακτηριστικά ο Β.Κ. *«Αλλά και ευρύτερα μπορείς να το δεις, αν πάμε στα τεχνοοικονομικά παραδείγματα, [στη] θεωρία της Perez και πολλών άλλων,*

κάνουμε προτάσεις για το πώς μπορεί το υπάρχον τεχνοοικονομικό παράδειγμα, που, ας πούμε, ενσωματώνει πολλές τεχνοοικονομικές προτάσεις και τεχνικές, να εξελιχθεί. Αυτό είναι σε μεγαλύτερη κλίμακα».

Έχοντας κατά νου τα προαναφερόμενα θα λέγαμε πως το P2P Lab συγκροτεί ένα ομότιμο εγχείρημα, οι δράσεις του οποίου συστοιχίζονται στον άξονα της καλλιέργειας των κατάλληλων συνθηκών για την συσσωμάτωση των ομότιμων αρχών και πρακτικών στο παρόν κοινωνικοιστορικό πλαίσιο. Για την επίτευξη του προαναφερόμενου στόχου, απευθύνονται σε οποιονδήποτε ενδιαφέρεται να υιοθετήσει τις αρχές των ομότιμων προοπτικών και τεχνολογιών, εντάσσοντας τις στην κατεύθυνση της αναπροσαρμογής των υφιστάμενων δομών σε βιώσιμα αναπτυξιακά πρότυπα. Σύμφωνα με τον Β.Κ. *«απευθυνόμαστε από μια ατομική επιχείρηση, μέχρι ένα δημόσιο φορέα. Για παράδειγμα αν έρθει ένας Δήμος, ο Δήμος Θεσσαλονίκης, ο Δήμος Ιωαννιτών ... και ζητάει τη συμβολή μας για την αντιμετώπιση κάποιων προβλημάτων που μπορεί να έχει ή για την βέλτιστη χρήση ανοικτών τεχνολογιών, τεχνολογίες που δεν έχουν πνευματικά δικαιώματα, δεν έχουν μάλλον πνευματική ιδιοκτησία, πατέντες κ.λπ., και είναι φτηνές, εύχρηστες και προσαρμόσιμες από τον καθένα».*

Επιπρόσθετα, και ακολουθώντας τη λογική της ανακλυκλωτικής διαδικασίας της παραγωγής γνωσιακών κοινών, ενδιαφέρονται να συνομιλήσουν, καθώς επεξηγεί ο Β.Ν. και με *«άτομα που μπορεί να έχουν μια καινοτόμα ιδέα αλλά ίσως να μην έχουν, ας πούμε, τις γνώσεις και την εμπειρία στο πώς ακριβώς να προμοτάρουν τη συγκεκριμένη ιδέα. Με την έννοια 'προμοτάρω' δε σημαίνει να δημιουργήσω κάποιο εμπορικό, ας πούμε, προϊόν, αλλά την ιδέα του να την κάνει ευρύτερα γνωστή. Εμείς επειδή έχουμε κάποιες γνώσεις πάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο μπορούμε να παρέχουμε κάποιες συμβουλές σε αυτά τα άτομα, όχι, απαραίτητα, με σκοπό το κέρδος».*

Ακολουθώντας τα προτάγματα της ομότιμης παραγωγής, η εκμετάλλευση με στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους δεν αποτελεί στόχο του Lab, αλλά η παραγωγή έργου στο βαθμό της επαρκούς βιωσιμότητας των συνεργατών του. Αυτό επιτυγχάνεται από τις συνεργασίες με ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια,

φορείς με τους οποίους μοιράζονται παρόμοια ερευνητικά ενδιαφέροντα και δραστηριοποιούνται στο χώρο των ομότιμων τεχνολογιών και πρακτικών. Διευκρινίζει σχετικά ο Β.Κ. «Για να συντηρηθεί ο χώρος, ένα κομμάτι από το οποίο λαμβάνουμε χρήματα είναι η έρευνα, συνεργαζόμαστε με πανεπιστήμια και κάνουμε έρευνα για αυτά, είτε ως *research fellows* είτε ως *teaching fellows*, όμως η έρευνα λαμβάνει χώρα εδώ, ή το εργαστήριο σαν φυσικός χώρος είτε σαν μη φυσικός χώρος παίζει καταλυτικό ρόλο στην έρευνα του καθενός. Έτσι εμμέσως βγαίνουν χρήματα από εκεί, γιατί υπάρχει το εργαστήριο και μπορώ να κάνω τόσες δημοσιεύσεις και με πληρώνει το Πανεπιστήμιο, είτε μέσω προγραμμάτων όπου κατεβαίνουμε για να διεκδικήσουμε χρηματοδοτήσεις για νέες ερευνητικές προτάσεις τις οποίες κατεβάζουμε για αξιολόγηση, είτε μέσω *consulting* της συμβουλευτικής υποστήριξης, όπως σου προανέφερα, σε ιδιωτικά και σε δημόσια πρόσωπα, είτε απλά σαν αρθρογράφοι ή επιμελητές επιστημονικών περιοδικών, τευχών κ.ο.κ.». Ωστόσο, ο ιδιωτικός τομέας βρίσκεται ακόμα σε νηπιακό επίπεδο όσον αφορά την εξοικείωση του με τις ομότιμες προοπτικές, εφόσον, όπως αναφέρει ο Χ.Γ. «θα πρέπει η συγκεκριμένη επιχείρηση που απευθύνεται σε εμάς να στοχεύει στο να υιοθετήσει κάποιες από τις πρακτικές της ομότιμης θεωρίας. Που είναι ... σίγουρα θεμιτό αλλά δεν νομίζω ότι είναι τόσο κοινό. Τουλάχιστον στην Ελλάδα σίγουρα».

δ) Η γνωσιακή εργασία: προς μια αναπροσαρμογή των υφιστάμενων δομών ιδιοκτησίας

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η γνωσιακή εργασία ως μέρος της δημιουργικής καινοτομίας και του ήθους της διαμοίρασης των άυλων αγαθών ως κοινών, έχει επανειλημμένως αποτελέσει τροφή για την μεγιστοποίηση των κερδών μεγάλων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο χώρο των εταιρειών πληροφορικής και επικοινωνίας, με τη συνεισφορά πολλές φορές και των ίδιων των παραγωγών. Μιλώντας σχετικά με τις σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ των κοινοτήτων παραγωγής πληροφοριακών έργων και της αγοράς ο Γ.Π. σχολιάζει: «Μέχρι τώρα

ήμασταν σε μια φάση όπου η ομότιμη παραγωγή, προσπαθούσε να επιβιώσει μέσα από το σύστημα. Και ένας από τους λόγους που επιβίωσε ήταν επειδή πρόσφερε τα αυξημένα κέρδη ή τα εναλλακτικά μοντέλα επιχειρηματικότητας. Και αυτό ακριβώς την έκανε ένα σύστημα που ήταν αφομοιώσιμο από τον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό. Μπορούσε να λειτουργήσει υπό την ανοχή του. Όχι αφομοιώθηκε ακριβώς, αλλά υπό την ανοχή του, γιατί μπορούσε να ανεβάσει το προσιτό κέρδος. Θα έλεγα ότι η πορεία της εδώ πέρα ήταν αντιφατική. Δηλαδή σε ορισμένους κλάδους κατέστρεψε το προσιτό κέρδος. Άρα καταστράφηκαν επιχειρηματικά μοντέλα από την ανάδυση της ομότιμης παραγωγής».

Για τον Β.Κ. η αναγκαστική συμβίωση με το κεφαλαιοκρατικό καθεστώς προκειμένου να μπορέσει να επιβιώσει η ομότιμη παραγωγή γνωσιακών κοινών αποτελεί «ένα από τα πιο ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ομότιμου κινήματος. Κάτω από το ομότιμο κίνημα υπάρχουν πάρα πολλά projects, που έχουν διαφορετικές αρχές, μορφές οργάνωσης κ.λπ. Λοιπόν, το ενδιαφέρον σε αυτό το κίνημα είναι ακριβώς αυτή η υβριδικότητα του. Ότι πατάει με το ένα πόδι στον υπάρχον κόσμο, πατάει και με το άλλο πόδι σε έναν άλλο κόσμο». Αυτή η ιδιαιτερότητα, η ανάγκη επιβίωσης μέσα στο παρόν σύστημα, ωθεί τους ερευνητές της ελληνικής κοινότητας του P2P να διοχετεύουν μέρος του ερευνητικού έργου τους με το ισχύον καθεστώς πνευματικών δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τον Β.Κ. «..δημοσιεύουμε, όχι όλα μας τα άρθρα, ένα μέρος των άρθρων σε κλειστά Journals γιατί το φιλοσοφικό ακαδημαϊκό σύστημα μας πληρώνει, αυτά αντιλαμβάνεται ότι είναι, επειδή είναι Index στο Social Sciences ας πούμε, για κάποιο λόγο το ακαδημαϊκό σύστημα αυτό αντιλαμβάνεται ως νόμιμες αν θέλεις δημοσιεύσεις, ως δημοσιεύσεις που μετράνε, και που μπορούν να σου ανανεώνουν το συμβόλαιο που έχεις. Όμως στις σελίδες του P2P Media Lab όλα μας τα άρθρα είναι ελεύθερα».

Αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε είναι ότι σε ένα πλαίσιο που ορίζεται από παραδοσιακές πρακτικές που περιορίζουν την ελεύθερη διαμοίραση της γνώσης, η αποστολή της διάδοσης της ομότιμης παραγωγής φαίνεται να δυσκολεύει. Για να μπορέσει να επεκταθεί, λοιπόν, και σε άλλους τομείς μάλλον πρέπει να υπεισέλθει σε αναγκάιους συμβιβασμούς με το υπάρχον σύστημα, όπως άλλωστε συνέβη και σε περιπτώσεις πληροφοριακών έργων, που αποτέλεσαν τροφή μεγιστοποίησης

των κερδών μεγάλων επιχειρήσεων. Ωστόσο οι συμβιβασμοί αυτοί θα μπορούσαν να δώσουν την ώθηση στους ομότιμους παραγωγούς να διαπραγματευτούν πιο δυναμικά τα δικαιώματά τους. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Bauwens είναι προς το συμφέρον των παραγωγών να αγωνίζονται διαρκώς για την διατήρηση και την προστασία των παραγόμενων κοινών τους (Bauwens, 2012: 262). Προκειμένου να μπορέσει να γίνει αυτό δυνατό, σύμφωνα με τον Γ.Π. *«η ιδέα που προβάλλεται πιο συστηματικά πια, είναι η ιδέα ότι θα πρέπει να πάμε σε μια πολιτική η οποία επιβάλλει, σπρώχνει προς τις λύσεις κατά τις οποίες, τα αγαθά τα οποία παράγονται με ομότιμο τρόπο και είναι κοινά αγαθά, να μπορούν να γίνονται οικειοποιήσιμα από τις επιχειρήσεις μόνο όταν αυτές συμβάλουν, καταβάλουν, πληρώνουν για αυτές δηλαδή. Άρα πρέπει να φύγουμε από την έννοια του ελεύθερου αγαθού για τις επιχειρήσεις, για αυτούς τους οργανισμούς που δουλεύουν για το κέρδος, αυτοί δηλαδή θα πρέπει να καταβάλουν ένα αντίτιμο για την χρηστική εξωτερικότητα που αποτελεί για αυτούς η κοινωνική εργασία ή το κοινωνικό αγαθό, ούτως ώστε να γίνει βιώσιμη η ζωή των ομότιμων παραγωγών».*

Στο πλαίσιο αυτό, η εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών συντάσσεται με την αρχή των ψηφιακών κοινών, όπως έχει ξεκινήσει από την κοινότητα του ΕΛ/ΛΑΚ, προκρίνοντας ένα ενιαίο σύστημα πνευματικής ιδιοκτησίας που να βασίζεται στην ελεύθερη διακίνηση των πληροφοριακών έργων υπό προϋποθέσεις. Αναφέρει σχετικά ο Γ.Π. *«Αν χρησιμοποιείς το έργο του Κ. για να βγάλεις κέρδος, θα δώσεις πίσω σε όλο αυτό το σύμπλεγμα των σχέσεων που δούλεψε έτσι κάτι, ακόμα και με όρους αγοράς. Αυτό επιτυγχάνεται με κάποιες από τις άδειες των Creative Commons. Όταν δίνεις την no-commercial άδεια στα Creative Commons, για παράδειγμα, είναι μια νομική μορφή αυτού του πράγματος η άδεια που λέγεται No-Commercial. Που τι λέει; Ότι μπορείς να το επαναχρησιμοποιείς, να το κάνεις κλπ κλπ αλλά μόνο για μη εμπορική χρήση. Αν θέλεις να κάνεις εμπορική χρήση πρέπει να έρθεις σε μένα να το ζητήσεις, δεν σου το απαγορεύει η non-commercial να κάνεις εμπορική χρήση, αλλά πρέπει να έρθεις στο δημιουργό και να έρθεις σε συνδιαλλαγή μαζί του για το έργο. Άρα μια τέτοια νομική μορφή έχουμε. Θα πρέπει να πολλαπλασιάσουμε τις νομικές μορφές που δημιουργείται αυτή η ανταλλαγή ανάμεσα στους δύο κλάδους, την αγορά και τα κοινά αγαθά. Άρα αυτό είναι το*

ουσιαστικό στην αλλαγή του νομικού πλαισίου ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη το πώς δημιουργούμε νομικούς μηχανισμούς, ανταλλαγής, αμοιβαιότητας δηλαδή ανάμεσα στην αγορά και στο χώρο των κοινών αγαθών που είναι το αποτέλεσμα της ομότιμης παραγωγής».

Αυτό που μπορούμε να διακρίνουμε είναι ότι η επεξεργασία ενός νέου νομικού πλαισίου στο ζήτημα της πνευματικής ιδιοκτησίας του παραγόμενου γνωσιακού έργου, υιοθετεί τις αρχές που διακρίνουν την ομότιμη παραγωγή των πληροφοριακών έργων έχοντας στόχο την κοινωνική αναπαραγωγή και την καλλιέργεια μιας ηθικής οικονομίας που θα διευκολύνει την ενδεχόμενη μετάβαση σε ένα μετακαπιταλιστικό μοντέλο. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Bauwens, μέσω της χρήσης ενός καινούργιου τύπου άδειας ομότιμης παραγωγής (Peer Production Licence), οι παραγωγοί των κοινών μπορούν να διαμοιράσουν ελεύθερα τα ψηφιακά έργα σε φιλικά προσκείμενες οντότητες στα κοινά, ενώ θα χρεώνουν τις κερδοσκοπικά προσανατολιζόμενες που δεν ανταποδίδουν σε αυτά. Κατά αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται μια θετική ανατροφοδότηση η οποία δημιουργεί μια «αντιοικονομία» (countereconomy) προσανατολιζόμενη στα κοινά (Bauwens, 2012: 263).

Αυτό υπονοεί τεράστιες αλλαγές όχι μόνο στο πεδίο της ψηφιακής οικονομίας αλλά στην παγκόσμια οικονομία συνολικά, προκειμένου να αντιπαρέλθουν το υπάρχον πλαίσιο που ενισχύει τη λιτότητα, τη μείωση των δικαιωμάτων και του κόστους εργασίας και την ανταγωνιστικότητα. Ωστόσο, ποιο θα είναι το υποκείμενο που θα αναλάβει να αγωνιστεί ενάντια στην τάση για ακόμα μεγαλύτερη φτωχοποίηση και εκμετάλλευση (Terranova, 2012: 71); Το παραπάνω ερώτημα αποτελεί ένα ζήτημα που απασχολεί το ομότιμο κίνημα. Σύμφωνα με τον Γ.Π. «*Το πραγματικό πρόβλημα της ομότιμης παραγωγής τώρα, και όλου αυτού του ζητήματος, είναι με ποιο τρόπο διαμορφώνεται και η συμμαχία με τις άλλες τάξεις. ... Με ποιον τρόπο διαμορφώνεται η συμμαχία και με την εργατική τάξη και την παραδοσιακή μισθωτή εργασία, με ποιον τρόπο με την αγροτική τάξη, αυτά είναι τα σημαντικά προβλήματα που πρέπει να απαντηθούν. Είναι μια θετική θεωρία για τους γνωσιακά εργαζόμενους και για αυτούς που δουλεύουν στην άυλη σφαίρα, εντούτοις όμως τους σπρώχνει και στην επισφάλεια. Άρα πώς αντιμετωπίζεται*

αυτό το πρόβλημα; Επίσης πώς αντιμετωπίζεται το ζήτημα ότι μπορεί να καταστρέψει θέσεις εργασίας μέσα στη μισθωτή εργασία; ... Άρα θα πρέπει να δούμε πώς θα μπορούσαν να ενωθούν κάτω από τις ίδιες αξίες, και πώς θα μπορούσαν να επιλύσουν τις διαφορές που δημιουργούνται στο εσωτερικό, τις τριβές. ... Γιατί με διαφορετικό τρόπο προσπορίζεται ο ένας τα προς το ζην, σε σχέση με τον άλλο. Και ο τρόπος που προσπορίζεται ο ένας τα προς το ζην, επηρεάζει και τον τρόπο που προσπορίζεται και ο άλλος». Για τον Bauwens, το κρίσιμο σημείο για τη μεταβατική φάση, κάτω από τις υπάρχουσες συνθήκες της καπιταλιστικής κρίσης, είναι ο συνδυασμός της αναδυόμενης «αντιοικονομίας» και των εφαρμοσμένων λύσεων που προτείνει προς την κατεύθυνση της κοινωνικής αναπαραγωγής με τα ευρύτερα κοινωνικά κινήματα που αναδύονται προκειμένου να προστατέψουν τις συνθήκες ζωής των εργαζόμενων (Bauwens, 2012: 262).

ε) Η παραγωγή γνωσιακής οικονομίας με ομότιμες διαδικασίες: δύο ελληνικά εγχειρήματα

Επιθυμώντας να εμβαθύνουμε σε εγχειρήματα που δημιουργήθηκαν ακολουθώντας ομότιμες πρακτικές, θα εξετάσουμε δύο ψηφιακά έργα συνεργατικής τέχνης, τη *Ματριόσκα* και τον *Άνδρα με την Πουά Γραβάτα*, τα οποία πραγματοποιήθηκαν, από το Ιανουάριο έως τον Νοέμβριο του 2011, και από το Σεπτέμβριο του 2011 έως το Μάρτιο του 2012, αντίστοιχα.²⁶ Και τα δύο τεχνουργήματα παρήχθησαν μέσω συνεισφορών των μελών των ομάδων εργασίας, με τη χρήση ομότιμων τεχνολογιών. Η *Ματριόσκα*, είναι ένα πολυσυλλεκτικό, πολυμορφικό έργο που απαρτίζεται από δεκατρείς ιστορίες οι οποίες συμπληρώνονται από μια σειρά φωτογραφιών, μια για κάθε ιστορία, και ένα CD με μουσικές συνθέσεις. Ο *άνδρας με την πουά γραβάτα*, από την άλλη πλευρά,

²⁶ Οι τελικές ημερομηνίες αφορούν την περίοδο έκδοσης τους με άδειες CC και όχι απαραίτητα την περίοδο ολοκλήρωσης τους από τις ομάδες εργασίας (Kostakis Dreschler, 2013)

αποτελεί σενάριο για θεατρικό έργο χωρίς να χαρακτηρίζεται από την πολυμορφικότητα της *Ματριόσκα*.

Ξεκινώντας από την *Ματριόσκα*, που χρονολογικά αποτελεί το πρώτο παράγωγο πολιτιστικής δημιουργίας, ο εμπνευστής του έργου με τέσσερις συνεργάτες δημιούργησαν τον πυρήνα της ομάδας. Στη συνέχεια, κάθε μέλος μπορούσε να καλέσει άτομα που γνώριζε ώστε να συμμετάσχουν και αυτά, υπό την προϋπόθεση ότι θα αποδέχονταν τέσσερις βασικές αρχές: την πραγμάτωση του έργου σε wiki ώστε να παρέχεται η δυνατότητα της αναμόχλευσης των συνεισφορών από το σύνολο της ομάδας, τη διακίνηση του πολιτιστικού προϊόντος με άδεια CC, τη μη κερδοσκοπική φύση του εγχειρήματος, και την ανάληψη του συντονισμού και της οργάνωσης των διαδικασιών από τον εμπνευστή του έργου. Όσον αφορά τους προαναφερόμενους όρους, δεν υπήρξε κάποια επίσημη αποδοχή τους παρά μόνο μια ανεπίσημη συμφωνία, μέσω της λίστας e-mail που είχε δημιουργηθεί προκειμένου να υποστηριχθεί ο συντονισμός των εργασιών παραγωγής. Κάθε μέλος θα μπορούσε να συνεισφέρει μια ιστορία η οποία στη συνέχεια γινόταν αντικείμενο αξιολόγησης και επιμέλειας ολόκληρης της ομάδας εργασίας (Kostakis-Dreschler, 2013: 6). Κατά αυτόν τον τρόπο, η παραγωγή του συγκεκριμένου πολιτιστικού κοινού διαμορφώθηκε μέσα από την δημιουργική σύμπραξη των εθελοντών-παραγωγών. Στο πλαίσιο της παραγωγής/χρήσης του ως γνωσιακού έργου που βρισκόταν σε άμεση σχέση με τους δημιουργούς του, «αναγεννιόταν» μέσα από μια επαναλαμβανόμενη διαδικασία εξέλιξης του, υποστηριζόμενη από την σταδιακή βελτίωση που του επέφερε η συνεισφορά της ομάδας. Σε αυτές τις περιπτώσεις, εξαιτίας της αναδευτικής κίνησης της δημιουργίας, οι παραγόμενες εκροές έχουν περισσότερο το χαρακτήρα του τεχνουργήματος παρά του «προϊόντος» (Bruns, 2010: 3).

Αυτό που γίνεται φανερό είναι ότι από την αρχή χαρτογραφήθηκε το πλαίσιο στο οποίο θα διαμορφωνόταν η παραγωγή της *Ματριόσκα*, εμπεριέχοντας τις βασικές προϋποθέσεις που χαρακτηρίζουν τα ομότιμα εγχειρήματα στη λογική του κλειστού μοντέλου συνεργασίας. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γ.Φ., συνδημιουργός της *Ματριόσκα* και ιδρυτής του Openbook.gr, «η συγκεκριμένη ομάδα που συζητάμε, είναι το κλειστό μοντέλο που σημαίνει ότι προεπιλέχθηκαν

έξι άτομα και ξεκινήσαμε μέσα στο κλειστό μοντέλο και το αποτέλεσμα μετά γίνεται ανοικτό στον κόσμο. Αυτός είναι ο ένας δρόμος. Δηλαδή ξεκινήσαμε εμείς οι έξι. Κριτήρια; Φιλικοσυνεργατικά. Υπάρχει ένας άτυπος συντονιστής που είναι ο Β. Όλοι είμαστε φίλοι, γνωστοί, συνεργάτες του Β. και ξεκινήσαμε να δουλεύουμε τα συγκεκριμένα πρότζεκτ [για] τα οποία μιλάς». Σχετικά με την οργάνωση και το συντονισμό του έργου, η διακλάδωση των διαδικασιών έγινε στο πρότυπο των αρχών που ορίζονται από το μοντέλο διακυβέρνησης που διακρίνει τα ομότιμα εγχειρήματα όπως του duocracy, της αρθρωτής δομής του έργου, της κοινής αποδοχής, της ανοικτότητας, της διαμοίρασης κλπ. Έτσι, ο Β.Κ. που είχε την ιδέα για το έργο, απεύθυνε κάλεσμα σε άτομα που θεωρούσε ότι ενδιαφέρονταν για να συμμετάσχουν σε κάτι τέτοιο, στο πλαίσιο του ομότιμου πνεύματος της συνεργατικής παραγωγής, αναλαμβάνοντας ο ίδιος το ρόλο του συντονιστή, εφόσον αυτός ήταν ο εμπνευστής. Όπως περιγράφει: «Είχα την ιδέα αυτή, τη μοιράστηκα με άλλους ανθρώπους, γράψανε ιστορίες, φτιάχτηκε ας πούμε αυτό το πραγματάκι, δώσαμε δικά μας χρήματα για να φτιάξουμε το cd, για να κάνουμε τις ηχογραφήσεις, βγήκε το βιβλίο μαζί με το cd, βγάλαμε χρήματα, ξαναδώθηκαν τα χρήματα στους ανθρώπους που είχαν επενδύσει αρχικά και εξοφλήσαμε». Στην πραγματικότητα, όπως το περιγράφει συνοπτικά ο Η.Κ., «ο εμπνευστής της ιδέας επέλεξε ένα μικρό πυρήνα ατόμων ο οποίος εν συνεχεία επεκτάθηκε».

Η ομάδα των συνδημιουργών επέλεξε να προωθήσει το παραγόμενο έργο μέσω των Βορειοδυτικών Εκδόσεων γιατί ήταν ο μοναδικός εκδοτικός οίκος²⁷ στην Ελλάδα, που κυκλοφορούσε όλα τα πολιτιστικά του προϊόντα με άδειες Creative Commons CC (Kostakis-Dresler, 2013: 7). Σύμφωνα με τον υπεύθυνο των Βορειοδυτικών Εκδόσεων, και συνδημιουργό, Γ.Π. έχει προχωρήσει σε αυτή την επιλογή, εξαιτίας, αφενός της προσωπικής του ενασχόλησης στο παρελθόν με ερασιτεχνικά εγχειρήματα πολιτιστικής παραγωγής, όπως η παραγωγή κινηματογραφικών προϊόντων, και αφετέρου του ειδικού ενδιαφέροντος του για

²⁷ Την περίοδο του εγχειρήματος ήταν όντως ο μοναδικός εκδοτικός οίκος. Σύμφωνα με τον Γ.Π. αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται και άλλοι δύο εκδοτικοί οίκοι που κυκλοφορούν τα βιβλία τους αποκλειστικά με άδειες Creative Commons.

ένα εναλλακτικό πλαίσιο σχετικά με τα δικαιώματα των δημιουργών. Ερχόμενος, λοιπόν σε επαφή με τις άδειες των δημιουργικών κοινών, περιγράφει: «μου είχε αρέσει πάρα πολύ αυτή η ιδέα του διαμοιρασμού της δημιουργίας, και του να δημιουργήσεις πάνω στη δημιουργία και να είναι όλα λίγο πιο ανοιχτά. Παράλληλα ... είχε γίνει και πιο γνωστή πλέον η Wikipedia το '07- '08-'09 και φαινόταν ένα τρομερό εργαλείο ... το οποίο μπορούσε να υπάρχει μόνο έτσι». Έτσι, όλη η εκδοτική παραγωγή των Βορειοδυτικών Εκδόσεων κυκλοφορεί με άδειες κοινών. Όπως επισημαίνει και ο ίδιος, καθώς πρόκειται περισσότερο για προσωπική προσπάθεια, η παραγωγή περιορίζεται στους 2-3 τίτλους το χρόνο.

Αναφορικά με το εγχείρημα της *Ματριόσκα*, ο Γ.Π., εκτός από τη συμμετοχή του ως συνδημιουργός στην εκπόνηση του, ανέλαβε τη χρηματοδότηση της έκδοσης του, κατόπιν της σχετικής πρότασης από τον Β.Κ. με τον οποίο διατηρούσαν φιλική και συνεργατική σχέση από το παρελθόν. Η προώθηση της *Ματριόσκα* έγινε μέσα από παρουσιάσεις σε διάφορους χώρους και συναυλίες με το μουσικό υλικό που είχε κυκλοφορήσει μαζί με την έκδοση. Στην προσπάθεια αναζήτησης διάφορων τρόπων προώθησης της *Ματριόσκα* χρησιμοποιήθηκαν τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης Facebook και Twitter τα οποία ο Γ.Π. θεωρεί ότι μπορεί να αποτελέσουν χρήσιμα εργαλεία αν τα χρησιμοποιείς σωστά. Επίσης αξιοσημείωτη είναι η συνεργασία προώθησης της *Ματριόσκα* με την Andelma, δισκογραφική εταιρεία που ανήκει στον δημιουργό και τραγουδιστή Στάθη Δρογώση. Όπως αναφέρει ο Γ.Π. η διακίνηση έγινε μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας της Andelma, από την οποία προωθούνται και οι δικές της κυκλοφορίες, χωρίς κανένα οικονομικό όφελος για την εταιρεία στο πλαίσιο του ομότιμου πνεύματος και της διάθεσης διαμοίρασης των πολιτιστικών κοινών. Εάν κάποιος ήθελα να αγοράσει το έργο στην κανονική του μορφή όριζε ο ίδιος την τιμή. Αλλά αν ήθελε να κατεβάσει μόνο τα ψηφιακά κομμάτια θα μπορούσε να ορίσει την τιμή 0 και να τα κατεβάσει δωρεάν. Κάτι ενδιαφέρον που παρατηρούμε εδώ, είναι ότι τα εναλλακτικά μοντέλα επιχειρηματικότητας, που αναδύονται μέσα από την επέκταση της ομότιμης προοπτικής, έχουν μια δυναμική εξέλιξης υποστηριζόμενα από το ομότιμο ήθος των εμπλεκόμενων.

Στην πραγματικότητα, για μια ακόμα φορά, συμβαίνει αυτό που διακρίνει τις κοινότητες των ομότιμων παραγωγών πληροφοριακών έργων. Επιπλέον, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε, σπερματικά, τη διεύρυνση της ομότιμης παραγωγής σε έναν άλλον τομέα, αυτόν της παραγωγής πολιτιστικών προϊόντων. Στις υπάρχουσες δύσκολες συνθήκες, γεννιέται το ερώτημα κατά πόσο θα μπορέσουν αυτά τα εγχειρήματα να επιβιώσουν στους παραδοσιακούς χώρους που ανήκουν. Από την άλλη πλευρά, ίσως, η συγκυρία να είναι κατάλληλη για την ανάδυση και εδραίωση νέων μορφών επιχειρηματικότητας, λόγω της υβριδικότητας και του πνεύματος καινοτομίας που διακρίνει τους τρόπους παραγωγής και διακίνησης των προϊόντων τους. Ειδικά στο χώρο του πολιτισμού, μπορεί το έδαφος να είναι πιο γόνιμο εξαιτίας της άυλης φύσης που διακρίνει την πολιτιστική δημιουργία και την προσωπική έκφραση που επιτυγχάνεται μέσα από αυτήν, προσφέροντας στους ομότιμους παραγωγούς επιπλέον κίνητρα ώστε να επιχειρήσουν να προωθήσουν τα κοινά μέσα από ένα πιο δομημένο πλαίσιο.

Όσον αφορά τα έσοδα που απεκόμισε από το εγχείρημα της Γ.Π. σχολιάζει: *«Έσοδα δε νομίζω ότι εξασφάλισε αλλά νομίζω έχουν καλυφθεί περίπου τα έξοδα. ... νομίζω ότι έχει πάει πολύ καλά γι' αυτό που είναι και δεν είναι κάτι από το οποίο προσδοκείς έσοδα με την έννοια ότι είναι μικρός εκδοτικός ... είναι δηλαδή μια συγκεκριμένη έκδοση την οποία κάποιος πρέπει να πάει να την αναζητήσει. Και την έχουν αναζητήσει αρκετοί άνθρωποι. Αλλά αν ήταν σε κάποιον μεγαλύτερο εκδοτικό, θα έβγαζε και έσοδα»*. Ωστόσο, όπως αναφέρει και ο ίδιος η αρχική ιδέα όταν πρωτοξεκίνησαν οι Βορειοδυτικές Εκδόσεις δεν ήταν η συσσώρευση μεγάλων κερδών αλλά στηρίχτηκε κυρίως στην προσωπική ανάγκη έκφρασης μέσα από κάτι δημιουργικό. Βασικός στόχος του ήταν *«το κάθε βιβλίο να βγάζει κάποια λεφτά ώστε να μπορεί να χρηματοδοτήσει τα επόμενα»*.

Τα μέλη της ομάδας προέρχονταν από διαφορετικούς επαγγελματικούς κλάδους (από την ακαδημαϊκή κοινότητα μέχρι την εκδοτική και μουσική βιομηχανία) από τους οποίους και βιοπορίζονται²⁸. Η συμμετοχή στην παραγωγή

²⁸ Τα δεδομένα έχουν αντληθεί από τις προσωπικές συνεντεύξεις με τους συμμετέχοντες

πολιτιστικού περιεχομένου υπήρξε παράλληλη δραστηριότητα, βασισμένη σε μη κερδοσκοπικό σκοπό αλλά στην προσωπική ευχαρίστηση που δίνει η συλλογική ενασχόληση με κάτι που, αργότερα, θα διανεμηθεί ως κοινό αγαθό. Η συνεισφορά στο πολυσυλλεκτικό έργο *Ματριόσκα* λοιπόν δεν εμπεριείχε κάποιο οικονομικό αντίτιμο παρά μόνο τις κοινωνικές επωφέλειες της συλλογικής παραγωγής γνωσιακού έργου οι οποίες, συμβάλλουν στη βελτίωση των προσωπικών δεξιοτήτων, αυξάνουν τα κοινωνικά αντανακλαστικά των συμμετεχόντων και ενισχύουν το αίσθημα της κοινότητας των στόχων (Benkler, 2006).

Τα ποσοστά από τα αντίτυπα που πωλήθηκαν, και αντιστοιχούσαν στα πνευματικά δικαιώματα²⁹ συγκεντρώθηκαν σε ένα κοινό ταμείο, ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες που είχαν προκύψει κατά την διάρκεια της εκπόνησης του έργου. Όσο για τα υπόλοιπα επιτέλεσαν το ρόλο του «κομποδέματος» για το ξεκίνημα ανάλογων επιχειρημάτων συνεργατικής τέχνης στο μέλλον. Σύμφωνα με τον Α.Β. *«Σίγουρα προέκυψαν κάποια έσοδα από την πώληση των βιβλίων αλλά πιο πριν είχαν υπάρξει και πολλά έξοδα. Η ηχογράφηση του cd και τα έξοδα μετακίνησης και διαμονής για να παρουσιαστεί η προσπάθεια σε διάφορα μέρη (εκθέσεις, συναυλίες, φεστιβάλ, ανοιχτές συζητήσεις) δεν ήταν αμελητέα. Όταν με το καλό προκύπτουν κέρδη, τότε αυτά μπαίνουν σε ένα κοινό ταμείο για ανάλογες προσπάθειες στο μέλλον. Και αυτό είναι κάτι που σου δίνει ακόμη μεγαλύτερη ευχαρίστηση κοιτώντας πίσω, γιατί βλέπεις ότι το χτίσιμο δεν σταματά, προχωρά και βλέποντας την ανταπόκριση, ξέρεις ότι θα έρθουν κι άλλα».* Ανάλογη είναι η άποψη του Γ.Κ. *«Από κάθε έργο έχουμε στόχο να βγάλουμε τα έξοδα μας. Αν τυχόν προκύψουν επιπλέον έσοδα, αυτά προορίζονται για τα επόμενα projects. Οπότε μένει κυρίως η ηθική αποζημίωση».*

Το διαδίκτυο ως μέσο επικοινωνίας προσέλκυσε τους συνδημιουργούς, εξαιτίας των ευκολιών που παρέχει μέσω των εργαλείων γέννησης περιεχομένου του κοινωνικού ιστού Web 2.0 και της υπερ-εθνικής, αποτοπικοποιημένης

²⁹ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το βιβλίο κυκλοφόρησε με το όνομα 'Έλ Ρόυ' ως συγγραφέα, και το οποίο αντιστοιχεί στο όνομα της δημιουργικής ομάδας που το παρήγαγε (συνέντευξη Γ.Π.)

διάστασης που το διακρίνει. Τα κριτήρια αυτά, όπως έχουμε επισημάνει ήδη σε προηγούμενες ενότητες, αποτελούν βασικά στοιχεία της δημοφιλίας του Υπερ-Δικτύου και της εξάπλωσης του ως κυρίαρχο μέσο επικοινωνίας. Ο Α.Β. σχολιάζει χαρακτηριστικά: *«Είχαμε γράψει τα πρώτα κεφάλαια και η ιδέα να συνεχιστεί το project μέχρι τέλους από διαφορετικά άτομα μας εξίταρε. Το διαδίκτυο αποτέλεσε το μέσο για να βρεθούν πιο εύκολα τα άτομα αυτά, χωρίς να απαιτούνται χρονοβόρες διαδικασίες μετακίνησης και οικονομικής επιβάρυνσης»*. Την ίδια άποψη μοιράζεται και ο Γ.Κ. επισημαίνοντας *«Το ότι όλα τα μέλη της ομάδας μας βρίσκονται και ζουν σε διαφορετικά μέρη στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, μας 'ανάγκασε' να χρησιμοποιήσουμε το διαδίκτυο για να κάνουμε τη μουσική, τα βιβλία και το θεατρικό. Όποιος είχε κάποια ιδέα τη μοιραζόταν με mail και προχωρούσαμε ανάλογα»*. Παρόμοια άποψη έχει και ο Η.Κ., ο οποίος έκανε τις φωτογραφίες για τις ιστορίες που συγκροτούν το έργο, όταν περιγράφει την εμπειρία της συνεργατικής παραγωγής της Μαρτιόσκα: *«Είναι κάτι διαφορετικό. Η ιδέα πως άτομα που δε γνωρίζονται καν μεταξύ τους μπορούν να συνεργαστούν και να παράξουν συλλογικά καλλιτεχνικό έργο είναι συναρπαστική. Αισθάνομαι τυχερός που μου δόθηκε η ευκαιρία να συμμετάσχω»*.

Η ανάγνωση των λεγόμενων των συμμετεχόντων, πέρα από το ότι μας αποκαλύπτει βασικές πτυχές της ομότιμης δημιουργίας ως νέος τρόπος παραγωγής που διακρίνεται από το ομότιμο ήθος και τις ομότιμες τεχνολογίες, επικαιροποιούν τη σκέψη του Levy. Ο Levy από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 έκανε λόγο για τη νέα συλλογική νοημοσύνη που συγκροτείται μέσω των δικτύων. Πιο συγκεκριμένα διαπίστωνε ότι *«αντίθετα με το πρώτο κύμα της κυβερνητικής, που μετατόπισε τους εργάτες από τα εργοστάσια, τα δίκτυα τονίζουν τη μοναδική αξία της ανθρώπινης νόησης ως τον αληθινό δημιουργό αξίας στην γνωσιακή οικονομία ... από τη στιγμή που η οικονομία εξαρτάται όλο και περισσότερο από την παραγωγή δημιουργικών υποκειμενικοτήτων, αυτή η παραγωγή είναι πολύ πιθανόν να γεννήσει έναν νέο ανθρωπισμό, μια νέα εστία των δημιουργικών δυναμικών του ανθρώπου»* (στο Terranova, 2012: 58).

Αυτή «η νέα εστία των δημιουργικών δυναμικών του ανθρώπου» διακρίνεται και στα λεγόμενα των παραγωγών συνεργατικής τέχνης, σχετικά με το βίωμα και τα

συναισθήματα που προκάλεσε. Σχολιάζει σχετικά ο Α.Β. «Ένα πραγματικό αίσθημα συνεργασίας. Πόσο δύσκολο είναι να συνεργάζεσαι με κάποιον για να δημιουργήσεις κάτι κοινό; Έστω και ανάμεσα από δύο άτομα, συνήθως το αποτέλεσμα θα προκύψει μετά από αντεγκλήσεις, αμοιβαίες εξηγήσεις, πολύωρες συζητήσεις και παρουσίαση επιχειρημάτων και αντιλογίας. Τώρα; όταν δεν έχεις τον άλλον απέναντί σου; Όταν είναι τόσο δύσκολο να αλλάξεις κάτι; Τότε αφήνεσαι ανοιχτός. Κοιτάς, δέχεσαι, προχωράς, μαθαίνεις να κατανοείς, να προσαρμόζεσαι και να συνεργάζεσαι πιο εύκολα και πιο αποδοτικά». Το ίδιο πνεύμα εξωτερικεύει και ο Γ.Κ. όταν δηλώνει πως το «να συμμετέχεις σε μια ομάδα σου δίνει την ευχαρίστηση της συλλογικότητας, της συνεργασίας, της δημιουργίας φιλίας, του τελικού αποτελέσματος, αφού αν τυχόν δε συμμετέχει κάποιος μπορεί να μην υπάρχει η δυνατότητα να ολοκληρωθεί το έργο». Παρόμοια αντίδραση έχει και ο Η.Κ. όταν αναφέρεται στην εμπειρία της συμμετοχής σε αυτό το έργο ως καταλυτική για την δημιουργία αυτού του αισθήματος ικανοποίησης παραγωγής έργου με αυτόν τον ξεχωριστό τρόπο.

Μια εξίσου ενδιαφέρουσα οπτική προσφέρει ο Γ.Π. μέσα από την περιγραφή του δικού του βιώματος αλληλεπίδρασης με τους συνεργάτες του: «Όταν πέντε άτομα μαζευτούν να γράψουν κάτι, ο καθένας θα προσπαθήσει να αποδείξει ότι είναι καλύτερος από τους άλλους, δεν τον ενδιαφέρει το τελικό αποτέλεσμα. Κι εγώ το 'χω κάνει, δηλαδή, είναι δεδομένο. Το ωραίο με τη Ματριόσκα είναι ότι δεν αναφέρει, όλα είναι υπό την ομπρέλα του *Elroy*, δεν υπάρχει δηλαδή ότι αυτό το 'χει γράψει αυτός, δεν υπάρχουν ονόματα έξω και λοιπά. Οπότε αυτό είναι πολύ ωραίο, ουσιαστικά συμμετέχεις ανώνυμα και εκεί κάπως απαλύνεται αυτό το θέμα, δεν υπάρχει το εγωιστικό. Δεν προσπαθείς ν' αποδείξεις κάτι και βλέπεις λίγο καλύτερα τη μεγαλύτερη εικόνα ας πούμε το τι προσπαθείτε να κάνετε όλοι μαζί ουσιαστικά αυτό που θα δει το κοινό είναι το *Elroy*, συγκεκριμένα στη Ματριόσκα, που είναι ένα ψευδώνυμο όλης της δημιουργικής ομάδας».

Στην πραγματικότητα, η γέννηση του πολιτιστικού περιεχόμενου που έλαβε χώρα στη Ματριόσκα φαίνεται να συνετέλεσε στην συρρίκνωση του συγγραφέα ως κυρίαρχης περσόνας που καθοδηγεί την παραγωγή γνώσης, συναγωγή που αποτέλεσε θεμελιώδες στοιχείο δόμησης της μετανεωτερικής συνθήκης του

θανάτου του συγγραφέα και τη μετάβαση στη δύναμη της διακειμενικότητας του κειμένου στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Στο μεταμοντέρνο πεδίο της ψηφιακής αναδημιουργίας, σύμφωνα με τον Σκαρπέλο, «αυτή η νέα ύπαρξη του κειμένου ως δια-κειμένου φτάνει στην καθαρότερη μορφή του με το υπερκείμενο». (1999: 99). Κατ' αυτόν τον τρόπο, όπως διαπιστώνει ο Γ.Π. «*Ναι, συγκεκριμένα στη Ματριόσκα, ναι αυτό συμβαίνει και χάνει την ταυτότητά του. Εμφανίζεται ο Elroy, ως ψευδώνυμο, ... όταν ξεκινάει το διήγημα δεν λέει είναι του Γιάννη ή οτιδήποτε, όπως όταν είχαμε βγάλει μαζί με τα άλλα δυο παιδιά στον Εξάντα, και στο εξώφυλλο είχε τα ονόματά μας. Ε ναι...ουσιαστικά χάνει την ταυτότητά του, όπως τη χάνει κι αυτός που γράφει το άρθρο στη wikipedia*». Κατά την γνώμη μας, η απώλεια της ταυτότητας που παρατηρεί ο Γ.Π. ότι συμβαίνει μέσα από τη διαδικασία της ομότιμης παραγωγής θα λέγαμε ότι μάλλον αντιστοιχεί στην «ετερογένεση» (Levy, 1999: 34), που υπεισέρχεται ως διαδραστική διαδικασία και εμπλουτίζει τις προσωπικές ιδιότητες του υποκειμένου ως διαλογικού όντος, μέσα από την κοινωνικοποίηση του εντός του κυβερνοχώρου, και όχι στην διάλυση του καθεαυτού υποκειμένου. Στο ευρύτερο πλαίσιο της ομότιμης παραγωγής προς την κατεύθυνση επέκτασης της σε άλλους παραγωγικούς κλάδους, θα λέγαμε ότι η «ετερογένεση» λειτουργεί μέσα από τη διαρκή επεξεργασία και διαμοίραση των άυλων αγαθών ως κοινών από τα δίκτυα των ομότιμων παραγωγών. Έτσι η διαμοίραση της γνώσης για την εκπόνηση τεχνικών που προωθούν την αιφόρο ανάπτυξη, για παράδειγμα, δίνει την δυνατότητα μέσα από ομότιμες διαδικασίες να αναπτυχθούν ομότιμες πρακτικές που, θα μπορούσαν ενδεχομένως να συμβάλλουν στη μετάβαση σε ένα νέο τεχνοοικονομικό παράδειγμα.

Όσον αφορά τη διακυβέρνηση του εγχειρήματος της *Ματριόσκα*, ο τρόπος επιλογής του συντονιστή του εγχειρήματος, όπως προαναφέρθηκε, βασίστηκε στο *duocracy*, και αφορούσε τη διεκπεραίωση των οργανωτικών διαδικασιών. Αναφέρει σχετικά ο Γ.Φ. «*Κατ' αρχήν ο ρόλος ήταν άτυπος. Έχει σημασία αυτό, δεν υπήρξε ιεραρχική δομή, και υπήρξε λίγο αυτόματα. Δηλαδή όλοι μέσω του Β. είχαμε γνωριστεί, σαν αρχική ιδέα ήταν και του Β., που όλα ήρθαν αυτόματα.... Σε κάθε περίπτωση, όλα λειτούργησαν δημοκρατικά, δηλαδή υπάρχει μέσα το δημοκρατικό μοντέλο, με ψηφοφορίες, ακόμα και για την επιλογή ενός εικαστικού, του*

εξώφυλλου ας πούμε, υπήρξε διαβούλευση ιδεών, υπήρξαν προτάσεις και στο τέλος υπήρξε ψηφοφορία, εμείς οι έξι να δούμε ποιο μας αρέσει από τα πέντε που υλοποιήθηκαν ποιο θα επιλέξουμε. Δηλαδή ο ρόλος του ήταν τελείως συντονιστικός». Κατ' ουσία, όπως εξηγεί ο Γ.Κ. «Στην ομάδα υπάρχει ένας πυρήνας 2-3 ατόμων που δίνουν το έναυσμα για νέα projects. Συνήθως αυτοί είναι που δρουν πιο έντονα συντονιστικά (κάποιος στο μουσικό κομμάτι, στο κομμάτι των κείμενων, της προώθησης). Δεν υπάρχει κάποιος τρόπος επιλογής συντονιστή, αυθόρμητα συνήθως γίνεται αυτό».

Έχοντας κατά νου την «τυραννία της μη-δομής», ως παράγοντα που μπορεί να παρεμποδίσει την ομαλή λειτουργία του έργου της παραγωγής, η ύπαρξη συντονιστή κατά κοινή ομολογία των συμμετεχόντων ήταν επιβεβλημένη, κυρίως όσον αφορά την ανάληψη των διαδικαστικών καθηκόντων και της τήρησης του χρονοδιαγράμματος των εργασιών. Αναφέρει ενδεικτικά ο Η.Κ. «Ειδικά όταν, όπως στην περίπτωσή μας, το εγχείρημα αφορά στην έκδοση ενός βιβλίου και στην ομάδα συμμετέχουν άτομα τα οποία δε γνωρίζονται μεταξύ τους και δε διαμένουν καν στην ίδια πόλη ή χώρα. Δεν έχει να κάνει με το περιεχόμενο, το οποίο διαμορφώνεται δυναμικά από τις συνεισφορές όλων των μελών, αλλά με σημαντικά διαδικαστικά θέματα». Κατά τον Γ.Π. η ύπαρξη του συντονιστή είναι απαραίτητη σε ομότιμα εγχειρήματα «ειδικά στην αρχή που ... δεν είναι ευρέως γνωστό, δεν είναι μέσα στην κουλτούρα, στην παιδεία, οτιδήποτε, νομίζω ότι ένας συντονιστής χρειάζεται να υπάρχει. Δεν είναι ότι κερδίζει κάτι παραπάνω από τους άλλους απλώς κάνει περισσότερη δουλειά από τους άλλους. Είναι ομότιμος με τους άλλους, ούτε μετράει διπλή η ψήφος σε κάτι, ούτε να κάνει πράγματα χωρίς να ενημερώνει τους άλλους. Είναι κάποιος που μπορούμε να πούμε ότι είναι γραμματέας εφορευτικής επιτροπής, κάποιος ο οποίος το οργανώνει». Για τα εγχειρήματα κλειστής ομάδας ο Γ.Φ. επισημαίνει «Στην κλειστή ομάδα που είναι επιλεγμένα τα άτομα, είναι λίγο ρόλος όχι τόσο καθοδηγητικός, όχι τόσο εξουσιαστικός, είναι λίγο χρονοδιεκπεραιωτικός. Αυτό, τίποτα παραπάνω. Επειδή υπάρχουν δουλειές, υπάρχουν διαδικασίες να γίνουν, κάποιος πρέπει να φροντίσει, όχι να επιβάλλει, να φροντίσει είτε υπενθυμητικά, να φτιάξει ένα εργαλείο, να συλλέξει πράγματα, να φροντίσει να λειτουργήσει το πράγμα. Είναι καθαρά

λειτουργικός δηλαδή ο ρόλος. Πρόσεξε με, όμως είναι καθαρά λειτουργικός χωρίς οτιδήποτε άλλο, αν μιλάμε για το κλειστό μοντέλο. Όχι λοιπόν, ο ρόλος του συντονιστή στα κλειστά μοντέλα δεν είναι απαραίτητος, παρά μόνο ενός ανθρώπου λειτουργίας των διαδικασιών που έχουν από κοινού οριστεί. Τίποτα από αυτά δεν χρειάζεται παραπάνω».

Ωστόσο, βασική ευθύνη του συντονιστή στη *Ματριόσκα*, εξαιτίας της καλλιτεχνικής φύσης του εγχειρήματος και του πολυμορφικού περιεχομένου που το προσδιόριζε, ήταν και η επιμέλεια των ιστοριών, της μουσικής και του φωτογραφικού υλικού ώστε να προκύψει η απαραίτητη ομοιογένεια. Ο ίδιος ο συντονιστής του έργου B.K., όσον αφορά την αναγκαιότητα ύπαρξης συντονιστή τονίζει ότι «Ναι, ειδικά αν μιλάς για καλλιτεχνικά και θες να έχεις ένα αφήγημα με συνοχή, κατά τη γνώμη μου είναι απαραίτητη». «Ουσιαστικά, αυτό που έγινε σαφές, μέσα σε άλλα, από την εμπειρία της *Ματριόσκα* ήταν η σημαντικότητα του ρόλου του συντονιστή ως προς τη συνοχή στην τελική μορφή του έργου, είτε ήταν μουσική είτε βιβλίο. Αυτή η σημαντικότητα, αυξανόταν όσο το έργο γινόταν πιο σύνθετο, περιλαμβάνοντας διάφορες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης» (Kostakis-Dreschler, 2013: 9).

Στο σημείο αυτό νομίζουμε ότι είναι σημαντικό να αναφερθούμε στον τρόπο οργάνωσης της ανάπτυξης των πληροφοριακών έργων που θεωρούνται, όπως έχουμε επισημάνει παραπάνω, η αιχμή του δόρατος για την εξέλιξη της γνωσιακής οικονομίας και την ανάδυση της ομότιμης παραγωγής ως ενδεχόμενο νέο τρόπο παραγωγής. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Muller (2006), η δομοστοιχείωση (modularity) πιθανά να δημιουργήσει κάποια ζητήματα όσον αφορά την αρχική ουσία του σχεδιασμού του προς αναπαραγωγή κώδικα. Αρχικά, αυτά τα ερωτήματα είναι περιορισμένα, εφόσον οι εργασίες του καθορισμού της αρχιτεκτονικής του συνήθως οροθετούνται από τον εμπνευστή του έργου. Όσο το έργο αναπτύσσεται, αυτά τα ζητήματα αποκτούν μεγαλύτερη βαρύτητα καθώς συνδέονται άμεσα με τη συνοχή του ρεπερτορίου των εισροών και επομένως με την συνοχή της ίδιας της ομάδας. Η λύση σε αυτές τις περιπτώσεις έγκειται στην ανάδυση των συντονιστών/ηγέτων των ομάδων εργασίας, καθώς ο βασικός ρόλος που επιτελούν είναι αυτός του συνεκτικού ιστού στην γνωσιακή βάση της ομάδας εξαιτίας της

επιμέρους γνώσης που κατέχουν, και η οποία διαμοιράζεται δημιουργικά μέσω της επιρροής που ασκούν στα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας (Muller, 2006:82).

Στο πλαίσιο αυτό, στο ομότιμο εγχείρημα της *Ματριόσκα* η «τυραννία της μη-δομής» θα λέγαμε ότι αποφεύχθηκε γιατί εξ αρχής επιλέχθηκε το κλειστό μοντέλο παραγωγής και, ακολουθώντας τη διαδικασία του *duocracy* που χαρακτηρίζει την ομότιμη διακυβέρνηση, ο συντονισμός της ομάδας αναλήφθηκε από τον εμπνευστή του έργου. Έτσι, η λύση που κατά τον Muller μπορεί να μειώσει τον κίνδυνο της έλλειψης συνοχής στη διαδικασία παραγωγής, η ύπαρξη δηλαδή συντονιστή που κατέχει την επιμέρους γνώση, στην περίπτωση της *Ματριόσκα* λειτούργησε παραδειγματικά. Ο συντονιστής Β.Κ. ήταν αυτός που κατείχε την επιμέρους γνώση, γιατί ήταν αυτός που μοιράστηκε την ιδέα του και επιδρούσε δημιουργικά στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας καθώς αποτελούσε τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα τους. Αυτό που φαίνεται είναι ότι ο τρόπος οργάνωσης των διαδικασιών ομότιμης παραγωγής στο ΕΛ/ΛΑΚ φαίνεται να εφαρμόζει σωστά και στις περιπτώσεις συνδιαμόρφωσης περιεχομένου σε εγχειρήματα δημιουργίας συνεργατικής τέχνης.

Με την εμπειρία λοιπόν της *Ματριόσκα*, το επόμενο ομότιμο εγχείρημα καλλιτεχνικής έκφρασης που ακολούθησε, *Ο άνδρας με την πουά γραβάτα*, κινήθηκε σε ύδατα λιγότερο πολυσύνθετα, επιλογή η οποία επέτρεπε μια πιο υποδειγματική από κάτω προς τα πάνω μορφή διακυβέρνησης του έργου. Κατά αυτόν τον τρόπο, χρησιμοποιήθηκε ως υπόδειγμα το ανοικτό μοντέλο της Wikipedia στον τρόπο οργάνωσης και παραγωγής του πολιτιστικού προϊόντος (Kostakis-Dreschler, 2013: 9). Στηριγμένο στον πυρήνα της δημιουργικής ομάδας της *Ματριόσκα*, και έχοντας τον ίδιο συντονιστή, όπως αναφέρει ο Β.Κ. «είχε πιο *modular* σχεδιασμό. Δηλαδή επειδή η ανάπτυξη του έργου γίνεται σε ορόφους... είναι ένας άνδρας που πέφτει από έναν ουρανοξύστη και καθώς πέφτει βλέπει τι γίνεται σε κάθε όροφο και κάθε όροφος έχει μια σκηνή. Αυτό έγινε επίτηδες για να είναι ο ρόλος του συντονιστή λιγότερο σημαντικός Ούτως ώστε ο καθένας να μπορεί να αναπτύσσει διαφορετικό αφήγημα σε κάθε όροφο, έχοντας υπόψη του το ενιαίο αφήγημα. Αλλά και πάλι είναι σημαντικός ο ρόλος του συντονιστή, κάποιος έπρεπε να αποφασίσει τι θα πρέπει να γίνει στο τέλος, ας πούμε, αλλά

θεωρώ ότι όσο περισσότερο modular γίνεται ο σχεδιασμός στην αρχή και η υποδομή του project τόσο λιγότερη σημασία θα παίζει ο ρόλος του συντονιστή».

Ο παραπάνω στόχος έγινε δυνατός μέσω ενός εργαλείου wiki, στα πρότυπα της Wikipedia, που στήθηκε για αυτόν ακριβώς το σκοπό. Παράλληλα, οι πρώτες παράγραφοι γράφτηκαν από τον εμπνευστή και συντονιστή του έργου B.K, ο οποίος, αποτέλεσε και πάλι τον συνδετικό κρίκο του έργου (Muller, 2006). Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι τα έξι άτομα που συμμετείχαν δεν συναντήθηκαν ποτέ μεταξύ τους. Εξαιτίας της μεγαλύτερης δομοστοιχείωσης των εργασιών του εγχειρήματος η ύπαρξη του συντονιστή ίσως δεν είχε την ίδια βαρύτητα όπως στο προηγούμενο εγχείρημα. Σύμφωνα με τον A.B. «*Στη Ματριόσκα πίστευα ότι η ύπαρξη συντονιστή είναι απαραίτητη. Στον Άνδρα με την Πουά Γραβάτα είδα ότι ίσως και να μην είχα τόσο δίκιο τελικά. Σίγουρα είναι απαραίτητη η ύπαρξη εκείνου που θα αναλάβει να ράβει και να κολλά τα νέα με τα παλιά, αλλά ο συντονιστής του 'είμαστε εδώ-προχώρα έτσι-μη ξεφύγεις προς τα εκεί' ίσως τελικά και να μην χρειάζεται καθώς νιώθεις ότι συμβάλεις σε πράγματα σημαντικά για το έργο*». Αυτό που

Η εμπειρία της συγγραφής του Άνδρα με την Πουά Γραβάτα, για τους συνδημιουργούς φαίνεται ότι εξαργύρωνε την συσσωρευμένη γνώση που είχε αποκτηθεί από την προηγούμενη εμπειρία της Ματριόσκα. Ενδεικτικά, για τον A.B., «*Στον Άνδρα με την Πουά Γραβάτα τα πράγματα ήταν ακόμη πιο ελεύθερα με τον B. και πάλι ως συντονιστή αρχικά, δημιουργώντας την αφετηρία και τη βάση του έργου. Εκεί τα πάντα ήταν πολύ ελεύθερα, αφού κανείς μας δεν ήξερε τι θα συμβεί από όροφο σε όροφο (ανά κεφάλαιο) στο έργο και ήταν ωραίο να βλέπεις τις ιδέες σου να δένουν με των υπολοίπων και να δημιουργούν αυτό το αποτέλεσμα. Ένωθες σε κάθε στάδιο συντονιστής ο ίδιος*». Επιπρόσθετα, η δημιουργική κινητικότητα που επιτυγχάνεται μέσω των συνεισφορών περιεχομένου και αποτελεί βασική πτυχή της από κοινού γέννησης περιεχομένου στην ομότιμη παραγωγή αναδύθηκε ακόμα περισσότερο. Σύμφωνα με τον Γ.Φ. «*στο κομμάτι, του Άνδρα με την πουά γραβάτα, σπάσαμε λίγο την γραμμική έννοια του συγγραφέα. Δηλαδή ο κλασικός ορισμός αιώνων είναι ότι ένας άνθρωπος κάθεται μόνος και γράφει ένα κείμενο. Αυτός είναι ο αμιγώς λογοτεχνικός ορισμός. Και αν κατά*

καιρούς είχαμε κάποιες συνεργασίες, ήταν σε επίπεδο σκυταλοδρομίας, δηλαδή γράφω εγώ ένα κομμάτι πάρε το και συνέχισε το. Τώρα μπήκαμε σε μια λογική όπου χρησιμοποιήσαμε μια πραγματική λειτουργία του διαδικτύου, την από κοινού συνδιαμόρφωση περιεχομένου, με επάλληλες προσθήκες και αλλαγές που τελικά δεν ξέρεις ποιος έχει κάνει τι, όπου είναι ένα μεικτό περιβάλλον περιεχομένου που πρακτικά έξι άνθρωποι, έξι συγγραφείς, γράψαμε ένα έργο χωρίς να γνωρίζεις ποιος έγραψε τι. Δηλαδή σπάσαμε το μονοσήμαντο ορισμό του συγγραφέα ως ατόμου. Που είναι ένα από τα παραδείγματα που χρησιμοποιείται στο wiki περιβάλλον, ένα από τα παραδείγματα του τι αλλαγές μπορεί να επιφέρει το διαδίκτυο και όλες οι δυνατότητες του στην παραδοσιακή κλασική λογοτεχνία».

Λαμβάνοντας υπόψη τον προαναφερόμενο σχολιασμό, ιδιαίτερη βαρύτητα αποκτά η παρατήρηση του Bolter, ότι στον κυβερνοχώρο «ο εαυτός δεν δομείται πλέον ως μια αυτόνομη, αυθεντική (authorial) φωνή. Αντίθετα μετατρέπεται σε ένα περιπλανώμενο μάτι που καταλαμβάνει διαδοχικά διάφορες οπτικές θέσεις» (στο Σκαρπέλος, 1999: 102). Αυτή η περιπλάνηση, και η δυνατότητα θέασης από ποικίλες οπτικές γωνίες συναποτελούν το νέο καθεστώς της γνώσης (1999: 102). Επιπλέον, αφενός αναδεικνύεται η σημαντικότητα των παραγωγών/χρηστών στην παραγωγή τεχνολογίας προσαρμόζοντας την στις αρχές και στις χρήσεις τους και αφετέρου υπογραμμίζεται η ταχύτατη πλέον «ανάδραση ανάμεσα στην διάδοση της τεχνολογίας και την επαύξηση της» (Castells, 2003: 57).

Παρά το γεγονός της δικτυοκρατικής δομής των ιδιόκτητων πλατφόρμων κοινωνικής δικτύωσης και διαδικτυακής μικροχρηματοδότησης, δομής που ενισχύει τη μεγιστοποίηση του κέρδους των επιχειρηματιών και ξεφεύγει από τη λογική της ομότιμης προοπτικής, οι συμμετέχοντες στα ομότιμα εγχειρήματα που εξετάζονται, εκτιμούν ότι αυτές με την κατάλληλη χρήση μπορούν να προωθήσουν σημαντικά τη γνωσιακή παραγωγή. Αναφέρει ενδεικτικά ο Α.Β.: «Με τη σωστή χρήση τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προσφέρουν.... βοήθησαν πολύ κατά τη γνώμη μου στην προώθηση των δικών μας εγχειρημάτων, οπότε σε μία βάση ενημέρωσης και διαφήμισης, είμαι υπέρ της χρησιμοποίησής τους. Όσο για τη διαδικτυακή χρηματοδότηση σαφώς δεν θα μπορούσα να είμαι αντίθετος. Θα αρχίσει να ακούγεται όλο και περισσότερο και δεν θα αργήσει η στιγμή που θα την

συμπεριλαμβάνουν όλοι ως μία σκέψη στο μυαλό τους αρχίζοντας να επιχειρούν κάτι καινούριο». Στην πραγματικότητα, «οι ομότιμοι παραγωγοί μπορούν να επωφεληθούν από τις ιδιόκτητες πλατφόρμες, από τη στιγμή που αγωνίζονται για την προστασία των δικαιωμάτων τους ως οι πραγματικοί δημιουργοί της αξίας, και σε συνθήκες κοινωνικής ισχύος, μπορούν δυνητικά να μετατρέψουν αυτές τις πλατφόρμες σε κοινό αγαθό» (Bauwens, 2012: 263).

Σχετικά με την πνευματική ιδιοκτησία του έργου και την περαιτέρω προώθηση του, κυκλοφόρησε με άδεια Peer Production Licence (PPL), και παρουσιάστηκε από έξι θεατρικές ομάδες στην Αθήνα, Πάτρα, και άλλες περιοχές της Ελλάδας, στο πνεύμα του πολιτιστικού κοινού αγαθού. Ωστόσο, υπήρξε και η περίπτωση προσπάθειας κερδοσκοπικής εκμετάλλευσης του έργου. Στο πλαίσιο αυτό, η άδεια PPL έχει δημιουργηθεί ως μια απόπειρα νομικής σύστασης τροποποιημένων πνευματικών δικαιωμάτων και, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, αποσκοπεί στη βιωσιμότητα των ομότιμων παραγωγών, εφόσον τα παραγόμενα τεχνουργήματα χρησιμοποιηθούν από τους ενδιαφερόμενους, όχι ως κοινά αγαθά αλλά με σκοπό τη συσσώρευση κέρδους. Χαρακτηριστικά αναφέρει ο Β.Κ. «*Αν θέλεις να πάρεις το έργο και να το εξελίξεις και να συνεισφέρεις πίσω στα κοινά, ή αν θέλεις να πάρεις το έργο να το εξελίξεις, να μην το εξελίξεις και να το παίζεις δωρεάν με ελεύθερη είσοδο στον κόσμο, πάλι δηλαδή να συνεισφέρεις σε ένα κοινό εντελώς άυλο, ένα entertainment common, αν θέλεις να κάνεις αυτό είσαι ελεύθερος. Αν θέλεις όμως να πάρεις το έργο και να βάλεις εισιτήριο, όχι απλά για να βγάλεις τα έξοδα σου αλλά εισιτήριο με σεζόν κανονική και να βγάλεις έσοδα, όπως έκανε για παράδειγμα μια από τις έξι ή επτά θεατρικές ομάδες στην Αθήνα που το χρησιμοποιούσε για κερδοσκοπικό σκοπό, τότε θα μας δώσεις χρήματα*». Αυτό που θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε είναι ότι στην εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών, η αντικειμενική σχέση μεταξύ των κοινών και του κεφαλαίου, δεν συγκροτεί αυτόματα μια βαθιά διαφορά μεταξύ καπιταλιστικών και αντικαπιταλιστικών κοινών. Όπως φαίνεται και μέσα από τις παρατηρήσεις των άμεσα εμπλεκόμενων σε ομότιμα εγχειρήματα, είναι προς το συμφέρον της εξέλιξης της ομότιμης παραγωγής η διατήρηση και εξέλιξη των γνωσιακών κοινών. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά και ο Bauwens, σε κεφαλαιοκρατικές συνθήκες η

ομότιμη εργασία, και η κεφαλαιακή επένδυση σε αυτήν, μπορεί να συνεισφέρει στην βιωσιμότητα και των παραγωγών και των παραγόμενων κοινών τους (Bauwens, 2012: 262) .

Όσον αφορά τα μελλοντικά σχέδια ο Β.Κ. αναφέρει: «Αυτό που θέλουμε να κάνουμε είναι να μεταφράσουμε τον άνδρα... στα αγγλικά, να φτιαχτεί μια πλατφόρμα wiki theatre και έχοντας, ως case και ως πρώτο έργο τον άνδρα ...στα αγγλικά, να μεταφραστεί ενδεχομένως και σε άλλες γλώσσες ...θα υπάρχουν τα εργαλεία και η γνώση, εκλαϊκευμένη όμως γνώση, όχι με ένα άρθρο, δηλαδή 'παιδιά εμείς είδαμε από την εμπειρία μας ότι ένα έργο για να πετύχει πρέπει να έχει αυτά τα χαρακτηριστικά, μπορείτε να μπείτε στο wiki μας και να φτιάξετε τα δικά σας έργα'. [Μπορούν να επιλέγουν] κάτω από ποιους όρους και ποιες άδειες τέλος πάντων θα διανέμονται τα έργα και να παρέχουμε την τεχνογνωσία σε ανθρώπους που θέλουν να γράψουν έργα, να παρέχουμε το δικό μας έργο σαν πρώτο case αυτού του είδους της συνεργατικής συγγραφής και να είναι και μια πλατφόρμα για θεατρικές ομάδες, ερασιτεχνικές για παράδειγμα, χωρίς να έχουν κανένα πρόβλημα με το νόμο να μπορούν να παίζουν παραστάσεις οι οποίες διατίθενται κάτω από άδειες που προσανατολίζονται στα κοινά».

Ωστόσο, σχετικά με τη θέση των εξεταζόμενων εγχειρημάτων στο παρόν πλαίσιο, και τη δυναμική τους να πυροδοτήσουν μια ευρύτερη αναπροσαρμογή στον τομέα πολιτιστικής παραγωγής, ο εμπνευστής τους και πρωτεργάτης του ελληνικού P2P από το 2007, Β.Κ. διατηρεί μια συγκρατημένη αισιοδοξία, σχολιάζοντας χαρακτηριστικά: «Νομίζω ότι αποτελούν ανιχνευτικές, προς το παρόν, προτάσεις ενός νέου επιχειρηματικού μοντέλου που μπορεί να αναπτυχθεί βασισμένο στην εμπειρία και στις τεχνολογίες από το ομότιμο κίνημα, ένα εναλλακτικό μοντέλο συνεργατικής τέχνης που μπορεί να είναι βιώσιμο αναφορικά με τα δικά του έξοδα. Να μπορεί να βγάξει τα λεφτά του δηλαδή. Γιατί, όπως γνωρίζεις, ειδικά στην Ελλάδα οι περισσότεροι που γράφουν μουσική, βιβλία κλπ πολλές φορές μπαίνουν και μέσα. Αυτό προσπαθεί να δείξει, να σταχυολογήσει έναν εναλλακτικό δρόμο. Για την ώρα είμαστε στα ξεκινήματα. Αν για παράδειγμα το πείραμα με την διεθνοποίηση του άνδρα...πετύχει και δείξει ότι μπορείς να παράγεις συνεργατικά πολιτισμό, μπορείς να εξελίξεις συνεργατικά τον πολιτισμό

και μπορείς, ενώ όλα αυτά γίνονται συνεργατικά και ανοικτά και στην σφαίρα των κοινών και οι συνδημιουργοί να μπορούν να εξασφαλίζουν κάποια χρήματα, να μπορούν να ζουν οι άνθρωποι, τότε νομίζω ότι θα είναι μια λιγότερο ανιχνευτική πρόταση και ένα βήμα πιο κοντά στο να έχεις ένα εναλλακτικό μοντέλο παραγωγής τέχνης ας πούμε, και όχι ένα μοντέλο που καθορίζεται από το τι θέλει η αγορά γιατί πολύ απλά ανοίγεις το παιχνίδι, και αλλάζεις τους όρους που παράγεται και καταναλώνεται η τέχνη». Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Bauwens, η ομότιμη παραγωγή, εξαιτίας της υπερ-παραγωγικής φύσης της και του έμφυτου βιώσιμου χαρακτήρα της, γίνεται η συνθήκη για να ξεπεραστεί ο καπιταλισμός. Η λογική της, που είναι η συνεισφορά σε ένα κοινό διαχειριζόμενο από συλλογικότητες προσανατολισμένες στην κοινωνική επωφέλεια, η βιωσιμότητα των οποίων θα είναι δυνατή μέσω επιχειρηματικών μοντέλων προσανατολισμένων στην αναπαραγωγή κοινών με ομότιμες διαδικασίες, βάζει το θεμέλιο για μια νέα οικονομικοκοινωνική μορφή, που θα εστιάζει στον πυρήνα της γέννησης της αξίας των κοινών. Κατά αυτόν τον τρόπο, η Ομότιμη Παραγωγή Βασισμένη στα Κοινά μπορεί να ενισχύσει ταυτόχρονα το δικτυοκρατικό κεφάλαιο και την αναπαραγωγή των κοινών (Bauwens, 2012: 264).

Συμπεράσματα

Η εργασία αυτή αποσκοπούσε στη διερεύνηση της ομότιμης παραγωγής γνωσιακού περιεχομένου στα ψηφιακά περιβάλλοντα και των ιδιαίτερων δομών διακυβέρνησης και ιδιοκτησίας, οι οποίες διακρίνουν τις διαδικασίες οργάνωσης και διακίνησης των άυλων αγαθών που δημιουργούνται. Επιπλέον, κατά πόσο οι προοπτικές αυτές συνθέτουν ένα εναλλακτικό μοντέλο παραγωγής, το οποίο θα μπορούσε, ενδεχομένως, να επεκταθεί σταδιακά εκτός του ψηφιακού περιβάλλοντος, στους κόλπους του οποίου έχει γαλουχηθεί, προτείνοντας μια νέα αντίληψη πολιτικής οικονομίας. Για τη στοιχειοθέτηση της υπόθεσης μας επιλέξαμε να εξετάσουμε τη δράση της ελληνικής κοινότητας του P2P και συγκεκριμένα: τον ελληνικό κόμβο P2P, το ελληνικό ομότιμο εγχείρημα P2P Lab-Research Hub, και δύο ψηφιακά έργα πολιτιστικής δημιουργίας. Στη συνέχεια, θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε, σχολιάζοντας κριτικά, τα σημεία εκείνα, τα οποία, μέσα από την ανάλυση του υλικού που διαθέταμε, ανέδειξαν, κατά τη γνώμη μας, τα βασικά ζητήματα της έρευνας μας.

Το P2P Lab – Research Hub, όπως καθορίζεται και το ίδιο ως ομότιμο εγχείρημα, λειτουργεί με ομότιμες διαδικασίες διακυβέρνησης, προωθώντας ένα αυτό-διαχειριστικό πρότυπο οργάνωσης που εδραιώνεται στη ρευστή ιεραρχία, στην από κοινού λήψη των αποφάσεων, στην αξιοκρατία. Αυτό που παρατηρούμε είναι ότι η αυτό-διαχειριστική μορφή οργάνωσης του είναι δυνατή, καθώς, προς το παρόν, στηρίζεται σε ένα ολιγάριθμο πυρήνα συνεργατών. Σε ενδεχόμενη διεύρυνση της ομάδας είναι πιθανό, όπως εικάζουν και κάποια από τα μέλη της ομάδας, το αυτό-διαχειριστικό μοντέλο να μην είναι πια το πλέον κατάλληλο. Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενες ενότητες, η «τυραννία της μη-δομής» έχει αρνητικές επιδράσεις στη διατήρηση της βιωσιμότητας πολλών ομότιμων εγχειρημάτων. Στην περίπτωση του P2P Lab Research Hub, ίσως, χρειαστεί η σύσταση μιας πιο ισχυρής οργανωτικής μορφής ιεραρχικά δομημένης, όπως, για παράδειγμα, συμβαίνει στα ανοικτά μοντέλα παραγωγής γνωσιακών έργων ή στο διεθνές Ίδρυμα P2P. Η αρχή αυτή θα έχει συντονιστικό ρόλο και θα παρεμβαίνει «σωστικά» σε περιπτώσεις που

θα απειλείται η βιωσιμότητα ή η συνοχή του εγχειρήματος. Ωστόσο, αυτό που φαίνεται να μειώνει την ισχύ της προηγούμενης υπόθεσης είναι το κοινό όραμα και ήθος που διακρίνει τους συμμετέχοντες στο ομότιμο εγχείρημα του P2P Lab-Research Hub. Επιπλέον, νομίζουμε ότι το ειδικό ενδιαφέρον των μελών του για την έρευνα των πτυχών της ομότιμης παραγωγής και των διαφόρων ζητημάτων που προκύπτουν στον πυρήνα της δράσης και εξέλιξης τους, θα μπορούσε να παράγει πολύ χρήσιμη ανατροφοδότηση για την λείανση των προβληματικών πλευρών που παρατηρούνται κατά την εφαρμογή της.

Όσον αφορά τη νομική μορφή σύστασης του P2P Lab – Research Hub -ατομική επιχείρηση- διακρίνουμε πως έχει επιλεγεί από τους συνεργάτες του επειδή τους προσφέρει τη δυνατότητα να επιδοτούνται τα έργα τους από κοινοτικά κονδύλια. Αυτή η επιλογή φαίνεται να φέρνει το εγχείρημα πιο κοντά σε συμβατικά επιχειρηματικά μοντέλα, ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραλείψουμε ότι οι ίδιοι προτιμούσαν τη σύσταση ενός κοινωνικού συνεταιρισμού. Έτσι, θα ήταν πιο κοντά στο ιδεολογικό πνεύμα και τις πρακτικές που χαρακτηρίζουν την ομότιμη παραγωγή. Από την άλλη πλευρά, η μορφή του κοινωνικού συνεταιρισμού δεν επιδοτείται από κρατικά ή κοινοτικά κονδύλια εξαιτίας του ισχύοντος οικονομικού πλαισίου. Στο σημείο αυτό, κατά τη γνώμη μας, οι συνεργάτες του Lab προχώρησαν σε μια συμβιωτική κίνηση με την παρούσα τάξη πραγμάτων, προκειμένου να πετύχουν το στόχο τους, τη δημιουργία δηλαδή ενός ανεξάρτητου ερευνητικού κέντρου των ομότιμων προοπτικών στο ελληνικό συμφραζόμενο. Στην πραγματικότητα, τέτοιες συμβιωτικές κινήσεις διέκριναν τις πρακτικές αρκετών ομότιμων έργων στο παρελθόν. Επιπρόσθετα, αυτού του είδους η «συμβίωση», «η λειτουργία υπό την ανοχή του συστήματος», όπως έχει πολύ εύγλωττα παρατηρήσει μέλος της ελληνικής κοινότητας του P2P, υπήρξε καθοριστική για την ανάδυση εναλλακτικών μοντέλων επιχειρηματικότητας και τη διάδοση των πληροφοριακών κοινών.

Σχετικά με τον τρόπο παραγωγής των έργων, διακρίνουμε ότι το P2P Lab – Research Hub προωθεί την ομότιμη παραγωγή μέσα από τη δομοστοιχείωση των εργασιών και τη δημιουργική ανακυκλωτική διεργασία των συνεισφορών των συμμετεχόντων, όντας ανοικτό στις συνεργασίες και σε αντικείμενα διερεύνησης,

που προωθούν τις ομότιμες τεχνολογίες και πρακτικές. Κάτι το οποίο παρατηρούμε είναι ότι η ελεύθερη διαμοίραση του ερευνητικού έργου που συντελείται εντός του κόλπου του Lab, όπως επιστημονικά άρθρα και μελέτες, δεν επιτυγχάνεται πλήρως, κυρίως εξαιτίας των περιορισμών που θέτει το σύστημα δημοσίευσης των ακαδημαϊκών περιοδικών. Σε αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για αντίφαση σχετικά με την πρακτική της ελεύθερης διαμοίρασης της γνώσης, που διακρίνει τα ομότιμα εγχειρήματα και πρεσβεύει η ομότιμη θεωρία ως βασική πτυχή μετάβασης σε ένα διαφορετικό σύστημα ιδιοκτησίας βασισμένο στα κοινά. Ωστόσο, η πρακτική αυτή μας επαναφέρει στο νου την προηγούμενη διαπίστωση σχετικά με τον τρόπο επιλογής της νομικής σύστασης του P2P Lab, ως κίνηση συμβιωτική, δηλαδή, με το υπάρχον καθεστώς. Και σε αυτήν την περίπτωση, λοιπόν, φαίνεται ότι το P2P Lab-Research Hub προσεταιρίζεται το πρότυπο διακίνησης της παραγόμενης γνώσης που ισχύει στην ακαδημαϊκή κοινότητα, προκειμένου να μπορεί να είναι ανταγωνιστικό και να ισχυροποιήσει τη θέση του εντός αυτής. Θετικό πρόσημο αποτελεί το γεγονός ότι το ερευνητικό έργο του εργαστηρίου κυκλοφορεί ελεύθερα μέσα από τον ιστότοπο που διατηρεί. Επιπλέον, ιδιαίτερα αξιοσημείωτο είναι το έργο της επεξεργασίας νομικών μορφών τροποποιημένων πνευματικών δικαιωμάτων, που γίνεται από τα μέλη του, στοχεύοντας στη διάνοιξη του δρόμου για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των ίδιων των παραγωγών και των γνωσιακών έργων ως κοινών αγαθών.

Εδώ θα θέλαμε να υπενθυμίσουμε, ότι μια βασική μέριμνα της κοινότητας του P2P είναι η επίτευξη του επαρκούς βιοπορισμού των ομότιμων παραγωγών. Για να γίνει λοιπόν αυτό χρειάζεται, όπως λένε και οι ίδιοι, να δημιουργηθεί μια φόρμουλα συναλλαγής, ακόμα και αγοραίας αντίληψης, με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις που θα χρησιμοποιήσουν τα ομότιμα έργα για συσσώρευση κέρδους. Αυτό, κατά τη γνώμη μας, δεν αποτελεί απαραίτητα παρέκκλιση από τις αξίες που διέπουν την ομότιμη παραγωγή οι οποίες βασίζονται στην ελεύθερη διαμοίραση των παραγόμενων άυλων αγαθών. Όπως επισημαίνουν και οι θεωρητικοί εισηγητές της, είναι προς το συμφέρον των ομότιμων παραγωγών ο αγώνας για την εγκαθίδρυση των συνθηκών εκείνων που θα μπορέσουν, αφενός να επιτρέψουν

τον βιοπορισμό των γνωσιακά εργαζόμενων, και αφετέρου να εδραιώσουν σταδιακά τις ομότιμες πρακτικές στο υπάρχον πλαίσιο.

Η ελληνική κοινότητα του P2P, ακολουθώντας της επιταγές της ομότιμης θεωρίας, προσανατολίζεται σε εναλλακτικά μοντέλα παραγωγής τα οποία βασίζονται στις κοινοτικές αξίες, στις προσωπικές δεξιότητες των συνεργαζόμενων μελών και στην αξιοκρατική κατανομή των κερδών, αν υπάρχουν, σε αυτούς που συνεισφέρουν περισσότερο. Η παραγωγή των πολιτιστικών προϊόντων της *Ματριόσκα* και του *Άνδρα με την Πουά Γραβάτα* νομίζουμε ότι αποτελούν δύο αρκετά επιτυχημένα εγχειρήματα παραγωγής συνεργατικής τέχνης που υποστηρίχθηκαν από ομότιμες πρακτικές. Η *Ματριόσκα* κυκλοφόρησε από τον εκδοτικό οίκο Βορειοδυτικές Εκδόσεις με άδεια Creative Commons και τα έσοδα που προέκυψαν χρηματοδότησαν τον *Άνδρα με την Πουά Γραβάτα*. Η συνεργασία μεταξύ των μελών των ομάδων για την συνδιαμόρφωση του περιεχομένου των έργων έγινε αποκλειστικά μέσω του ψηφιακού περιβάλλοντος. Στην πραγματικότητα, ο σχεδιασμός των μελλοντικών εγχειρημάτων στηρίζεται στην αυτό-χρηματοδότηση τους από τα έσοδα των προηγούμενων. Η οργάνωση τους διαμορφώνεται στη βάση των παραγωγικών διαδικασιών που διακρίνουν τα πληροφοριακά έργα. Στην ανάληψη, δηλαδή, του συντονισμού των εργασιών από αυτόν που έχει την αρχική ιδέα και τελικά είναι απαραίτητος για τη συνοχή του τελικού παραγόμενου έργου. Επιπλέον, αυτό που φαίνεται ελπιδοφόρο είναι η ανάδυση εναλλακτικών μοντέλων επιχειρηματικότητας, όπως το μοντέλο του εκδοτικού οίκου Βορειοδυτικές Εκδόσεις, που ξεκίνησε έχοντας στον πυρήνα της δημιουργίας του τα σπέρματα του ομότιμου ήθους και των ομότιμων πρακτικών και τεχνολογιών.

Ωστόσο, εκτιμούμε ότι στο χώρο του πολιτισμού η ομότιμη παραγωγή είναι πιο εύκολο να επεκταθεί, από ότι σε άλλους τομείς, εξαιτίας της ιδιαίτερης φύσης της τέχνης ως άυλου αγαθού και της ανάγκης έκφρασης της δημιουργικότητας που διακρίνει το μεγαλύτερο μέρος των χρηστών των ομότιμων δικτύων. Άλλωστε η συνεργατική τέχνη είναι ένα από τα βασικά «εξαγωγίμα» προϊόντα του διαδικτύου. Στο πλαίσιο αυτό, τα εγχειρήματα που αναλύσαμε στηρίχθηκαν κατεξοχήν σε έναν πυρήνα ατόμων που είχαν κοινό σημείο αναφοράς το συντονιστή των έργων και

εστίαζαν στην παραγωγή έργου που κάλυπτε το φάσμα των προσωπικών ενδιαφερόντων και την επιθυμία έκφρασης τους. Επιπλέον, τα μέλη των ομάδων βιοπορίζονται από άλλες πηγές –ακόμα και ο υπεύθυνος του εκδοτικού οίκου που υποστήριξε την έκδοση της *Ματριόσκα* εργάζεται στην εκδοτική βιομηχανία-συνθήκη που επιτρέπει την αυτό-χρηματοδοτική αντίληψη των επόμενων έργων και την αποποίηση οικονομικών απολαβών. Τι γίνεται όμως στο πλαίσιο της παραγωγής ομότιμων έργων ευρύτερης κλίμακας και σε άλλους τομείς παραγωγής; Όπως, πολύ εύστοχα παρατηρεί, ένα από τα μέλη της κοινότητας του ελληνικού P2P, ο ψηφιακός κόσμος δεν αποτελεί ένα ξεχωριστό κόσμο αλλά είναι μέρος του πραγματικού.

Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι επικρατούσες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στην ελληνική πραγματικότητα, έχουν καλλιεργήσει το έδαφος για την ανάδυση όλο και περισσότερων εγχειρημάτων που μοιράζονται τις αξίες των κοινοτήτων παραγωγής γνωστικού έργου. Αυτές της διαμοίρασης, της συμμετοχής, της συνεργασίας και της ανοικτότητας μέσα από αυτό-διαχειριζόμενες μορφές οργάνωσης. Σύμφωνα με τα μέλη της ελληνικής κοινότητα του P2P, κάποιοι ιδιαίτεροι παράγοντες που χαρακτηρίζουν τον ελληνικό παραγωγικό ιστό, όπως η μικροϊδιοκτησία για παράδειγμα, ενδεχομένως να μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην ανασυγκρότηση του μέσω των ομότιμων πρακτικών και τεχνολογιών. Η παραγωγή τεχνοοικονομικών λύσεων που προωθούν εναλλακτικά βιώσιμα μοντέλα παραγωγής, διακυβέρνησης και ιδιοκτησίας, διακρίνει την αποστολή της ελληνικής κοινότητας του P2P.

Στην πραγματικότητα, μέσα από το σχεδιασμό και την υλοποίηση βιώσιμων μοντέλων ανάπτυξης εξετάζεται η ομότιμη προοπτική ως ένας ενδεχόμενος εναλλακτικός τρόπος παραγωγής που θα μπορούσε να επεκταθεί και σε άλλους κλάδους, όπως για παράδειγμα στην παραγωγή ενέργειας. Κατά τους έλληνες ερευνητές του P2P, η οικονομική κατάρρευση της χώρας και η διαφαινόμενη διάλυση των κρατικών δομών ισχυροποιούν την ανάγκη αναδιάρθρωσης του κοινωνικοοικονομικού ιστού προς την κατεύθυνση αυτή. Ωστόσο, για να μπορέσει η ομότιμη παραγωγή να επεκταθεί σε ευρύτερη κλίμακα χρειάζεται, κατά τη γνώμη μας, μια πιο εμπεριστατωμένη ένδειξη από τη στροφή που παρατηρείται σε αυτό-

διαχειριστικές αντιλήψεις οργάνωσης και παραγωγής εξαιτίας των ιδιαίτερων συνθηκών που λαμβάνουν χώρα. Στο πλαίσιο αυτό, είναι απαραίτητη η σύγκλιση με τις υπόλοιπες ομάδες παραγωγής, καθώς η ομότιμη θεωρία είναι μια θεωρία φιλική προς τους γνωσιακά εργαζόμενους. Ωστόσο, η ομότιμη παραγωγή πληροφοριακών κοινών έχει συρρικνώσει θέσεις εργασίας σε άλλους τομείς παραγωγής. Για να μπορέσει λοιπόν το ομότιμο κίνημα να εδραιώσει τη θέση του στο πολιτικό και κοινωνικό πεδίο, είναι πολύ σημαντική η «συνάντηση» του και με άλλα κοινωνικά κινήματα με τα οποία μοιράζεται παρόμοιες αξίες. Αυτό άλλωστε αποτελεί και πάγια θέση του ομότιμου κινήματος και αποτελεί στόχο της ελληνικής κοινότητας του P2P.

Κάτι που νομίζουμε ότι θα μπορούσε να κινητοποιήσει το ευρύτερο κοινό στην κατεύθυνση των ομότιμων προοπτικών είναι η διάδοση τους, όχι μόνο μέσα από τα ψηφιακά περιβάλλοντα, καθώς μεγάλο ποσοστό εξακολουθεί να μην είναι εξοικειωμένο με την τεχνολογία. Ένα παράδειγμα αποτελεί, η μετάφραση και η έκδοση εγχειριδίων που παρουσιάζουν την ομότιμη παραγωγή και τις δυναμικές της. Αυτό αποτελεί και ίδιο στόχο της ελληνικής κοινότητας του P2P που προχώρησε πρόσφατα στην έκδοση ενός βιβλίου για την Ομότιμη Προοπτική. Το βιβλίο κυκλοφόρησε από τις Βορειοδυτικές Εκδόσεις και περιέχει μεταφρασμένα δοκίμια σχετικά με τις ομότιμες πρακτικές. Σχεδιάζεται να διακινηθεί μέσω διαδικτύου ως ψηφιακό κοινό αγαθό ή μέσω ταχυδρομείου, σε έντυπη μορφή, στην τιμή που θα έχει ορίσει ο υποψήφιος αγοραστής στην ειδική ηλεκτρονική πλατφόρμα. Αυτό που δίνει στο εγχείρημα τη δυνατότητα ευρύτερης διάχυσης του είναι η προώθηση του και από μεγάλο βιβλιοπωλείο της Αθήνας³⁰.

Η ελληνική κοινότητα του P2P έχει επίγνωση των δυσκολιών που υπάρχουν για τη διάδοση και την εγκαθίδρυση του ομότιμου πνεύματος των κοινών σε

³⁰ Στην προσπάθεια αναζήτησης του στο συγκεκριμένο βιβλιοπωλείο ανακαλύψαμε ότι δεν είχε ακόμα αποσταλεί από τον εκδοτικό οίκο, παρά το γεγονός ότι η ημερομηνία κυκλοφορίας του που είχε δοθεί είχε ήδη παρέλθει. Η παραπάνω εξέλιξη ίσως να υποδηλώνει πιθανή εμπλοκή στο δίκτυο παραγωγής ή διακίνησης του εξαιτίας της έλλειψης των απαραίτητων πόρων. Αυτό ίσως αντανακλάει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα εναλλακτικά μοντέλα επιχειρηματικότητας να είναι ανταγωνιστικά στις ισχύον αγοραίο συμφραζόμενο.

ευρύτερη κλίμακα. Στο πλαίσιο αυτό, προωθεί το ομότιμο κίνημα και τις αξίες του χρησιμοποιώντας πλατφόρμες καινοτομίας όπως το TEDx ή τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και μικρο-χρηματοδότησης, που θα μπορούσαμε να πούμε ότι εντάσσονται στο συμφραζόμενο των αγορών και του δικτυοκρατικού καπιταλισμού. Ωστόσο, δεν θεωρούμε ότι πρόκειται απαραίτητα για αντιφατική πολιτική αφού η εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών δεν αποπειράται να καταρρίψει εξολοκλήρου το υπάρχον σύστημα αποποιούμενη τις θετικές πλευρές που έχει. Στο πλαίσιο αυτό, και μέχρι οι ομότιμες πρακτικές και τεχνολογίες σταδιακά να ισχυροποιηθούν, χρησιμοποιεί τα εργαλεία που παρέχει το υπάρχον σύστημα για την ενίσχυση και τη διάδοση τους.

Εδώ, όπως επισημαίνει και κάποιο μέλος της ελληνικής κοινότητας του P2P, ελλοχεύει ο κίνδυνος της ενσωμάτωσης στο υπάρχον σύστημα σε τέτοιο βαθμό ώστε αυτό που προωθείται να εκφυλιστεί και να καταλήξει να είναι το ίδιο πράγμα με αυτό που προσπαθεί να ξεπεράσει. Πράγματι, ο προαναφερόμενος κίνδυνος φαίνεται να εμπεριέχεται στις διαφαινόμενες προκλήσεις που αντιμετωπίζει το μέλλον του ομότιμου κινήματος. Κατά τη γνώμη μας, αυτό θα μπορούσε να αποφευχθεί με την διατήρηση της πίστης στο ομότιμο ήθος, την αναπροσαρμογή των προβληματικών πλευρών μέσα από την έρευνα πεδίου που γίνεται και κυρίως την προσήλωση στο στόχο. Άλλωστε αυτά τα χαρακτηριστικά φαίνεται ότι αποτελούν και τις μεγαλύτερες αρετές της ελληνικής κοινότητας του P2P.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- BAUWENS Michel & ΚΩΣΤΑΚΗΣ Βασίλης *Ένα σημείωμα για το μέλλον του καπιταλισμού και των κοινωνιών και μια πρόταση*, Περιοδικό Θέσεις, Τεύχος 124, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2013
http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1236&Itemid=29
(τελευταία πρόσβαση 25/4/2014)
- BAUDRILLARD Jean, *Η έκσταση της επικοινωνίας*, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1991
- ΒΙΡΙΛΙΟ Πωλ, *Η πληροφοριακή βόμβα*, Νησίδες, 2000
- ΔΑΦΕΡΜΟΣ Γ. & ΣΟΝΤΕΜΠΕΡΓΚ Γ., *Χάκερς και εργατική πάλη*
<http://p2pfoundation.net>
(*The hacker movement as a continuation of labour struggle* Capital & Class, 2009)
- ΚΥΡΙΑΖΗ Νότα, *Η κοινωνιολογική έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, 2009
- ΚΑΣΤΕΛΣ Μανουέλ, *Ο Γαλαξίας του Διαδικτύου*, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005
- ΚΩΣΤΑΚΗΣ Βασίλης, *Το Ομότιμο Μανιφέστο*, Βορειοδυτικές Εκδόσεις, 2012
- ΚΩΣΤΑΚΗΣ Βασίλης, *Η ανάδυση της ομότιμης προοπτικής: Η δημόσια πληροφορία ως κοινό, η περίπτωση του ψηφιακού αρχείου της ΕΡΤ, και η προσέγγιση του κράτους εταίρου*, Περιοδικό Θέσεις, Τεύχος 123, περίοδος: Απρίλιος - Ιούνιος 2013
http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1227&Itemid=29
(τελευταία πρόσβαση 25/4/2014)
- LEVY Pierre, *Δυνητική Πραγματικότητα, Η φιλοσοφία του Πολιτισμού και του Κυβερνοχώρου*, Εκδόσεις Κριτική, 1999

- ΛΕΑΝΔΡΟΣ Νίκος, *Το Διαδίκτυο, Ανάπτυξη και Αλλαγή*, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2005
- MASON Jennifer, *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Πεδίο, 2011
- ΠΕΤΡΙΔΗΣ Πέτρος, *Ψηφιακά Αρχεία και Πρακτικές Ανταλλαγής: Μια Ανθρωπολογική Προσέγγιση των Ομότιμων Δικτύων*, Διδακτορική Διατριβή Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, 2011
- ΣΚΑΡΠΕΛΟΣ Γιάννης, *Terra Virtualis*, Εκδόσεις Νεφέλη, 1999
- ΤΣΕΝΕ Λήδα, *Από την κρίση των ΜΜΕ στα Social Media: Ένα νέο μοντέλο κοινωνικής ευθύνης*, Εκδόσεις Αιώρα, 2012

Ξενόγλωσση

- ANDERSON Chris, *The long tail. Why the future of business is selling less or more*, Hyperion e-book, 2006
- ARVIDSSON Adam, BAUWENS Michel & PEITERSEN Nicolai, *The Crisis of Value and the Ethical Economy*, Journal of Futures Studies, 2008, 12(4): 9 - 20
- BANKS Michael, *Blogging Heroes: Interviews with 30 of the World's Top Bloggers*, 2007, Willey Publicing Inc. 12-23
- BARBROOK Richard, *The hi-tech gift economy*, 1998, όπως ανακτήθηκε από τον κόμβο του Hypermedia Research Centre
<http://www.hrc.wmin.ac.uk/theory-hightechgifteconomy.html> (τελευταία πρόσβαση 6/6/2014)
- BARBROOK Richard, Συνέντευξη στον εκδότη του διαδικτυακού περιοδικού "First Monday" Mark A. Fox, special issue *Internet banking, e-money, and Internet gift economies*, special issue #3, 2005

<http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/631/552#author>

(τελευταία πρόσβαση 6/6/2014)

- BAUWENS Michel, *Thesis on Digital Labor in an Emerging P2P Economy*, στο *Digital Labour Internet as a Playground or a Factory*, edited Trebor Scholz Routledge, Taylor & Francis Group, 2013, 261-264
- BAUWENS Michel, *The Political Economy of Peer Production*, Payap University and Chiang Mai University, Thailand, Bauwens, 2006
- BAUWENS Michel, *P2P and Human Evolution: Peer to peer as the premise of a new mode of civilization*, Foundation for P2P Alternative, Draft 1.1, 2005
- BAUWENS Michel, *From the theory of peer production to the production of peer production theory*, Journal of Peer Production, Issue #1: Productive Negation, 2012
- BAUWENS Michel, *Marx, Cognitive Capitalism and the Transition to the Commons*, Ineractivist info exchange, 2009
- BOLD Bianca, *The Power Of Fan Communities: An Overview Of Fansubbing In Brazil*, Tradução em Revista 11, 2011/2, σελ. 1-19
- BRUNS Axel, *Exploring the Pro-Am Interface between Production and Producersage*, 2010
- BRUNS Axel, *Distributed Creativity: Filesharing and Producersage*, 2011
- BENKLER Yokai, *The Health of the Networks*, Yale University Press, 2006
- COLEMAN Gabriela, *Hacker politics and publics*, Public Culture 23:3, Duke University Press, 511-516
- COLEMAN Gabriela, *Coding Freedom, The Ethics & Aesthetics of Hacking*, Princeton University Press, 2013
- DAFERMOS G. *5 Theses on Informational Cognitive Capitalism, Proceedings of the 22nd Chaos Communication Congress (22C3: Private Investigations - <http://www.ccc.de/congress/2005/>), 2005*

- FUCKS Christian, *Class and Exploitation on the Internet στο Digital Labour Internet as a Playground or a Factory*, επιμέλεια Trebor Scholz Routledge, Taylor & Francis Group, 2013, 265-281
- FUCKS Christian “*Some Reflections on Manuel Castells’ Book Communication Power*”, TripleC 7(1): 94-108, 2009
- KOSTAKIS Vasilis, *The political economy of information production in the Social Web: chances for reflection on our institutional design*, Contemporary Social Science: Journal of the Academy of Social Sciences, 2012, 1-15
- KOSTAKIS Vasilis & STAVROULAKIS Stelios, *The Parody of the Commons*, triple C 11 (2): 412-424, 2013
- KOSTAKIS Vasilis, *At the Turning Point of the Current Techno-Economic Paradigm: Commons-Based Peer Production, Desktop Manufacturing and the Role of Civil Society in the Perezian Framework*, tripleC 11(1): 173-190, 2013
- KOSTAKIS Vasilis, *The political economy of information production in the Social Web: chances for reflection on our institutional design*, Contemporary Social Science: Journal of the Academy of Social Sciences,
<http://dx.doi.org/10.1080/21582041.2012.691988>
- KOSTAKIS Vasilis ,*The Advent of of Open Source Democracy and Wikipolitics: Challenges, Threats and Opportunities for Democratic Discourse, Human Technology*, An Interdisciplinary Journal on Humans in ICT Environments, Volume 7(1), 9–29, May 2011
- KOSTAKIS Vasilis, *Commons-Based Peer Production and the Neo-Weberian State: Synergies and Interdependencies*, Halduskultuur – Administrative Culture 12 (2), 146-161
- KOSTAKIS Vasilis & DRECHSLER Wolfgang, *Commons-based peer production and artistic expression: Two cases from Greece*, New Media & Society, Sage Publications, 2013

- KOSTAKIS Vasilis, *The Wikipedia Project*, First Monday, Peer Reviewed Journal of the Internet, 2010
- MULLER Paul, *Reputation, leadership and communities of practice. The case of open source development* στο *Understanding the Dynamics of a Knowledge Economy* edited by Wilfred Dolfsma & Luc Soete, Edward Elgar Publishing Limited, 2006, 77-101
- NIEDERER Sabine & van DIJCK José *Wisdom of the crowd or technicity of content? Wikipedia as a sociotechnical system*, New Media & Society 12(8), Sage Publications, 2010, 1368-1387
- RIGI Jacob, *Peer to peer production as the alternative to capitalism: A new communist horizon*, Journal of Peer Production, ISSUE 1: 2012
- SIEFKES Christian, *From Exchange to Contributions Generalizing Peer Production into the Physical World*, Version 1.01b, , Edition C. Siefkes, 2008
- TERRANOVA Tiziana, *The Concept of Information*, Theory Culture Society, Vol. 23, Sage Publications, 2006, 286-288
- TERRANOVA Tiziana, *Network Culture - Politics for the Information Age*, Pluto Press, 2004
- TERRANOVA Tiziana, *Free Labor, στο Digital Labour Internet as a Playground or a Factory*, edited Trebor Scholz Routledge, Taylor & Francis Group, 2013, 46-77

Ηλεκτρονικές σελίδες αναφοράς

- <http://epset.gr/el/content/anoiktotita>
- <http://el.wikipedia.org/wiki/Wiki>

Παράρτημα

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 1

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΔΡΥΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ P2P (Ελληνικός Κόμβος του P2P Foundation και P2P Lab-Research Hub)

- Πως προέκυψε η συνεργασία για το εγχείρημα του ελληνικού P2P;
- Ποια είναι η σχέση του ελληνικού P2P με το παγκόσμιο P2P Foundation που εδρεύει στην Ολλανδία;
- Πρόκειται για ανεξάρτητο φορέα ή πρόσωπο νομικού δικαίου;
- Υπάρχουν συγκεκριμένες διαδικασίες μέσω των οποίων λαμβάνονται οι αποφάσεις για τη λειτουργία και την προώθηση των σκοπών του;
- Το ελληνικό P2P πως συνδέεται με το P2P Media Lab; Αποτελεί μια μορφή μετεξέλιξης ή έχει διαφορετική ιδρυτική και καταστατική δομή;
- Ποια είναι τα κριτήρια συμμετοχής των ενδιαφερομένων σε αυτά;
- Αναφέρετε στην αρχική σας σελίδα ότι το P2P Media Lab αποτελεί «ανεξάρτητο επικοινωνιακό κόμβο», προσανατολισμένο στην παραγωγή ερευνητικού έργου ως προς τις ομότιμες προοπτικές. Τι σημαίνει ο όρος «ανεξάρτητο»;
- Αναφέρεστε στην παραγωγή καινοτόμων τεχνοοικονομικών λύσεων. Τι εννοείτε με τον όρο «τεχνοοικονομικές λύσεις»;
- Μια βασική πλευρά που εμφανίζεται στην ανάλυση της αποστολής σας είναι η «παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών σε οργανισμούς». Σε ποιους απευθύνεστε;
- Ποιες είναι οι βασικές πηγές χρηματοδότησης του media lab;
- Στον επίσημο ιστότοπο του P2P Foundation αναγράφεται “In order to change an existing paradigm you do not struggle to try and change the problematic model. You create a new model and make the old one obsolete. That, in essence, is the higher service to which we are all being called”; Τι σημαίνει αυτό

και πως ενσωματώνεται στις αρχές του P2P Foundation και των δράσεων του media lab;

- Στο Ομότιμο Μανιφέστο αναφέρεται ο χαρακτηρισμός «ουτοπία» των κοινών και της ομότιμης προοπτικής; Τι εννοείται με τον όρο «ουτοπία»;
- Παρά το γεγονός ότι το CBPP διαφοροποιείται πλήρως από το δικτυοκρατικό καπιταλισμό των μεγάλων εταιρειών, η εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών έχει χρησιμοποιήσει κατά καιρούς δίκτυα προώθησης καινοτομίας, όπως το TEDx, που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εντάσσονται πλήρως στο υπάρχον συμφραζόμενο των αγορών. Πως συνδέονται αυτά μεταξύ τους;
- Θεωρείτε ότι η εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών αφορά μια συγκεκριμένη κοινότητα ή απευθύνεται στο σύνολο των διαδικτυακών χρηστών;
- Κοινή θέση στις διάφορες θεωρητικές απόψεις για τη δυναμική του κυβερνοχώρου αποτελεί ο καταλυτικός ρόλος των ερασιτεχνών στη δημιουργία της διαδικτυακής κουλτούρας και της ομότιμης παραγωγής. Κατά τη γνώμη σας τα κοινωνικά οφέλη που καρπώνονται οι συμμετέχοντες διαφοροποιούνται ανάλογα με την κοινότητα στην οποία ανήκουν και το είδος του έργου που παράγουν; (π.χ. κοινότητα υποτιτλιστών vs κοινότητα χρηστών μέσω κοινωνικής δικτύωσης;)
- Ποια είναι η γνώμη σας για το bitcoin ως μέθοδο συναλλαγών;
- Μια από τις βασικές μέριμνες του P2P Foundation είναι η αλλαγή νομικού πλαισίου στο πεδίο των πνευματικών δικαιωμάτων προς την κατεύθυνση της ελεύθερης διακίνησης των πληροφοριακών έργων. Ωστόσο, αρκετά από τα άρθρα που αφορούν στο P2P και την ερευνητική του δουλειά ακολουθούν την πεπατημένη της δημοσίευσης τους σε ακαδημαϊκά περιοδικά που απαιτούν συνδρομή. Κατά την γνώμη σας πρόκειται για αντίφαση; Και αν ναι, πως την διαχειρίζεστε;
- Συμφωνείτε με την άποψη ότι ο κυβερνοχώρος κατακλύζεται κυρίως από ανδρικές φωνές;

- Έχει απασχολήσει το P2P Foundation το γεγονός της έλλειψης συμμετοχής γυναικών στον ιδρυτικό πυρήνα και στις περαιτέρω δράσεις του; Με βάση την μέχρι τώρα εμπειρία σας ποια νομίζετε ότι θα είναι η επίδραση του P2P και της ομότιμης προοπτικής στο μέλλον;
- Με βάση την μέχρι τώρα εμπειρία σας ποια νομίζετε ότι θα είναι η επίδραση του P2P και της ομότιμης προοπτικής στο μέλλον;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΟΜΟΤΙΜΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ PROJECTS

ΜΑΤΡΙΟΣΚΑ ΚΑΙ Ο ΑΝΔΡΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΥΑ ΓΡΑΒΑΤΑ

- Ποιοι ήταν οι λόγοι που σας ώθησαν να συμμετάσχετε σε ένα ομαδικό εγχείρημα ομότιμης παραγωγής καλλιτεχνικής δημιουργίας μέσω διαδικτύου;
- Είχατε προηγούμενη αντίστοιχη εμπειρία;
- Ποια είναι τα κύρια ενδιαφέροντα σας;
- Πως θα περιγράφατε την εμπειρία που είχατε από τη συμμετοχή σας στην παραγωγή καλλιτεχνικού έργου μέσω διαδικτύου;
- Ποια είναι η άποψη σας για το ρόλο των ερασιτεχνών στην παραγωγή έργου μέσω διαδικτύου;
- Ποια είναι η άποψη σας για εγχειρήματα ομότιμης παραγωγής και διακίνησης γνώσης όπως η Wikipedia;
- Πως προέκυψε η συμμετοχή σας στο συγκεκριμένο πρότζεκτ;
- Λάβατε κάποιο είδος οικονομικής αποζημίωση για τη συμμετοχή σας;
- Ποιος ήταν ο τρόπος επιλογής του συντονιστή της ομάδας;
- Κατά την γνώμη σας, είναι απαραίτητη η ύπαρξη συντονιστή για τη διαχείριση ομαδικών εγχειρημάτων τέτοιου τύπου;
- Τι νομίζετε ότι αποκομίσατε από την συμμετοχή σας σε μια ομάδα εργασίας ομότιμης παραγωγής μέσω διαδικτύου;
- Η συμμετοχή σας προώθησε με κάποιο τρόπο την επαγγελματική σας σταδιοδρομία;
- Ποια είναι η άποψη σας για τα κοινά και την εναλλακτική των ομότιμων προοπτικών στο διαδίκτυο;
- Ποια είναι η άποψη σας για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τη διαδικτυακή μικροχρηματοδότηση (crowd funding);

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

- Υπήρξε κάποιου είδους χρηματοδότηση και από πού για την οργάνωση και υλοποίηση των πρότζεκτ;
- Ποια ήταν η διαδικασία για την ανάδειξη συντονιστή των ομάδων που συμμετείχαν στα δύο πρότζεκτ ομότιμης παραγωγής καλλιτεχνικών έργων;
- Ποια είναι η γνώμη σας για τους «καλοκάγαθους δικτάτορες» τύπου James Wales ιδρυτή της Wikipedia;
- Κατά την γνώμη σας είναι απαραίτητη η ύπαρξη συντονιστή για τη διαχείριση ομαδικών εγχειρημάτων τέτοιου τύπου;
- Πως νομίζετε ότι συμβάλλουν τέτοια εγχειρήματα στην διαχείριση των κοινών;
- Η στελέχωση των ομάδων έγινε κατόπιν αξιολόγησης τυπικών προσόντων ή ήταν αποτέλεσμα εθελοντικής προσφοράς ανάλογα με τη διάθεση του χρόνου και των δεξιοτήτων των συμμετεχόντων;
- Ποια είναι τα μελλοντικά σχέδια όσον αφορά στην υλοποίηση αντίστοιχων εγχειρημάτων;

**ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗ ΤΩΝ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ-ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗ
ΤΟΥ ΟΜΟΤΙΜΟΥ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΜΑΤΡΙΟΣΚΑ**

- Ποια είναι η σχέση σας με το κίνημα των ομότιμων ;
- Πως προέκυψε το ενδιαφέρον σας για την παραγωγή και διακίνηση των πολιτιστικών σας προϊόντων με άδειες κοινών αγαθών (CC) και σε τι ποσοστό συμβαίνει;
- Ποια είναι η γνώμη σας για την οριστική κατάργηση των πνευματικών δικαιωμάτων σε πολιτιστικά αγαθά;
- Πως θα χαρακτηρίζατε το μοντέλο που προωθούν οι Βορειοδυτικές Εκδόσεις;
- Πως προέκυψε το ενδιαφέρον για ομότιμα εγχειρήματα συνεργατικής τέχνης;
- Η Ματριόσκα ήταν το πρώτο ομότιμο εγχείρημα συνεργατικής τέχνης που χρηματοδοτήσατε;
- Τι σας ώθησε στην οικονομική ενίσχυση της παραγωγής και της διακίνησης του καλλιτεχνικού ομότιμου πρότζεκτ Ματριόσκα;
- Τα έσοδα που προέκυψαν πως χρησιμοποιήθηκαν;
- Ποιο νομίζετε ότι είναι το μέλλον των κοινών στην Ελλάδα;
- Ποια είναι τα μελλοντικά σχέδια σας σχετικά με τις δραστηριότητες των Β.Ε;